

**COVID-19-PANDEMIAN VAIKUTUKSET IFRS-
TILINPÄÄTÖSRAPORTOINNIN TODENMUKAISELLE
ESITTÄMISELLE**

**Jyväskylän yliopisto
Kauppakorkeakoulu**

Pro gradu -tutkielma

2024

**Tekijä: Milka Myllykoski
Oppiaine: Laskentatoimi
Ohjaaja: Antti Rautiainen**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TIIVISTELMÄ

Tekijä Milka Myllykoski	
Työn nimi Covid-19-pandemian vaikutukset IFRS-tilinpäätösraportoinnin todenmukaiselle esittämiselle	
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika (pvm.) 17.3.2024	Sivumäärä 83
<p>SARS-CoV-2-virus aloitti vuonna 2020 poikkeuksellisen tapahtumaketjun, jolla oli terveydellisten ulottuvuuksien lisäksi globaaleja, monin tavoin vaikuttavia taloudellisia seuraamuksia, aiheuttaen ennen kaikkea suurta epävarmuutta tulevaisuudesta. Monet maat ottivat käyttöön sosiaalista toimintaa rajoittavia sulkutoimenpiteitä, joilla oli mittavat seuraamukset yhteiskunnan eri osa-alueisiin.</p> <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena on analysoida asiantuntijoiden mielipiteitä siitä, minkälaisia haasteita Covid-19-pandemia aiheutti kansainvälisten tilinpäätösstandardien (IFRS) mukaan tilinpäätöksensä laativille yrityksille tilikaudella 2020. Aihetta lähestyttiin keskittymällä neljään keskeiseen riskiteemaan, jotka määriteltiin perehtymällä pandemian alkuvaiheessa julkaistuihin ohjeistuksiin, joissa käsiteltiin IFRS-raportoitijien potentiaalisesti kohtaamia, pandemiasta johtuvia haasteita tilinpäätöksiä laatiessaan. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti sellaisiin kohtiin, jotka edellyttivät harkinnanvaraista päätöksentekoa. Lisäksi painotettiin todenmukaisen esittämisen näkökulmaa (faithful representation), joka on yksi IFRS-standardien teoreettisena perustana olevan käsitteellisen viitekehyksen määrittelemä fundamentaalinen tilinpäätösinformaation laatukriteeri, jonka arvioiminen ei välttämättä ole kovin suoraviivaista.</p> <p>Tutkimusaineisto kerättiin perehtymällä aihetta käsittelevään kirjallisuuteen sekä suorittamalla viisi puolistrukturoitua haastattelua IFRS-asiantuntijoille. Aineistoa analysoitiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla haastatteluja varten luotua haastattelurunkoa hyödyntäen. Keskeisimpänä tuloksena yritysten arvioitiin selviytyneen ennakoitua paremmin Covid-19 aikaisesta raportoinnista, sillä pandemian aikaista ohjeistusta oli mittavasti saatavilla. Lähes kaikki yritykset joutuivat aidosti pohtimaan pandemian yritystason vaikutuksia ja aikaisemmin tehtyjen ennusteiden realistisuutta. Pandemia näkyi odotettua vähemmän vuoden 2020 tilinpäätösten luvuissa ja yritysten katsottiin raportoineen realistisesti pandemian vaikutukset. Suurimmat haasteet liittyivät erilaisen tulevaisuutta koskevien ennusteiden ja arvioiden laatimiseen epävarman taloudellisen ympäristön keskellä.</p>	
Asiasanat Covid-19, IFRS-standardit, tilinpäätösraportointi, todenmukainen esittäminen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLLYS.....	3
1 JOHDANTO.....	5
1.1 Tutkimuksen tausta	5
1.2 Rajaukset ja aikaisempi tutkimus aiheesta.....	8
1.3 Tutkimuksen rakenne	11
2 IFRS-RAPORTOINTI JA TODENMUKAINEN ESITTÄMINEN.....	12
2.1 Periaateperusteisuus ja harkinta tilinpäätösraportoinnissa	13
2.2 Tilinpäätösinformaation laadulliset ominaisuudet	14
2.3 Laadun arvioiminen todenmukaisen esittämisen näkökulmasta.....	17
2.4 Tuloksen ohjaus	18
3 IFRS-RAPORTOINTI KRIISIOLOSUHTEISSA	23
3.1 Kriisien vaikutus tilinpäätösten laatuun	23
3.1.1 Laadun heikkeneminen.....	24
3.1.2 Laadun paraneminen	28
3.2 IFRS-teemojen korostuminen pandemian aikana	29
3.2.1 Toiminnan jatkuvuus	30
3.2.2 Arvostaminen	33
3.2.3 Raportointi ja todenmukainen esittäminen.....	40
4 AINEISTO JA MENETELMÄ.....	46
4.1 Aineisto	47
4.2 Aineiston analyysi	49
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	51
5.1 Keskeiset vaikutukset ja haasteet	51
5.2 Toiminnan jatkuvuus	53
5.3 Arvostus	55
5.3.1 Omaisuuserien arvonalentuminen.....	55
5.3.2 Rahoitusinstrumenttien luottotappioiden arvioiminen	58
5.4 Muut arviointia vaativat kohdat ja tilinpäätöksen esittäminen.....	60
5.5 Raportointi ja todenmukainen esittäminen	63
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI.....	66
6.1 Havainnot teemoihin liittyvistä keskeisimmistä haasteista	66
6.2 Havainnot todenmukaisesta esittämisestä poikkeusaikana.....	69
6.3 Jatkotutkimusehdotukset	71

LÄHTEET	73
LIITTEET.....	80
Liite 1 Covid-19 näkyvyys IFRS-standardeissa	80
Liite 2 Haastattelurunko.....	81
Liite 3 ISA-570 Toiminnan jatkuvuutta uhkaavat viitteet.....	83

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Vuoden 2019 lopussa Kiinan Wuhanista alkunsa saanut Covid-19-pandemia käynnisti seuraavan vuoden aikana monitahoisen kriisin, joka lähes pysäytti taloudellisen aktiviteetin maailmanlaajuisesti (el Barnoussi, Howieson, & van Beest, 2020). Tautitapausten alkaessa jyrkästi nousemaan, maailman terveysjärjestön WHO julisti epidemian vuoden 2020 maaliskuussa pandemiaksi, jonka reaktiona monien maiden hallituksissa päätettiin ottaa käyttöön ennennäkemättömiä sosiaalisen toiminnan estämisen keinoja, jotta viruksen leviämistä voitaisiin rajoittaa (Congressional Research Service, 2021). Monissa maissa vaadittiin yhteisöjä rajoittamaan tai keskeyttämään liiketoimintaansa ja monin paikoin otettiin käyttöön matkustusrajoituksia ja karanteenitoimenpiteitä ja miljoonat ihmiset lukittautuivat koteihinsa (EY, 2021). Eristystoimenpiteiden seurauksena käynnistyi maailmanlaajuinen taloudellinen taantuma. Pandemiaan ja sen seuraamuksiin reagoinnissa voidaan pitää poikkeuksellisen nopeutta, jolla toimenpiteet otettiin käyttöön eri maissa, niiden laaja-alaista käyttöönottoa raha- ja finanssipolitiikan eri osa-alueilla sekä sitä, kuinka monet valtiot lähtivät mukaan rajoitustoimenpiteisiin ilman mahdollisuutta laatia ennalta harkittua suunnitelmaa. Raha- ja finanssipolitiikan keinoilla tavoiteltiin pääomamarkkinoiden tasa-painottamista, rahoituksen saamisen turvaamista ja talouskasvun kestävyttä. Vaikka monissa maissa talouskasvu hidastui ja BKT laski vuoden 2020 toisella neljänneksellä, talous kuitenkin elpyi nopeasti kolmannella vuosineljänneksellä, osittain tehtyjen toimenpiteiden seurauksena ja koko vuotta 2020 tarkasteltaessa taantuma ei lopulta ollut niin negatiivinen kuin alun perin arvioitiin. (Congressional Research Service, 2021.) Pandemian pitkittynyt kesto kuitenkin yhdessä muiden vuoden 2020 jälkeisten tapahtumien, kuten vuosikymmeniin korkeimmalla olevan inflaatiotason sekä Venäjän ja Ukrainan välisen konfliktin seurauksena globaali taloudellinen aktiivisuus koki ennustettua laaja-alaisempaa ja jyrkempää hidastumista (International Monetary Fund, 2022). Tässä tutkimuksessa

keskitytään vuoteen 2020 ja tarkastellaan IFRS-tilinpäätösten laadullisia haasteita aikana, jolloin epävarmuus oli suurimmillaan.

Tyypillisiin talouskriiseihin verrattuna pandemian aiheuttama kriisi syntyi poikkeuksellisesti markkinoiden ulkopuolelta tulleen akuutin pandemian seurauksena, eikä jonkin taloudellisen epäkohdan seurauksena (Sariola & Pönkä, 2020). Kriisissä heijastui äärimmäinen epävarmuus, jonka kestoja kukaan ei voinut ennustaa ja selkeiden merkkien puuttuminen pandemian loppumisesta aiheutti epätietoisuutta kriisin taloudellisista seuraamuksista ja siitä, millä aikataululla koronan runtelemat taloudet elpymään takaisin normaaliin toimintaan. (el Barnoussi ym. 2020.) Pandemia ja siitä seurannut taloudellinen taantuma eroaa finanssikriisistä myös globaalimman luonteensa puolesta, sillä sen vaikutukset ulottuivat aina kehittyviin kansantalouksiin saakka (Congressional Research Service, 2021).

Koronaviruksen taloudellisilla vaikutuksilla oli seuraamuksia myös yhteisöjen tilinpäätösraportointiin (El-Mousawi & Kanso 2020). Menetetty liikevaihto, häiriintyneet toimitusketjut ja rahoitusmarkkinoiden vaihtelevuus aiheuttivat suoria haasteita yhteisöille (EY, 2021), mutta vaikutukset olivat myös epäsuoria, johtuen laajalti heikentyneestä taloudellisesta toiminnasta. Kaikkien yhteisöjen, ei vain pandemian suorille vaikutuksille altistuneiden, tuli harkita pandemian sille aiheuttamia seuraamuksia käyttäen hyväksi mahdollisimman ajantasaista saatavilla olevaa informaatiota (PwC, 2020).

Suurimmalle osalle yhtiöistä operoiminen haasteellisessa taloudellisessa ympäristössä lisäsi myös tilinpäätösraportoinnin haasteellisuutta ja monimutkaisuutta, sillä niiden oli huomioitava raportoinnissaan uudenlaisen Covid-19 viruksen mahdolliset vaikutukset. Lisääntynyt epävarmuus luo kuitenkin suuremman tarpeen selkeälle, läpinäkyvälle ja asiayhteyteen sopivalle informaatiolle, eikä epävarmuus poista tarvetta laatia ja päivittää raportoinnissa käytettäviä arvioita. (Tokar ja Kumar, 2020.) Korkealaatuisten taloudellisten raporttien merkitys korostuu epävarmoina aikoina ja luotettavan informaation antaminen elintärkeää sijoittajien luottamuksen säilyttämiseksi, osa tästä tiedosta annetaan taloudellisen raportoinnin yhteydessä (EY, 2021; Nurunnabi, 2019). Laskentatoimen keskeinen rooli poikkeusaikaisen hallinnon organisoimisessa ja kriisiin liittyvien kustannusten arvioimisessa näkyi hyvin esimerkiksi Italian Abruzzossa vuonna 2009 tapahtuneen voimakkaan maanjäristyksen aikana. Maanjäristyksen jälkeen jouduttiin nopealla aikataululla kehittämään laskentajärjestelmä, jonka tärkeimpänä tehtävänä oli riittävän tarkasti ja luotettavasti luokitella maanjäristyksestä aiheutuneet ylimääräiset kustannukset normaaleista kustannuksista, mikä oli ehtona valtion antaman avustavan rahoituksen saamiseksi. Tilanne osoitti myös, kuinka poikkeuksellinen ja yllättävä luonnonkatastrofi loi puitteet uuden luokittelujärjestelmän strategiselle hyödyntämiselle suuremman rahoituksen saamiseksi. (Sargiacomo, 2015.) Abruzzon kriisissä ja sen aikaisen poikkeuksellisen hallinnon järjestämisessä on tunnistettavissa monia yhtäläisyyksiä Covid-19-kriisiin, mikä korostaa tämän ja muiden Covid-19 aikaiseen kirjantapoon ja taloudelliseen raportointiin keskittyvien tutkimusten tärkeyttä. Kriisiaikoina ympäristön erilaiset riskitekijät lisääntyvät ja yritysten näkökulmasta

olennaista voi olla keskittyä enemmänkin kriisistä selviytymiseen tai muihin poikkeuksellisiin näkökulmiin. Epävarmoina aikoina laskenta-ammattilaisilta ja tilintarkastajilta voidaan edellyttää myös enemmän arviointia ja harkintaa esimerkiksi yrityksen toiminnan jatkuvuuden ja tase-erien arvostuksen suhteen.

Tilinpäätösten laadun näkökulmasta tässä pro gradu -tutkielmassa painotetaan edellä mainituista syistä todenmukaisen esittämisen näkökulmaa. Aihetta tarkastellaan lisäksi kansainvälisten tilinpäätösstandardien, eli IFRS-standardien näkökulmasta, sillä kyseiset standardit ovat maailmanlaajuisesti tarkasteltuna laaja-alaisimmin hyväksytyt raportointistandardit (ul Haq & Arshi, 2022) ja ovat vuodesta 2005 lähtien olleet pakollisia kaikille EU:n jäsenvaltioille, sekä ovat nykyisin eri asteisessa käytössä n. 140 eri valtiossa (Nurunnabi, 2019). Tämä sopii globaalia koronapandemiaa tarkastelemaan tutkimukseen hyvin senkin vuoksi, että se laajentaa mahdollisuuksia löytää aikaisempia tutkimuksia vuonna suhteellisen tuoreesta ilmiöstä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia, minkälaisia arviointia vaativia kysymyksiä IFRS-standardien mukaisesti raportoivat yhtiöt kohtasivat Covid-19-pandemian aiheuttaman epävarmuuden keskellä. Lisäksi selvitetään, minkälaisia uhkakuvia pandemia voi aiheuttaa tai aiheutti IFRS-standardien todenmukaisen esittämisen periaatteelle ja mitä tilinpäätöksiä laativien yhteisöjen on huomioitava, jotta pandemian vaikutukset voitiin sisällyttää riittävän luotettavasti ja todenmukaisesti raportointiin. Tutkimuksen päämääränä on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Minkälaisia koronapandemian aiheuttamia haasteita asiantuntijoiden mielestä liittyy keskeisiin raportointi- ja riskiteemoihin, joissa edellytetään johdon tai laskenta-ammattilaisen harkinnanvaraista päätöksentekoa?
- 2) Kuinka tilinpäätösraportoinnissa otetaan huomioon todenmukaisen esittämisen periaate poikkeusaikana ja minkälaisia haasteita pandemia aiheutti todenmukaiselle esittämiselle?

Koska IFRS-standardit ovat laaja kokonaisuus, aiheen tarkastelunäkökulmaa rajattiin neljään erilliseen teemaan, joiden valinnassa hyödynnettiin viiden eri auktoriteetin julkaisemaa ohjeistusta pandemian aikaiseen raportointiin liittyen. Teemojen valintaan käytettiin liitteenä olevaa taulukkoa (Liite 1), johon ensin listattiin kaikki IFRS-standardit ja tämän jälkeen selvitettiin, mitkä yksittäiset standardit tai osa-alueet nousivat useimmiten esiin eri lähteiden antamissa ohjeistuksissa, lähteet merkitty alle kirjaimilla A-E. Ajallisesti julkaisut sijoittuvat pandemian alkuaikoihin vuoteen 2020 ja ovat ensimmäisiä aiheeseen liittyviä ohjeistuksia ja siten niiden voidaan ajatella sisältävän ensisijaiset kohdat, joihin pandemian arveltiin vaikuttavan eniten.

Tutkimuksen lopullisiksi teemoiksi valikoituivat toiminnan jatkuvuus (1), arvostaminen, etenkin omaisuuserien arvonalentuminen ja rahoitusinstrumenttien luottotappiot (2), muut arviointia vaativat kohdat ja esittäminen (3) sekä raportointi ja todenmukainen esittäminen (4). Toiminnan jatkuvuus liittyy etenkin

IAS 1 -standardiin, mutta teemaa käsiteltiin lähdemateriaaleissa selkeänä erillisenä kokonaisuutena, minkä vuoksi se valittiin itsenäiseksi teemakseen. Arvostamiskysymykset liittyvät puolestaan lukuisiin eri standardeihin, mutta näkyvimmin aihetta käsiteltiin IFRS 9 ja IAS 36 -standardien yhteydessä, joten arvostamisteemaa käsitellään näiden kohtien avulla. Todenmukainen esittäminen liittyy IFRS-standardien teoreettisena perustana olevaan käsitteelliseen viitekehykseen ja siinä mainittuihin raportoinnin laadullisiin ominaisuuksiin.

1.2 Rajaukset ja aikaisempi tutkimus aiheesta

Tutkimusta on rajattu keskittymällä yhden vuoden, eli vuoden 2020 tilinpäätöksiin, joten ulkopuolelle jätetään esimerkiksi yhtiöiden osavuositarkastukset, tulosvaroitukset tai muu Covid-19 aikainen tiedottaminen. Vuosittaiset tilinpäätökset ovat laajalti säädeltyjä, minkä vuoksi niiden laatimisessa on noudatettava raportointistandardeja ja täytettävä tarjottavalle informaatiolle asetetut vaatimukset, mikä selkeyttää niiden analysointia.

Koska koronapandemian aiheuttamien potentiaalisten haasteiden tarkastelu olisi kokonaisuudessaan hyvin laaja alue, tutkimuksessa rajattiin tarkastelua siihen, minkälaisia harkintaan perustuvia päätöksiä yritysten on tehtävä koronan aikaisia tilinpäätöksiä laatiessaan. Toisin sanoen tässä tutkimuksessa ei keskitytä siihen, kuinka pandemia otetaan huomioon standardien tyypillisessä, mekaanisessa soveltamisessa tai siihen, kuinka ja millä tavoin pandemia näkyy tilinpäätösten luvuissa. Lisäksi tarkastelunäkökulmaa rajattiin neljän edellä mainitun riskiteeman avulla. Tilinpäätösinformaation laadukkuuden suhteen tutkimuksessa otetaan kantaa koronan aikaisen raportoinnin laatuun erityisesti todenmukaisen esittämisen näkökulmasta, joten tutkimuksessa ei keskitytä esimerkiksi tilinpäätösten relevanttiuteen, joka on todenmukaisen esittämisen lisäksi toinen perustavaa laatua oleva kriteeri tilinpäätösinformaatiolle. Toisaalta näitä ominaisuuksia on vaikeaa täysin erottaa toisistaan, joten myös relevanttiuden ominaisuus on epäsuorasti mukana tutkimuksessa.

Tilinpäätösraportointiin liittyvien aiheiden tarkastelu rajoittuu IFRS-standardien näkökulmaan, mutta laatua, eli tässä tapauksessa todenmukaista esittämistä tarkasteltaessa on hyödynnetty myös joidenkin kansallisten standardien (esim. Yhdysvallat, Kiina, UK) mukaisesti raportoivista yhtiöistä saatuja tutkimustuloksia, sillä todenmukaisuuden tai luotettavuuden mittaamiseksi käytetään lähtökohtaisesti samoja menetelmiä standardeista riippumatta.

Koska koronapandemia alkoi vaikuttamaan toden teolla tilikauden 2020 aikana, suurin osa tilinpäätöksistä, joissa pandemian vaikutukset näkyivät täysimääräisinä, julkaistiin alkuvuodesta 2021. Tutkimuksia koronapandemian vaikutuksista IFRS-standardien tai muiden kansallisten standardien mukaiseen tilinpäätösraportointiin eri näkökulmista oli vuoden 2021 aikana vielä heikosti saatavilla. Toisaalta vaikka aihetta käsitteleviä tutkimuksia alkoi myöhemmin ilmestymään, voidaan kuitenkin sanoa tutkimusten saatavuuden olevan edelleen rajoittunutta, sillä pandemian aikaiset tutkimukset ovat enimmäkseen

keskittyneet tarkastelemaan markkinoiden reaktioita pandemiaan (Aljughaiman, Nguyen, Trinh & Du, 2023). Tämän pro gradu -tutkielman tutkimusongelmaa täysin vastaavia aikaisempia empiirisiä tutkimuksia ei ole saatavilla, etenkin teemojen 1–3 kohdalla, minkä vuoksi näiden teemojen teoreettiset lähtökohdat hahmoteltiin tätä tutkielmaa varten pitkälti teoreettista aineistoa hyväksi käyttäen. Käytännössä tämä tarkoitti etenkin Big4-tilintarkastusyhteisöjen ja muiden virallisten asiantuntijatahojen pandemian aikaisiin julkaisuihin tutustumista.

Neljänteen teemaan, joka käsittelee enemmän tilinpäätösten laatu- ja näkökulmaa, eli raportointia ja todenmukaista esittämistä, on löydettävissä aikaisempia empiirisiä tutkimuksia myös Covid-19 ajalta. Näissä tarkastelu on usein keskittynyt tiettyihin maihin, mutta lisäksi on joitakin, esimerkiksi eurooppalaisille yhtiöille kollektiivisesti tehtyjä tutkimuksia. Näissä tutkimuksissa ja niistä saaduissa tuloksissa on hyvä huomioida pandemian eriasteiset vaikutukset eri maihin, esimerkiksi vaikutukset Eurooppaan olivat suhteelliset vakavat vuonna 2020 (Lassoued & Khanchel, 2021). Osittain tästäkin johtunee se, ettei aihetta käsittelevien tutkimusten perusteella voida muodostaa selkeää, yhdenmukaista näkemystä pandemian vaikutuksista tilinpäätösten laatuun (Hsu & Yang, 2022), mikä toisaalta on linjassa aikaisempien kriisien kohdalla saatuihin sekalaisiin tuloksiin, kuten myöhemmissä luvuissa tulee ilmi. Tutkimuksissa, joihin tässä viitataan, käsitellään pandemian aikaista tilinpäätösraportoinnin laatua luotettavuuden näkökulmasta, jota tarkastellaan yleensä tuloksenohjauksen voimakkuuden kautta, myös tätä käydään myöhemmissä luvuissa tarkemmin läpi.

Tilinpäätösten laatua tarkastelevan teoriaosuuden muodostamiseen on käytetty aikaisempiin kriiseihin liittyviä tutkimuksia, etenkin vuoden 2008 finanssikriisiin ajalta on hyvin saatavilla tilinpäätösten laatua vaihtelevista näkökulmista tarkastelevia tutkimuksia. Kattavamman teoreettisen pohjustuksen luomiseksi tarkastelua ei rajoitettu pelkästään IFRS-standardeista tehtyihin tutkimuksiin, mikä käytännössä tarkoitti lähinnä USA:han ja Kiinaan sijoittuvien tutkimusten huomioimista tiedon hankinnassa. Vaikka kyseisissä maissa on käytössä omat kansalliset raportointistandardit, ne eivät kuitenkaan olennaisesti eroa IFRS-standardeista, sillä kansainvälisesti yhteisenä päämääränä on ollut eri maiden välisten raportointikäytäntöjen harmonisoiminen IFRS-standardien mukaisiksi (esim. Ding & Su, 2008). Lisäksi vaikka kansallisten ja IFRS-standardien välillä on joitakin eroavaisuuksia, tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita todenmukaisen esittämisen näkökulmasta, jonka voidaan ajatella olevan kaikkien raportointistandardien yhteinen päämäärä, ja jonka tutkimiseen voidaan käyttää samanlaisia metodeja paikallisesti sovellettavista standardeista riippumatta. Seuraavaksi käydään tiivistetysti läpi joitakin olennaisia Covid-19-pandemian aikaan sijoittuvia tutkimuksia.

Varhaisimpia tutkimuksia pandemiasta saatiin, kun El-Mousawi & Kanso (2020) tarkastelivat libanonilaisten auktorisoitujen tilintarkastajien näkemyksiä Covid-19-pandemian vaikutuksista IFRS-raportoinnin eri osa-alueisiin, kuten varojen ja velkojen arvostamiseen, tiedottamiseen ja toiminnan jatkuvuuden arvioimiseen. Tuloksissa havaittiin tilintarkastajien arvioivan pandemialla olevan joko erittäin suuria tai suuria vaikutuksia jokaiseen tutkijoiden esittämään 25

väittämään. (El-Mousawi & Kanso, 2020.) Muun muassa tästä varahaisesta Covid-19 aihetta käsittelevästä tutkimuksesta voitiin tulkita tilintarkastajien odottaneen vuonna 2020 pandemialla olevan laaja-alaisia vaikutuksia IFRS-raportoinnin eri osa-alueisiin.

Pandemian aikaiset tutkimukset ovat toistaiseksi antaneet viitteitä pääasiassa tilinpäätösraportoinnin laadun heikentymisestä pandemian aikoihin. Esimerkiksi Lassoued ja Khancel (2021) tarkastelivat Covid-19 aikaista tuloksenohjauksen voimakkuutta eurooppalaisten yhtiöiden, mukaan lukien 91:n suomalaisen yhtiön kohdalla. Tutkijat havaitsivat vuoden 2020 tilinpäätösten osalta huomattavaa tuottojen manipulointia, tässä tapauksessa tuottojen keinotekoista kasvattamista pandemian aikana, mikä tulkittiin laadun heikkenemisenä ja tilinpäätösten luotettavuuden alenemisena (Lassoued & Khanchel, 2021).

Hsu ja Yang (2022) havaitsivat puolestaan Covid-19-pandemian heikentäneen raportoinnin laatua isobritannialaisten yhtiöiden kohdalla, sillä yhtiöiden arvioitiin haluavan välttää sijoittajien negatiivisia reaktioita. Ison-Britannian mainittiin olleen yksi koronapandemian pahimmin kohtelemia talouksia tiukkojen sulkutoimenpiteiden vuoksi, ja tulokset antoivat viitteitä raportoinnin laadun heikkenevän, eli tuloksenohjauksen lisääntyvän sen myötä, mitä heikommin yhtiö suoriutui taloudellisesti pandemia-aikana. (Hsu & Yang, 2022.)

Liu ja Sun (2022) ottivat tutkimuksessaan kantaa yhdysvaltalaisen yhtiöiden osalta siihen, minkälaisia vaikutuksia Covid-19-pandemialla oli havaittavissa tuloksenohjauksen käytäntöihin ja tilinpäätösten arvorelevanttiuteen, eli siihen, kuinka hyvin tilinpäätöksissä annettujen tietojen perusteella kyetään arvioimaan yhtiön todellista arvoa. Yhtiöiden havaittiin käyttäneen tuloksenohjauksen keinoja pandemianaikaisten tuottojen alentamiseksi, jotta tulevaisuudessa jäisi varaa tuottojen paisuttamiselle, eli yhtiöiden kuvailtiin käyttäneen niin sanottua "big bath" -menetelmää pandemian aikana. Tämä heikensi myös tuottojen arvorelevanttiutta ja informaation käytettävyyttä sijoittajien päätöksenteon näkökulmasta. (Liu & Sun, 2022.) Tuloksenohjauksen suunta oli vastakkainen Lassouedin ja Khancelin (2021) tutkimukseen verrattuna, sillä yhtiöiden raportoitiin alentaneen tuottojaan.

Kiinalaisten yhtiöiden näkökulmasta on myös saatavilla Covid-19 aikaisia tutkimuksia tilinpäätösraportoinnin laatuun liittyen. Näistä viimeisimpänä Aljughaiman ym. (2023) havaitsivat tilinpäätösten laadun olevan niin ikään matalamaa pandemian aikana. Tutkijat raportoivat Lassouedin ja Khancelin (2021) tavoin myös kiinalaisilla yhtiöllä olevan taipumusta ohjata tuottoja ylöspäin, jotta tulos saadaan nostettua hyväksyttävälle tasolle ja jotta pandemian vaikutukset saataisiin näyttäytymään lievemmillä sidosryhmien silmin. Taipumus havaittiin etenkin pandemian aikana heikosti suoriutuvien yhtiöiden kohdalla ja lisäksi valtionomisteisten yhtiöiden kohdalla taipumuksen ei haivattu olleen yhtä voimakas. (Aljughaiman ym., 2023.) Myös Xiao ja Xi (2021) raportoivat suurempaa tuloksenohjausta niillä alueilla, joissa pandemia vaikutti negatiivisemmin. Tulokset viittasivat siihen, että näissä yhtiöissä paisutettiin siirtyvien erien avulla tuottoja juuri ennen tilinpäätösten julkaisemista (Xiao & Xi, 2021). Chen ym. (2022) tutkivat kiinalaisten yhtiöiden kohdalla puolestaan sitä, manipuloivatko yhtiöt

tulevaisuuden tuottoja koskevien ennusteiden julkaisemisajankohtaa pandemian suhdanteita seuraten. He havaitsivat yhtiöiden olevan taipuvaisia ajoittamaan epäsuotuisten ennusteiden julkaisemisen ajankohtaan, jolloin paikallisten Covid-19 tautitapausten määrät olivat nousussa. Ilmiö havaittiin näkyvämpänä niissä yhtiöissä, joissa johdolla oli suurempi omistusosuus, jotka eivät olleet valtionomisteisia ja taloudellisissa vaikeuksissa olevilla yhtiöillä. (Chen, Liu, Liu & Wang, 2022.)

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus rakentuu tästä eteenpäin siten, että ensin käydään läpi teoriaosuus, minkä jälkeen esitetään aiheesta tehty haastattelututkimus sekä siitä saadut tulokset ja loppuun on koottu tutkimuksen perusteella tehdyt johtopäätökset

Teoriaosuuden ensimmäisessä osassa käydään ensin läpi IFRS-raportoinnin lähtökohtia ja tarkastellaan IFRS-raportoinnin teoreettisena perustana olevassa käsitteellisessä viitekehyksenä esitettyjä laadullisia kriteerejä tilinpäätösinformaatiolle, joista perehdytään tarkemmin todenmukaisen esittämisen käsitteeseen. Tämän jälkeen tarkastellaan aikaisempien tutkimusten valossa sitä, minkälaisia menetelmiä raportoinnin todenmukaisen esittämisen/luotettavuuden arvioimiseksi on aikaisemmissa tutkimuksissa käytetty ja käydään läpi tuloksenohjauksen käsitettä, mikä liittyy olennaisesti informaation luotettavuuteen. Teoriaosuuden toisessa osassa tarkastellaan ensin sitä, minkälaisia vaikutuksia kriisiolosuhteilla on aikaisempien tutkimusten valossa havaittu olevan raportoinnin laatuun luotettavuuden näkökulmasta. Tämä jälkeen keskitytään tämän tutkimuksen teemoiksi valikoituneisiin IFRS-raportoinnin osa-alueisiin ja luodaan näkemys niissä potentiaalisesti esiin nousseista haasteista koronan vaikutuksesta. Teoriaosuuksien jälkeen tehdään katsaus tutkimusta varten suoritettuun tutkimukseen ja esitetään aineiston keräämiseksi ja analysoimiseksi käytetyt menetelmät sekä perustelut valinnoille. Sitä seuraavassa osiossa käydään läpi haastattelututkimuksessa saadut tulokset haastattelurungon muksissa järjestyksessä ja esitetään keskeisiä sitaatteja haastateltavien antamista vastauksia. Tämän jälkeen esitetään tutkimuksen perusteella tehdyt johtopäätökset, joissa pyritään vastaamaan aikaisemmin esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Viimeisissä osioissa käydään läpi tutkimuksen myötä esiin nousseita jatkotutkimusehdotuksia. Tässä työssä ei olla käytetty tekoälypohjaisia kielimalleja.

2 IFRS-RAPORTOINTI JA TODENMUKAINEN ESITTÄMINEN

IFRS-standardien kohdalla puhutaan yleisesti periaateperusteisista tilinpäätösstandardeista, ilmenee IFRS säätiön ja IASB:n (International Accounting Standards Board) lausumassa tavoitteessa kehittää yleisen edun hyväksi selkeästi ilmaistuihin periaatteisiin perustuva joukko standardeja, jotka ovat korkealaatuisia, ymmärrettäviä, toimeenpanokelpoisia sekä globaalisti hyväksyttävissä (Hodgdon, Hughes & Street, 2011). Periaateperusteisuus luo tarpeen erilliselle teoreettiselle viitekehykselle, eli IFRS-standardien kohdalla IASB:n laatimalle käsitteelliselle viitekehykselle, jotta vaihteleviin aiheisiin liittyvät standardit voivat johtaa yhteneväiseen kirjanpitoon ja raportointiin (Bullen & Crook, 2005). Käsitteellinen viitekehys on toissijaisessa asemassa varsinaisiin IFRS-standardeihin nähden, mikä tarkoittaa, että ristiriitatilanteessa noudatetaan ensisijaisesti standardin antamaa ohjeistusta ja käsitteellisen viitekehksen tehtävänä on lähinnä opastaa sellaisten kysymysten käsittelyssä, joihin ei nykyisistä standardeista löydy kattavaa ohjeistusta tai kun yhteisöllä on IFRS-standardien puitteissa mahdollisuus valita useamman eri laatimisperiaatteen väliltä (Kythreotis, 2014).

IASB määrittelee taloudellisen raportoinnin tarkoituksiksi relevantin informaation tarjoamisen pääasiallisille informaation käyttäjille, eli IFRS-standardien tapauksessa yhteisön nykyisille ja potentiaalisille sijoittajille sekä muille pääoman tarjoajille yhteisöä koskevan arvostamisen ja päätöksenteon tueksi (Erb & Pelger, 2015; Barker & McGeachin, 2015). IASB:n näkemyksen mukaan käyttäjät haluavat tarjotun informaation perusteella arvioida odotuksia yhteisön tulevien nettorahavirtojen määrästä, ajoituksesta sekä epävarmuudesta (käsitteellinen viitekehys 1.3) ja lisäksi Barker ja McGeachin (2015) täsmentävät käyttäjien haluavan tarjotun informaation valossa arvioida, kuinka tehokkaasti ja vaikuttavasti johto on käyttänyt valtaansa yhteisön taloudellisten voimavarojen hyödyntämiseksi (Barker & McGeachin, 2015). Tilinpäätösten tarjoama informaatio auttaa sidosryhmiä myös arviomaan raportoivan yhteisön arvoa, vaikkakin käsitteellisessä viitekehyksessä tehdään selväksi, ettei yleistä käyttötarkoitusta varten

laadittuja tilinpäätöksiä olla suunniteltu näyttämään suoraan raportoivan yhteisön arvoa (Barker & Teixeira, 2018).

2.1 Periaateperusteisuus ja harkinta tilinpäätösraportoinnissa

Periaatteisiin ja sääntöihin painottuvien raportointifilosofioiden välisestä paremmuudesta on käyty antoisaa vuoropuhelua vuosikymmenten ajan (Kabureck, 2016), jossa yhtenä keskeisenä teemana on niiden suhtautuminen johdon käyttämän harkinnan laajuuteen. Sääntöihin perustuvan lähestymistavan tavoitteeksi voidaan kärjistetysti määritellä soveltuvan ohjeistuksen antaminen käytännössä kaikkiin mahdollisiin tilanteisiin, niin että sopivien kirjanpidollisten menetelmien käyttäminen on suoraviivaista ja ainakin teoriassa harkintaan perustuvan päätöksenteon osuus on minimoitu (U.S. Securities and Exchange Commission, 2003). Sääntöjen vähentämisen voidaan ajatella lisäävän tarvetta harkinnan käytölle, minkä vuoksi periaatteisiin perustuvaan raportointifilosofiaan yhdistetään tyypillisesti sen vaatima tai sallima harkinnan käyttö (Hodgon ym., 2011) ja jossa periaatteita täydennetään säännöillä vain siinä määrin, kuin on tarpeellista tehdä periaatteet ja standardit toimintakelpoisiksi (The Institute of Chartered Accountants of Scotland, 2006). IASB:n sanoin kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukainen raportointi perustuukin suurelta osin arvioiden ja harkinnanvaraisten ratkaisujen ja mallien käyttämiselle (käsitteellinen viitekehys 1.11). Yksityiskohtaisen sääntelyn puuttuminen perustuu oletukselle johdon epäoportunistisista tarkoituseristä ja halusta informoida raporttien lukijoita, eikä johtaa heitä harhaan (Baksaas & Stenheim, 2019).

Kabureck (2016) huomauttaa kuitenkin, ettei harkintaan perustuvien päätösten tekeminen ole itsessään tavoiteltavaa, vaan pikemminkin väistämätön osa prosessia ja tällaisten päätösten tulee aina olla hyvin perusteltuja (Kabureck, 2016). Lisäksi voidaan väittää myös sääntöperusteisen raportoinnin jättävän tosiasiasa tavoitteensa vastaisesti huomattavan tilan harkinnan varaiselle päätöksenteolle, sillä erityisesti muuttuvassa ja kehittyvässä liiketoimintaympäristössä on mahdotonta kehittää yksityiskohtaiset säännöt jokaiseen uuteen tilanteeseen. Harkinnassa korostuu tällöin sen määrittäminen, mikä laskentakäytäntö monimutkaisessa, monia poikkeustilanteita sisältävässä ja usein ristiriitaisessa opastuksessa on kaikkein sopivin (U.S. Securities and Exchange Commission, 2003; Kabureck, 2016). Kansainvälisesti hyväksytyjen ja korkealaatuisten IFRS-standardien luomisessa yhtenä päämääränä on nimenomaan ollut ottaa askelia kirjanpidollisten vaihtoehtojen eliminoinnin suuntaan ja vaatia käytettäväksi menetelmiä, jotka heijastavat paremmin yhtiön taloudellista asemaa ja tulosta (Barth, Landsman & Lang, 2008). Tämän vuoksi, vaikka IFRS-standardit sisältävät moniin kansallisiin standardeihin verrattuna vähemmän kuvailevaa, standardien tulkintaan ja implementointiin liittyvää ohjeistusta (Hodgon ym., 2011), ne kuitenkin rajoittavat johdon harkintaa, mitä tulee erilaisten kirjanpidollisten vaihtoehtojen käyttöön (Barth ym., 2008). Tähän viitaten esimerkiksi ul Haq ja Arshi (2022) kuvailivatkin tutkimuksessaan IFRS-standardien tarjoavan tiukat säännöt

ja sääntelyn kaikille tilinpäätöserille ja vain vähän joustavuutta äärimmäisten skenaarioiden, kuten Covid-19-pandemian tapauksessa (ul Haq ja Arshi, 2022).

Monissa tutkimuksissa käytetään kuitenkin IFRS-standardeja vertailukohdantana standardeista, joiden katsotaan lisäävän johdon päätösvaltaa kansallisiin - erityisesti US GAAP standardeihin nähden. Zhoun ym. (2016) mukaan tutkimuksia IFRS-standardien käyttöönoton vaikutuksista raportoitavan informaation laatuun voidaan olennaisilta osin pitää merkitykseltään samoina, kuin tutkimuksia, joissa selvitetään johdon laajentuneen harkintavallan vaikutuksia raportoinnin laatuun (Zhou, Wu & Wang, 2016). Empiirisesti on myös havaittu IFRS-raportointia noudattavissa yhtiöissä johdon kokevan suurempaa harkinnan astetta, kuin edellä mainittujen U.S. GAAP-standardien mukaisesti raportoivissa yhtiöissä (Evans, Houston, Peters & Pratt, 2012).

Tilinpäätösten laadintaprosessiin kuuluu monenlaisten päätösten ja arvioiden laatimista, joilla voi toisinaan olla huomattava vaikutus raportoitavaan tulokseen ja taloudelliseen asemaan (Deloitte, 2017). Harkintaa käytetään kokonaisvaltaisesti läpi nykyisten IFRS-standardien, mikä tulee konkreettisesti esiin esimerkiksi kahden uusimman standardin, eli myyntituottojen tunnistamisen (IFRS 15 Myyntituotot asiakassopimuksista, 2020) ja vuokrasopimusten (IFRS 16 Vuokrasopimukset, 2020) kohdalla, jotka Kabureckin (2016) laskelmien mukaan sisältävät "judgement" -sanana lähes 50 kertaa (Kabureck, 2016). Kolmena kriittisenä harkintaa vaativaa raportointikysymyksenä Hodgson ym. (2011) mainitsevat toiminnan jatkuvuuden arvioimisen, olennaisen informaation määrittämisen tilinpäätösten lukijoiden päätöksenteon kannalta sekä tilinpäätösprosessin yhteydessä tehdyistä merkityksellisistä avainolettamista tiedottamisen. Myös esimerkiksi tiettyyn kirjanpidolliseen kysymykseen sopivimman standardin valintaan, sekä luokittelun, kirjaamisen ja pois kirjaamisen osa-alueisiin liittyy Hodgsonin ym. (2011) mukaan usein harkintaan perustuvia ratkaisuja. (Hodgson ym. 2011.)

2.2 Tilinpäätösinformaation laadulliset ominaisuudet

IASB:n korostaa käsitteellisessä viitekehyksessään käytettävyyden näkökulmaa, jossa raportoinnin tavoitteena on tarjota sijoittajille käyttökelpoista ja relevanttia informaatiota, joka on täydellistä, neutraalia ja virheetöntä (Barker & McGeachin, 2015). IASB on määritellyt raportoitavan informaation kahdeksi perustavanlaatuisimmaksi laadulliseksi ominaisuudeksi merkityksellisyyden (relevance) ja todenmukaisen esittämisen (faithful representation) (käsitteellinen viitekehys 2.5).

Ensin mainitun ominaisuuden, eli merkityksellisyyden näkökulmasta informaatiolla on oltava kykyä vaikuttaa informaation käyttäjän tekemiin päätöksiin. Olennaisuus (materiality) on keskeinen, tilinpäätösraportoinnissa laajasti vallitseva yhtiöspesifinen näkökulma merkityksellisyyteen, jolla viitataan sellaiseen informaatioon, jonka pois jättämisellä tai eri tavoin puutteellisella esittämisellä voidaan olettaa olevan vaikutusta käyttäjän kyseistä yhtiötä kohtaan tekemiin päätöksiin. Koska olennaisuudelle ei ole määriteltävissä yleisesti käytettävää, kvantitatiivista kynnysarvoa tai tarkkoja kriteerejä sen suhteen, mikä

informaatiota kussakin tilanteessa on olennaista (Hodgdon ym. 2011; Käsitteellinen viitekehys 2.6–2.10), määritellään se tilannekohtaisesti eri luonteisille ja eri suuruisille tilinpäätöserille yhtiöspesifisessä kontekstissa, minkä vuoksi arvio voi perustua tilinpäätösten laatijoiden hyvin subjektiiviseen näkemykseen (Hodgdon ym. 2011).

Toinen perustavanlaatuisesti luokiteltu ominaisuus, eli todenmukainen esittäminen edellyttää nimensä mukaisesti, että raportoitavan informaation tulee kuvastaa halutun taloudellisen ilmiön tosiasiallista sisältöä, minkä katsotaan täyttyvän informaation ollessa täydellistä, puolueetonta ja virheetöntä. Täydellisyden näkökulmasta annettavan informaation on sisällettävä kaikki käyttäjän tarvitsema tieto ilmiön ymmärtämisen tueksi. Puolueettomalla kuvauksella viitataan puolestaan siihen, ettei informaation valinta tai esittämistapa ole vinoutunut, eikä ilmiötä kuvailla värityneesti tai painottaen sitä toivottuun suuntaan esimerkiksi varoja tai velkoja yli- tai alikorostamalla, jolloin luvut saadaan tarkoituksella näyttämään yhtiön kannalta suotuisimmilta tai epäsuotuisimmilta. Taloudellisen ilmiön virheetön kuvaus tarkoittaa, ettei ilmiön kuvaamisessa ole virheitä, siitä ei olla jätetty mitään pois ja eikä informaation tuottamiseen käytetyssä prosessissa esiinny myöskään virheitä. Virheettömyys ei määritelmän mukaan ole, että informaatio on täydellisen oikeaa. (Käsitteellinen viitekehys 2.13–2.18).

Kahden perustavanlaatuisen ominaisuuden lisäksi IASB määrittelee neljä avustavaa laadullista ominaisuutta, joiden tarkoituksena on täydentää ja parantaa merkityksellisen ja todenmukaisen informaation käytettävyyttä. Nämä avustavat ominaisuudet ovat vertailtavuus (comparability), todennettavuus (verifiability), oikea-aikaisuus (timeliness) ja ymmärrettävyys (understandability). (Käsitteellinen viitekehys, 2.23–2.38.) Todennettavuudella viitataan IASB:n mukaan siihen, että asiantuntijat ja toisistaan riippumattomat havainnoijat ovat pääasiassa yksimielisiä sen suhteen, että annettu informaatio taloudellisesta ilmiöstä on todenmukaista. Jos informaatio suuntautuu tulevaisuuteen, sitä ei välttämättä ole mahdollista todentaa, jolloin on tarpeellista kertoa esitetyn informaation taustalla olevat oletukset ja muut sen todenmukaisuutta tukevat seikat. (Käsitteellinen viitekehys 2.30–2.32).

Koska varsinaiset IFRS-standardit ja käsitteellinen viitekehys muodostavat kaksi erillistä kokonaisuutta IFRS raportointiin, varsinaisiin standardeihin sisältyvät todelliset velvoitteet raportoitavalle informaatiolle voivat poiketa ja olla epäjohdonmukaisia yllä esitettyjen laadullisten kriteerien kanssa. Esimerkiksi Barker ja Teixeira (2018) mainitsevat yksittäisten standardien tasolla olevan implisiittisesti havaittavissa tärkeitä käsitteellisiä teemoja, jotka puuttuvat nykyisistä laadullisista ominaisuuksista, ja joita työstetään siten alemmalla tasolla (Barker & Teixeira, 2018).

Käsitteellisen viitekehysten nykyiset laadulliset ominaisuudet muotoutuivat vuoden 2010 uudistuksen myötä, jolloin esimerkiksi merkityksellisyyden parina ollut luotettavuus (reliability) korvattiin usean tahon mukaan ”pehmeämmällä” todenmukaisen esittämisen käsitteellä. Joidenkin kriitikoiden mukaan muutoksella heikennettiin raportoinnin todennettavuuden ja objektiivisuuden

merkitystä ja samanaikaisesti laajennettiin käypien arvojen/nykyarvon käytön hyväksyttävyyttä, jotka ovatkin vuosien saatossa tulleet yhä tärkeämmiksi arvostusmenetelmiksi. (Erb & Pelger, 2015.) Muutosten perusteltiin IASB:n taholta olevan olennaisia etenkin merkitysohjeellisesta näkökulmasta ja tarpeellisia, koska luotettavuuden käsitteen katsottiin olevan tilinpäätösten laatijoiden keskuudessa huonosti ymmärretty, sillä sen nähtiin usein merkitsevän täsmällistä tarkkuutta raportoitavien lukujen suhteen (Barker ym., 2015). Keskityttäessä oleellisten virheiden puuttumiseen tai todennettavuuteen, joista jälkimmäinen luokiteltiin aikaisemmin luotettavuuteen kuuluvaksi ominaisuudeksi, saattoi tuolloin luotettavuuden toiseksi tärkeäksi ominaisuudeksi luokitellun todenmukaisen esittämisen näkökulma jäädä liian vähäiselle huomiolle (Erb & Pelger, 2015). Nykyisellään todennettavuusvaatimuksen korostaminen tai sen lisääminen toisena perustavanlaatuisena laadullisena ominaisuutena olevan todenmukaisen esittämisen kriteeriksi johtaisi IASB:n mukaan siihen, että raportoinnista voisi jäädä pois päätöksenteon kannalta merkityksellistä informaatiota, joka ei välttämättä ole täysin todennettavissa, mikä puolestaan voisi heikentää raporttien käyttökelpoisuutta (Barker ym., 2015). Esimerkiksi johdon mielipidettä tai aikomusta edustava informaatio voi puutteellisesta todennettavuudestaan huolimatta olla käyttökelpoista päätöksenteon kannalta (Erb & Pelger, 2015) ja hyväksyttävää IFRS raportoinnin puitteissa. Myöskään täysin luotettavan ja todenmukaisen tiedon velvoittaminen ei Messnerin mukaan ole realistista, sillä todenmukaisen kuvauksen antamista rajoittaa esimerkiksi se, ettei kaikki toiminta ole aina rationaalista, harkittua ja helposti muutettavissa kerronnalliseen muotoon (Messner, 2009).

Vuoden 2010 muutosten myötä käsitteellisestä viitekehyksestä poistui myös konservatismiin ulottuvuus, jonka roolista vastasi aikaisemmin luotettavuuden ominaisuuksiin niin ikään kuulunut varovaisuuden käsite (prudence). Käsitteellä tarkoitetaan sitä varovaisuuden astetta, joka sisältyy epävarmoissa olosuhteissa tehtyihin päätöksiin, jotta voidaan välttyä varojen ja tuottojen yliarvostamiselta ja velkojen ja kulujen aliarvostamiselta. Nykyistä käsitteellisen viitekehyksen lähestymistapaa ei voida pitää konservatiivisena, mikä olisikin epäjohdonmukaista todenmukaiseen esittämiseen kuuluvan neutraliteetin vaatimuksen kanssa. Konservatismi ei kuitenkaan ole kadonnut IFRS-raportoinnista, sillä standardien tasolla voidaan tunnistaa vaihtelevia kirjaamisen, arvostamiseen ja tiedottamiseen liittyviä vaatimuksia, jotka käytännössä johtavat konservatiiviseen raportointiin. (Barker & McGeachin, 2015.) Bauer ym. (2015) havainnollistavat neutraliteetin periaatteen vastaista konservatiivisesta epäsymmetriaa ilmenevän esimerkiksi siinä, että standardit vaativat ehdollisten velkojen tunnistamista, mutta vastaavaa vaatimusta ei ole ehdollisille varoille. Lisäksi epävarmoille saamisille kirjattava varaus, arvonalentumisten kirjaaminen tai arvostaminen alimman arvon periaatteella luovat kaikki konservatiivista epäsymmetriaa, koska varovaisuuden periaatteen mukaan yhtiö ei näissä tapauksissa voi raportoida myyntejä, joista ei tulla saamaan maksusuoritusta, varallisuutta, joiden arvoa ei voida realisoida tai vaihto-omaisuutta, jota ei voida myydä tuottavasti. (Bauer, O'Brien & Saeed, 2014).

Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi IFRS-raportoinnin laadusta aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia. Vaikka edellä esitetyn perusteella todenmukaisen esittämisen ja luotettavuuden ei kriittisesti tarkasteltuna voida kaikilta osin nähdä palvelevan samaa tarkoitusta (Bauer ym., 2014), tässä tutkimuksessa ei tehdä eroa näiden käsitteiden välillä (vrt. esim. Shust & Weiss, 2022).

2.3 Laadun arvioiminen todenmukaisen esittämisen näkökulmasta

Siinä missä taloudellisen raportoinnin tarkoituksena on yleisen konsensuksen mukaan pienentää sijoittajien ja muiden ulkopuolisten raporttien käyttäjien sekä johdon välistä epäsymmetristä informaatiota ja markkinoiden epävarmuutta, on laadukkaan tilinpäätösraportoinnin ominaisuuksista ja mittareista haasteellisempaa löytää vastaavanlaista konsensusta (Lin, Jiang, Tang & He, 2014). Tämä johtuu ensinnäkin siitä, ettei laadun käsitettä voida yksiselitteisesti määritellä, erityisesti jos otetaan huomioon kaikkien sidosryhmien näkökulma (Chen, Tang, Jiang & Lin, 2010). Raportoinnin laadukkuutta voidaan luontevasti arvioida sen mukaan, kuinka hyvin sillä tavoitetaan edellä mainittu tarkoitus epäsymmetrisen informaation ja epävarmuuden taklaamisessa. Esimerkiksi Lin ym. (2014) kuvailevat yleisellä tasolla korkealaatuisen raportoinnin tarjoavan relevanttia ja läpinäkyvää informaatiota, joka auttaa minimoimaan epävarmuutta, kun taas heikkolaatuisen raportoinnin tutkijat yhdistävät epäselvään, harhaanjohtavaan tai epäluotettavaan informaatioon, joka todennäköisesti lisää informaation epäsymmetrisyyttä ja markkinoiden epälikvidiyyttä (Lin ym., 2014.)

Tarkasteltaessa yksittäisen ilmiön vaikutusta raportoinnin laatuun, usein ei ole mahdollista suoraan päätellä laadussa tapahtuvien muutosten johtuvan suoraan halutusta ilmiöstä, sillä tutkimuksia vaikeuttaa erilaisten häiritsevien tekijöiden läsnäolo, kuten Chen ym. (2010) kuvailee (Chen ym. 2010). Tällaisia voivat olla erilaiset maa- ja yhtiökohtaiset tekijät (Lin ym., 2014), esimerkiksi johtajien kannustinjärjestelmät, pääomamarkkinoiden institutionaaliset ominaisuudet, yleinen taloudellinen liiketoimintaympäristö ym. makroekonomiset ja poliittiset tekijät (Chen ym, 2010).

IASB painottaa käsitteellisessä viitekehyksessään yhtä paljon todenmukaisen esittämisen ja merkityksellisyyden ominaisuuksia, mutta saman ei Kythreotiksen (2014) mukaan voida sanoa pätevän kirjallisuuteen, sillä suurin osa tutkimuksista käsittelee laajasti merkityksellisyyden ominaisuuksia (Kythreotis, 2014). Lisäksi on haastavaa tarkastella erikseen vain toista ominaisuutta, minkä seurauksena useat tutkimukset ja niissä käytetyt laatumittarit pitävät sisällään jonkin asteisen ulottuvuuden sekä reliabiliteettiin, että relevanttiteuteen (Shust & Weiss, 2022). Shust ja Weiss (2022) halusivat tutkimuksessaan selkeästi erotella luotettavuutta ja merkityksellisyyttä mittaavat tekijät toisistaan ja päätyivät viiteen raportoitavan informaation luotettavuudesta, tai tässä tapauksessa epäluotettavuudesta kertovaan indikaattoriin. Epäluotettavuudesta

kertoi ensinnäkin se, jos yhteisö on joutunut oikaisemaan aikaisempien periodien lukuja, sillä tämä kertoo tutkijoiden mukaan siitä, etteivät aikaisemmin raportoidut tuotot ole todenmukaisesti heijastaneet yhteisön taloudellista tilannetta. Toisena epäluotettavuuden indikaattorina tutkijat nostivat esiin olennaiset heikkoudet yhteisön sisäisessä valvonnassa, minkä seurauksena olennaiset virheellisyudet eivät välttämättä tule ajoissa estetyksi tai havaituksi. Kolmantena mainittiin aikaisemmissa tutkimuksissa laajasti käytetty näkökulma, jossa luotettavuus kyseenalaistetaan, jos yhteisö juuri ja juuri saavuttaa tai ylittää tuotoille asetetun tavoitetaso, minkä voidaan tulkita heijastavan tarkoitushakuisuutta raportoinnissa. Aikaisemmat tutkimukset ovat antaneet viitteitä siitä, että tällaiset yhteisöt todennäköisemmin syyllistyvät tuloksen ohjaukseen. Kaksi Shustin ja Weissin (2022) esittämää viimeistä indikaattoria eivät liittyneet varsinaisesti tilinpäätösinformaation laatimisprosessiin yhteisön näkökulmasta, vaan niissä arvioidaan luotettavuutta tilintarkastuksen näkökulmasta, käsitellen tilintarkastajan vaihtumista ja heidän antaman lausunnon sisältöä. (Shust & Weiss, 2022).

Keskeisin IFRS-standardien laadukkuuteen ja erityisesti sen luotettavuuden komponenttiin yhdistetty huoli liittyy näkemykseen, jonka mukaan periaateperusteisten IFRS-standardien sisäinen joustavuus lisää houkutusta johdon opportunistiselle harkinnan käytölle esimerkiksi tuloksen manipuloimiseksi (Barth ym., 2008). Tähän liittyy keskeisesti johdon harkinnanvaraisten päätösten tekeminen, johon liittyen esimerkiksi Dechow ym. (2010) päätyivät taloudellisen raportoinnin laadun heikkenevän lisääntyneen harkinnan käytön seurauksena (Dechow, Ge & Schrand, 2010). Lisäksi Shust ja Weiss (2022) raportoivat johdon tekemien arvioiden suuremman määrän raportoinnissa assosioituvan merkittävän negatiivisesti raportoidun informaation luotettavuuteen (Shust & Weiss, 2022). Aihe on kuitenkin kiistanalainen ja siitä tehdyt kattavat tutkimukset ovat tuottaneet sekalaisia tuloksia harkinnan asteen vaikutuksista informaation luotettavuuteen ja merkityksellisyyteen (Zhou ym., 2016).

Tuloksenohjausta tai manipulointia voidaan odottaa ilmenevän normaaleissa olosuhteissa, mikä on Dechowin ja Skinnerin (2000) mukaan seurausta siitä, että suoriteperusteisen kirjanpidon soveltaminen edellyttää lähtökohtaisesti harkintojen ja arvioiden tekemistä, eikä toisaalta taloudellisen informaation käytettävyyden kannalta ole tarkoituksenmukaista kieltää kokonaan joustavuutta raportoinnissa. Tuloksen manipulointi voi siten tapahtua lain ja normien sallimissa rajoissa, mutta rikollisesta toiminnasta voidaan puhua silloin, jos harhaanjohtaminen ja tosiasioiden vääristely on tahallista ja tarkoin harkittua. Esimerkkinä tällaisesta voidaan pitää sitä, jos myyntejä tuloutetaan ennen kuin ne todellisuudessa ovat realisoituneet tai jos tuloutetaan myyntejä, jotka perustuvat fiktiivisiin transaktioihin. (Dechow & Skinner, 2000.)

2.4 Tuloksen ohjaus

Tilinpäätösraportoinnin lopputuleman määrittelee käytännössä käytössä olevien laskentastandardien noudattamisen ja raportoinnin laatijoiden omien

tarkoituserien välinen vuorovaikutus (Schipper, 2005). Tuloksen ohjaus on keskeinen käsite luotettavuuden/todenmukaisen esittämisen arvioinnissa ja suosituttu tutkimusalue, josta on saatavilla kattavasti tutkimusaineistoa (Evans ym., 2012). Esimerkiksi Liun ja Sunin (2022) mukaan tuloksenohjauksen voimakkuutta voidaan pitää eksplisiittisenä mittarina todenmukaiselle esittämislle (Liu & Sun, 2022), joten perehdytään seuraavaksi käsitteeseen ja tarkastellaan tämän tutkimuksen kannalta keskeisimpiä aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja niiden lähestymistapoja luotettavuuden arvioimiseksi.

Tuloksen ohjauksella tarkoitetaan sääntöjen puitteissa tapahtuvaa tuloksen ja taseen raportoitavien lukujen tai toteutuneen kassavirran tarkoituksellista ohjailua ennalta toivotun lopputuleman saavuttamiseksi, jolloin poiketaan todenmukaisen esittämisen edellyttämästä puolueettomuuden vaatimuksesta. Tuloksen ohjaus voidaan luonteensa puolesta määritellä konservatiiviseksi tai aggressiiviseksi, riippuen siitä saadaanko aikaiseksi neutraalilla tavalla esitetyjä lukuja negatiivisempi vai positiivisempi vaikutelma. Kulujen yliarvostaminen ja tuottojen viivästyttäminen ovat esimerkkejä konservatiivisesta tuloksen ohjauksesta, aggressiivisuudella puolestaan viitataan päinvastaisiin tilanteisiin. Sovelletavan menetelmän puitteissa voidaan edelleen erottaa kirjanpidollinen (accrual based) ja toiminnallinen menettely (real activities based). Kirjanpidollisessa menetelmässä hyödynnetään harkinnanvaraisia kirjanpidollisia ratkaisuja, joita ei tehtäisi, ellei pyrkimyksenä olisi vaikuttaa esitettävään tulokseen. (Punkari, 2019.) Esimerkkinä kirjanpidollisesta ja konservatiivisesta näkökulmasta voidaan varauksia tai jaksotettavia tutkimus- ja kehitysmenoja kirjata yliarvostetusti, siinä missä aggressiivisesta näkökulmasta voidaan esimerkiksi luottotappiovarauksia ja muita varauksia kirjata aliarvostetusti tai purkaa liian aikaisin (Dechow & Skinner, 2000). Toiminnallisessa menetelmässä tulosta ohjataan kohti haluttua tavoitetasoa vaikuttamalla tapahtumien ajankohtaan. Tavoitteesta riippuen voidaan esimerkiksi sopia myyntilaskutuksen tai kulujen aikaistamisesta tai myöhentämisestä, siirtää toimitusten, tutkimus- ja kehitystoimien tai investointien ajankohtaa. (Punkari, 2019; Dechow & Skinner, 2000.)

Aikaisemmat tutkimukset ovat antaneet viitteitä siitä, että tilinpäätösraportoinnin tiukentaminen ja sääntöjen luominen eivät vähennä tuloksen ohjausta, mutta voivat vähentää turvautumista kirjanpidolliseen metodiin ja kasvattaa turvautumista toiminnalliseen metodiin (Evans ym., 2012; Zhou ym., 2016). Toisin sanoen, kuten Evans ym. (2012) havaitsivat, harkinnan lisääntyminen, kuten esimerkiksi siirtyminen sääntöpainotteisesta US GAAP raportoinnista periaateperusteisempaan IFRS järjestelmään, ei välttämättä lisää tuloksen ohjausta, mutta voi rohkaista yhtiötä siirtyä käyttämään myös kirjanpidollista menetelmää vertailupisteiden ja tavoitetasojen saavuttamiseksi (Evans ym., 2012). Myös Zhou ym. (2016) havaitsivat tutkimuksessaan johdolle sallitun harkintavallan laajentamisen lisänneen huomattavasti kirjanpidolliseen metodiin perustuvaa tuloksen ohjausta ja vähentävän toiminnallisten metodien käyttöä (Zhou ym., 2016).

Ahmed ym. (2013) arvioivat tutkimuksessaan IFRS-standardien implementaation jälkeen esiintyvää tuloksen ohjausta tarkastellen missä määrin raportoinnissa on havaittavissa tuottojen tasaamista, tuloksen ohjausta tavoitetason

saavuttamiseksi, siirtyvien erien aggressiivisuutta ja tappioiden oikea-aikaista kirjaamista (Ahmed, Neel & Wang, 2013). Tyypillisesti sellaisten valintojen, jotka johtavat edellä kuvattuihin ilmiöihin on tulkittu vaarantavan raportoitavan ilmiön todenmukaista esittämistä ja kyseiset teemat voidaan pääpiirteissään havaita monissa raportoinnin laatua tuloksen ohjauksen näkökulmasta käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Barth ym., 2008; Ahmed ym., 2013). Seuraavassa tarkastellaan edellä kuvattuja tuloksenohjauksen ilmentymismuotoja Ahmedin ym. (2013) tutkimuksessa käytettyjä termejä mukaillen.

Tuottojen tasaaminen

Tuottojen tasaamisella tarkoitetaan menetelmää, jossa tuottoja ja kuluja siirretään harkitusti raportointikausien välillä tavoitteena tasoittaa tuloksekkaiden kausien ja heikosti menneiden kausien välisiä eroja, jolloin vuotuisten tuottojen volatiliiteetti lieventyy ja saadaan vaikutelma kestävän tasaisesta tuottojen virrasta. Tyypillisesti menetelmää käytetään kasvattamaan tuottoja kausille, jotka muuten näyttäisivät epätyypillisen heikkoa tuottoa. (Makarian, 2010.) Tuloksen tasaamisen voimakkuutta on aikaisemmissa tutkimuksissa arvioitu analysoimalla vuosittaisten nettotuottojen muutoksen varianssia, jossa pienempi varianssi indikoi matalampaa tuottojen vaihtelua, mikä puhuu voimakkaamman tuottojen tasaamisen puolesta (esim. Barth ym., 2008; Ahmed ym., 2013). Tuottojen vaihtelua voidaan tarkastella edelleen vertaamalla sitä vuotuisesta liiketoiminnasta syntyneiden kassavirtojen muutoksen varianssiin (Ahmed ym., 2013). Tuottojen ja kulujen oikea-aikaisella kirjaamisella on Ballin ja Shivakumarin (2006) mukaan taipumusta kasvattaa tuottojen vaihtelua suhteessa todellisiin kassavirtoihin (Ball & Shivakumar, 2006), joten mitä pienempi suhdelukuluku saadaan, sitä suuremmalla syyllä voidaan epäillä tuottojen tasaamista (Ahmed ym., 2013).

Suurempi tuottojen varianssi voi kuitenkin kertoa myös raportoinnin heikommasta laadusta, esimerkiksi jos siirtyvien erien arviointi on ollut virheellistä. Voimakas varianssi on lisäksi yhdistetty "big bath" -ilmiöön, jossa johto käyttää siirtyviä eriä tuottojen madaltamiseksi, saaden aikaan aikaisempiin kausiin verrattuna poikkeavaa tuottojen vaihtelevuutta. (Barth ym., 2008.) Ahmed ym. (2013) arvioivat tuottojen tasaamisen voimakkuutta myös siirtyvien erien ja liiketoiminnasta syntyneiden kassavirtojen välisen korrelaation avulla. Siinä missä korrelaation voidaan tutkijoiden mukaan aina olettaa olevan negatiivinen, voidaan huomattavan negatiivisuuden tulkita tarkoittavan kasvanutta taipumusta tuottojen tasaamiseen (Ahmed ym. 2013), minkä Barth ym. (2008) selkeyttävät johtuvan johdon reagoinnista heikentyneeseen kassavirtaan jaksotusten määrää lisäämällä (Barth ym., 2008).

Tuottojen tasaamista voidaan arvioida myös sen avulla, kuinka hyvin analyttikoiden ennusteet ovat pitäneet paikkaansa, sillä tasaisemman tuoton voidaan ajatella olevan helpommin ennustettavissa (Ahmed ym., 2013). Näin tarkasteltuna tuottojen parempi ennustettavuus ei kerro raportoinnin korkeammasta laadusta (Barth ym., 2008). Tämä on jokseenkin ristiriidassa näkemykseen, jonka mukaan nykyisten tuottojen kyky ennustaa tulevia tuottoja on yksi luotettavuuden indikaattoreista. Taustalla olevan ajatuksen mukaan, mitä suurempi virhe nykyisissä tuotoissa on, sitä alhaisempi on korrelaatio tulevaisuuden tuottoihin,

mikä tarkoittaa nykyisten tuottojen alhaisempaa kykyä ennustaa tulevaisuudessa tapahtuvia tuottoja. (Kythreotis, 2014).

Tavoitetason saavuttaminen

Tuloksen ohjauksen arvioiminen tarkastelemalla yhteisön suoriutumista tiettyyn vertailupisteeseen nähden, perustuu ajatukseen, jonka mukaan johdolla on kannuste ohjata tulosta jonkin tärkeän tavoitetason saavuttamiseksi (Evans ym. 2012). Positiivisen nettotuloksen kynnyсарvo, eli 0-tulos, analyttikoiden yleiseen näkemykseen perustuvat ennusteet ja edellisen vuoden osakekohtainen tulos ovat kolme tutkimuksissa usein käytettyä vertailukohtaa, joiden todennäköinen saavuttaminen tai hienoinen voittaminen voivat kertoa tuloksen ohjauksen käytöstä (Ahmed ym. 2013; Shust & Weiss, 2022). Aikaisemmissa tutkimuksissa on arvioitu esimerkiksi sitä, kuinka tiheästi yhteisö saavuttaa hienoisen positiivisen nettotuloksen. Mitä useammin ilmiön havaitaan toistuvan, sitä selkeämmin sen arvellaan todistavan johdon taipumuksesta ohjata tuottoja kohti positiivista kynnyсарvoa. Oletuksena on, että johdon näkökulmasta vähäisenkin positiivisen tuloksen esittäminen on suotavampaa, kuin negatiivisen nettotuloksen raportointi. (Bart ym., 2008.)

Siirtyvät erät

Kolmantena kokonaisuutena Ahmed ym. arvioivat tutkimuksessaan liittykö IFRS-standardien implementoinnin seuraamuksiin siirtyvien erien lisääntymistä kontrolliryhmään verrattuna (Ahmed ym. 2013). Valtaosa kirjallisuudesta arvioi siirtyvien erien luotettavuutta harkinnanvaraisten ja normaalien siirtyvien erien näkökulmasta, mikä voidaan yhdistää siirtyvien erien ja viime kädessä tuottojen laadukkuutta käsittelevään kirjallisuuteen (Kythreotis, 2014). Tutkimuksissa korostetaan usein harkinnanvaraisuuden komponenttia, esimerkiksi Lin ym. (2014) kuvailevat johdon voivan opportunistisista tarkoituksiperistä käsin hyödyntää standardien tulkinnassa niiden sallimaa joustavuutta, mikä vaarantaa selkeän ja puolueettoman kuvauksen yhteisön tuloksellisuudesta ja taloudellisesta asemasta. Raportoinnissa tehtyjen harkintaan perustuvien siirtyvien erien kuvailaan olevan riskisempiä ja vähemmän täsmällisiä, mikä lisää informoitujen ja eiformoitujen sijoittajien välisen epäsymmetrisen informaation vakavuutta. (Lin ym. 2014.)

Useat tutkijat ovat laatineet malleja, joissa tilinpäätösinformaation luotettavuuden arvioinnissa hyödynnetään siirtyvien erien määrää (Kythreotis, 2014). Tunnetuimpana mallina voidaan mainita tutkimuksissa laajasti käytetty, alkuaan Jonesin vuonna 1991 kehittämä malli, ja siitä jälkikäteen muokatut versiot. Alkuperäinen Jonesin malli antaa kahden fundamentin, eli liikevaihdon muutoksen ja pysyvien vastaavien avulla arvioin siitä, mikä osuus yhteisön kaikkien siirtyvien erien määrästä selittyy normaaleilla jaksotuksilla. Jäljelle jäävä selittämätön osuus tulkitaan siirtyvien erien harkinnanvaraiseksi komponentiksi. (Lin ym., 2024).

Tappioiden oikea-aikaisuus

Neljäs kohta, jota Ahmed ym. (2013) arvioivat tarkastellessaan IFRS implementoinnin jälkeistä tuloksen ohjausta liittyi tappioiden oikea-aikaisuuteen. Tutkijat hyödynsivät tappioiden oikea-aikaisuuden mittaamisessa alun perin Basun (1997) käyttämää menetelmää, jossa verrattiin "huonojen uutisten" ja "hyvien uutisten" kirjaamisen ajallista epäsymmetriaa. Epäsymmetrialla viitataan siihen, että uutisten luonteesta riippuen, niiden tulosvaikutukset kirjataan joko liian aikaisin, oikea-aikaisesti tai liian myöhään (Ahmed ym. 2013; Basu, 1997). Toinen tapa, jolla esim. Barth ym. (2008) mittasivat tappioiden oikea-aikaista kirjaamista, keskittyi sen tarkasteluun, kuinka tiheästi yhteisöt raportoivat suuria negatiivisia nettotuloksia. Tiheämpi toistuvuus voitiin tutkijoiden mukaan tulkita todisteena ajallisemmasta tappioiden kirjaamisesta. Suurten tappioiden kirjaaminen heti niiden tapahduttua, sen sijaan, että niitä viivytettäisiin tuleville kausille, on mielletty tuottojen laadukkuudesta kertovaksi ominaisuudeksi. Tämä liittyy ja on johdonmukaista aikaisemmin käsiteltyyn tuottojen tasaamiseen, jossa suurten tappioiden puuttuminen voi olla merkki tuottojen tasaamisesta (Bart ym. 2008). Toisaalta tässäkin on syytä muistaa aikaisemmin esillä ollut "big bath" -teoria, jota käsitellään lähemmin tulevissa kappaleissa.

3 IFRS-RAPORTOINTI KRIISIOLOSUHTEISSA

Tässä luvussa keskitytään ensinnäkin siihen, minkälaisia empiirisiä havaintoja tilinpäätösraportoinnin laadun kehityksestä on saatu erilaisissa kriisiolosuhteissa (esim. Sargiacomo, 2015; Hsu & Yang, 2022) ja esitetään tärkeimpiä tulosten taustalla vaikuttavia motiiveja, jonka jälkeen syvennyttään tutkimuksen teemoiksi valikoituneisiin IFRS-raportoinnin osa-alueisiin. Tässä tutkimuksessa keskitytään erityisesti todenmukaiseen esittämiseen/luotettavuuteen, jonka tärkeimpänä mittarina on aikaisemmassa luvussa esitetyn tavoin käytetty tuloksenohjauksen voimakkuutta, joten esitettäessä argumentteja tilinpäätösten laatuun kriisioloissa, viitataan tällä pääsääntöisesti tutkimuksiin, joissa on tarkasteltu laatua tuloksenohjauksen näkökulmasta.

3.1 Kriisien vaikutus tilinpäätösten laatuun

Raportointikäytäntöjen voidaan nähdä kuuluvan osaksi yhteisön kokonaisvaltaista liiketoimintastrategiaa, jota yhteisöillä on tapana muokata niiden kohdatessa paineita selviytyä taloudellisista kriiseistä (Arthur, Tang & Lin, 2015). Filipin ja Raffournierin (2014) mukaan voidaan perustellusti olettaa ympäristön dramaattisilla muutoksilla olevan vaikutusta yhteisöjen taipumukseen ohjata tulosta haluttuun suuntaan (Filip & Raffournier, 2014), mutta toisaalta, esimerkiksi finanssikriisin vaikutuksista raportoinnin laatuun ei empiirisin menetelmin olla saatu selkeitä ja yhteneväisiä tutkimustuloksia (Hsu & Yang, 2022). Tilinpäätösraportoinnin laatuun vaikuttaa lukuisat eri tekijät ja yksittäisessä tutkimuksessa on mahdotonta huomioida kaikkia tekijöitä (Liu & Sun, 2022). Toisinaan laadun on havaittu parantuneen kriisin aikana (esim. Filip ja Raffournier, 2014), ja toisinaan tutkimukset ovat antaneet viitteitä siitä, että tuloksenohjaus on voimakkaampaa huonojen taloudellisten olojen aikana ja vahvistuu suhteessa kriisin vakavuuteen (Persakis & Iatridis, 2015; Trombetta & Imperatore, 2014; Hsu & Yang, 2022). Kriisien, kuten koronapandemian vaikutusten kiistanalaisuus kuvastuu

hyvin esimerkiksi Hsun ja Yangin (2022) muotoilemassa kahdessa vastakkaisessa tutkimushypoteeseissa, joista toisen mukaan Covid-19-pandemian aikana taloudellisen raportoinnin laadun voidaan odottaa olevan korkeampaa ja toisen mukaan laadun voidaan odottaa olevan matalampaa, molempien hypoteesien tueksi tutkijat ovat esittäneet perusteltuja näkökulmia (Hsu & Yang, 2022).

Saatuihin tuloksiin voi vaikuttaa monenlaiset tekijät, usein tutkimuksissa on viitattu institutionaalsiin olosuhteisiin (Chen ym., 2010). Esimerkiksi Persakis ja Iatridisin (2015) teettämässä tutkimuksessa tarkasteltiin tuloksen ohjauksen voimakkuutta mittaamalla tuottojen laatua finanssikriisin aikana laajalla joukolla kehittyneiden maiden listattuja yrityksiä. Löydökset osoittivat yleisellä tasolla tuottojen laadun alentumista kriisin ajanjaksolla, mutta tämä korostui niissä maissa, joissa sijoittajien lainsäädännöllinen suojan nähtiin olevan keskinkertainen tai heikko. (Persakis & Iatridis, 2015). Koronapandemian aikaan sijoittuvassa tutkimuksessaan Xiao ja Xi (2021) havaitsivat yleisesti ottaen kasvanutta taipumusta tuloksen ohjaukseen listatuilla kiinalaisilla yhtiöillä. Yhtiöiden kokemien vastoinkäymisten voimakkuudella havaittiin lisäksi olevan vaikutusta siihen, minkälaisiin tuloksenohjauksen menetelmiin yhtiöissä turvaudutaan. Pandemiasta eniten kärsineiden yhtiöiden havaittiin lisänneen kirjanpidollista, jaksotukseen perustuvaa menetelmää ja samaan aikaan vähentäneen toiminnallista tuloksen ohjausta. Tutkijoiden mukaan tämä voi selittyä sillä, ettei pandemian heikentämällä yhtiöillä välttämättä ollut ”varaa” toiminnallisten menetelmien käyttöön, sillä se olisi voinut tarkoittaa esimerkiksi alhaisemmalla hinnalla myymistä tai investointien lykkäämistä. Pandemiasta vähemmän kärsineillä yhtiöillä sen sijaan arveltiin olevan enemmän valinnanvaraa käytettävien menetelmien suhteen. (Xiao & Jianqun, 2021.) Hsu ja Yang (2022) havaitsivat puolestaan pandemian lisänneen toiminnallista tuloksen ohjausta isobritannialaisten listattujen yhtiöiden kohdalla. Käytettävien menetelmien välisten erojen kyseisissä tutkimuksissa arveltiin selittyvän niin ikään institutionaalisilla olosuhteilla, sillä Iso-Britannian vahvemman sijoittajien suojan nähtiin rajoittavan yhtiöiden turvautumista kirjanpidollisten menetelmien käyttöön. (Hsu & Yang, 2022.)

Xiaon ja Xin (2021) sekä Hsun ja Yangin (2022) tutkimukset antavat osviittaa siitä, kuinka tilinpäätösraportoinnin laatua käsittelevissä tutkimuksissa on huomioitava institutionaaliset olosuhteet, mutta myös monet muut seikat voivat vaikuttaa saatuihin tuloksiin. Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi sitä, kuinka raportoinnin laadun on havaittu muuttuneen kriisioloissa ja minkälaisia motiiveja muutosten taustalla on arveltu olevan.

3.1.1 Laadun heikkeneminen

Lassouedin ja Khancelin (2021) mukaan tutkijoiden kesken vallitsee laajalti yhteinen näkemys sen suhteen, että vaikeina aikoina yhteisöissä turvaudutaan tuloksen ohjaukseen, vaikkakin motiiveista on esitetty vaihtelevia teorioita (Lassoued & Khanchel, 2021). Monet aiheita käsittelevät tutkimukset lähestyvät aiheita johtajien motiivien näkökulmasta (Persakis & Iatridis, 2015), ottaen kantaa esimerkiksi siihen, kuinka tulokseen perustuvien kannustinpalkkioiden olemassaolo, velkakovenantteihin liittyvien rangaistusten välttäminen tai tietty

tapahtuma, kuten velkakirjojen tai osakkeiden liikkeelle lasku luovat kannusteen tuloksen ohjaukselle (Filip ja Raffournier, 2014). Motiivina voi olla myös esimerkiksi pääoman kustannusten madaltaminen (Chen ym. 2022) tai johto voi haluta välttää suuria osakkeen hinnan alentumisia, joilla voisi olla vaikutusta heidän saamiinsa palkkioihin (Charitou, Lambertides & Trigeorgis, 2007). Kasvava määrä kirjallisuutta tarkastelee motiiveja huomioiden yhtiön ulkopuolisissa makroekonomisissa olosuhteissa tapahtuneet muutokset (Arthur ym. 2015), joilla on myös havaittu olevan vaikutusta tuottojen laadukkuuteen. Filipin ja Raffournierin (2014) teettämä tutkimus indikoi tuloksen ohjauksen käytäntöjen olevan ylipäättään herkkä yleisille taloudelliselle suhdanteille (Filip & Raffournier, 2014).

Vuosien 2008–2010 finanssikriisin kohdalla, voidaan mittavan tutkimusaineiston perusteella sanoa sen olleen kriisi ennen kaikkea sijoittajien luottamuksen suhteen, jonka aikana nähtiin poikkeuksellisen suurta huolta ja korkeita odotuksia yhtiöiden taloudellista raportointia kohtaan lainsäätäjien ja standardien asettajien taholta (Arthur ym., 2015). Sijoittajien luottamuksen ylläpitäminen ja parantaminen voi kannustaa yhtiöitä toisaalta laadukkaampaan ja läpinäkyvämpään raportointiin, mutta toisaalta peittelemään huonoja taloudellisia lukujaan.

Pandemian aikana ja muutoinkin, ympäristön epävarmuus kuvastuu liiketoimintaympäristön muutosten ja vaihtelun voimakkuudessa, mikä saa aikaan vaihtelevuutta myös tuotoissa. Tuottojen vaihtelu voi toimia negatiivisena signaalina sijoittajille ja muille sidosryhmille, saaden mahdollisesti aikaan muita negatiivisia seuraamuksia yhtiölle. Useimmat tutkimukset raportoivat johdolla olevan kannustin vastata opportunistisesti ympäristön epävarmuuteen tuloksen ohjauksen keinoin (Chen, Liu, Liu & Wang, 2022). Esimerkiksi tuottojen vaihtelua tasaamalla voidaan heikentää periodien välistä volatilitteettia ja näin aikaan saatua tasaisempaa tuottoa esittämällä pyritään ylläpitämään sidosryhmien suhteita, eli kasvattamaan sijoittajien luottamusta (Arthur ym. 2015). Johto voi ajatella optimistinen tiedottamisen auttavan luottamuksen ylläpitämisessä ja lieventävän kriisin negatiivisten vaikutusten seuraamuksia yhtiölle (Lisboa & Kacharava, 2018). Tämä voidaan yhdistää signaalointiteoriaan, jossa epäsymmetrisen informaation olosuhteissa, kun toisella osapuolella, eli tässä tapauksessa yrityksellä on hallussaan ulkopuolisten sidosryhmien saavuttamattomissa olevaa yksityistä tietoa organisaation laadukkuudesta, informaation hallussapitäjä harkitsee, minäkälaisia viestejä eli signaaleja ulkopuolisille sidosryhmille annetaan, jotta saavutettaisiin toivottu lopputulema (Taj, 2016).

Olosuhteissa, joissa raportoinnin laadun nähdään heikkenevän, eli kun taloudellinen kriisi pahentaa tuloksenohjausta, tämä voi tarkoittaa joko tuottojen tarkoituksellista paisuttamista tai supistamista (Chen ym. 2022). Intuitiivisesti voidaan ajatella johdolla olevan suurempi kannuste ohjata huonosti menneen periodin aikana alentuneita tuottoja ylöspäin parantaakseen raportoitua tuloksellisuutta (Arthur ym. 2015). Monet tutkimukset ovatkin osoittaneet johdolla olevan taipumusta ohjata tulosta ylöspäin mm. välttääkseen tappioista tai ylipäättään laskeneista tuotoista raportoimista (Filip & Raffournier, 2014), ja minimoidakseen markkinoiden negatiiviset reaktiot tuottojen odottamattomiin muutoksiin (Arthur ym. 2015).

Tuloksen parantamiseen tähtäävästä menettelystä on saatu havaintoja myös koronapandemian ajalta. Esimerkiksi Lassoued ja Khancel (2021) tutkivat yli 2 000 eurooppalaista yritystä ja havaitsivat odotetusti yhtiöiden raportoinnin laadun alentuneen pandemiavuonna 2020, johtuen keinotekoisesta tuottojen kasvattamisesta. Tuloksia selittävänä tekijänä tutkijat ehdottivat pandemian motivoineen johtoa kasvattamaan tuottoja siinä määrin, että raportoitava tappio saatiin hyväksyttävälle tasolle ja lisäksi pyrkimyksenä arveltiin olevan yhtiön maineen parantaminen sijoittajien silmissä. (Lassoued ja Khancel, 2021). Aljughaiman ym. (2023) päätyivät vastaavanlaiseen tulokseen kiinalaisille yrityksille teettämässään tutkimuksessa, joka paljasti kiinalaisten listattujen yhtiöiden käyttävän erityisesti kirjanpidollista tuloksen ohjausta kasvattamaan tuottoja Covid-19-pandemian aikana. Tutkijat arvelivat menettelyn motiiviksi niin ikään hyväksyttävän tappioasteen esittämisen sekä pandemian vaikutusten lieventämisen sijoittajien näkökulmasta tarkasteltuna. (Aljughaiman ym., 2023.) Edellä mainittujen havaintojen perusteella vaikutti siltä, että taloudellisen raportoinnin luotettavuus heikkeni koronapandemian aikana. Lassoued ja Khancel (2021) peräänkuuluttivatkin yhtiöiden lainantajilta ja sijoittajilta huolellisuutta päätösten teossa, sillä heidän mukaansa yhtiöt näyttivät pandemiakausina peitelleen todellisia taloudellisia olosuhteitaan (Lassoued & Khancel, 2021).

Hsu ja Yang (2022) tarkastelivat pandemian vaikutuksia raportoinnin laatuun isobritannialaisilla listatuilla yhtiöillä, arvioimalla sitä, kuinka paljon yhtiöissä käytettiin toimintoihin perustuvaa tuloksen ohjausta pandemian aikana. Tällä viitattiin yhtiöiden poikkeamista tavanomaisista liiketoimintakäytännöistä, mikä tutkijoiden mukaan saattoi ilmentyä esimerkiksi ylituotantona tai tutkimus- ja kehitystoimintojen sekä mainoskulojen vähentymisenä. Tutkimuksessa havaittiin pandemiavuosina kasvanutta toimintoihin perustuvaa tuloksen ohjausta, eli niin ikään aikaisempaa heikompaa raportoinnin laatua. Havaintojen arveltiin ensinnäkin selittyvän jälleen yhtiöiden haluna välttää enempiä sijoittajien negatiivisia reaktioita ja toisekseen havainnot yhdistettiin yhtiön kriisistä selviytymisen strategiaan, jossa tavoiteltiin myynnin kiihdyttämistä epätavallisen alhaisia hintoja käyttämällä ja kuluja leikkaamalla. (Hsu & Yang, 2022.) Ilmiö havaittiin voimakkaampana niillä toimialoilla, joihin pandemia vaikutti eniten, esimerkiksi rakennusosalalla, tuotantoteollisuudessa sekä hotelli- ja majoitusosalalla, kun taas vähiten kärsineillä yhtiöillä, esimerkiksi jälleenmyynnin ja telekommunikaation alan yhtiöillä ei havaittu olennaisesti korkeampaa tuloksen ohjausta pandemian aikana. (Hsu & Yang, 2022).

Mitä tulee tuottojen supistamiseen tuloksen ohjauksen keinoin, pandemian taloudelliselle aktiivisuudelle aiheuttamat laajat negatiiviset seuraamukset, yhtiöiden liikevaihtojen kutistuminen ja varojen arvonalentuminen loivat Lassouedin ja Khancelin (2021) mukaan suotuisat puitteet niin kutsutun ”big bath” menetelmän käytölle. Tällä viitataan johdolle syntyneeseen kannusteeseen hyödyntää pandemiaa selittävänä tekijänä jo lähtökohtaisesti huonoksi odotetulle tulokselle ja tätä kautta kirjanpidollisin menetelmin huonontaa tulosta entisestään esimerkiksi ajoittamalla pandemiavuodelle poikkeuksellisen suuria negatiivisia siirtyviä eriä tai tekemällä suuria kertaluontoisia alaskirjauksia, kuten

arvonalentumisia tai oikeudenkäyntitappioita. (Lassoued & Khanchel, 2021.) Johtajilla voi olla lisäksi motiivi ohjata tuottoja alaspäin kriisien aikana peittääkseen aikaisempien kausien heikkoa suoriutumista, joka voi todellisuudessa olla seurausta huonosta johtajuudesta (Liu & Sun, 2022).

”Big bath” -menetelmässä yhteisöt voivat raportoida suuria tappioita pandemiavuonna, tehostaakseen tuottojen kasvua kriisin jälkeisinä vuosina saaden sen näyttämään lukujen valossa paremmalta (Lassoued & Khanchel, 2021). Menetelmän käytöstä on saatu havaintoja aikaisempien kriisien yhteydessä, sillä tutkimuksissa on löydetty viitteitä ”big bath” -strategian käytöstä esimerkiksi vuoden 1997 Aasian talouskriisin ja vuoden 2008 finanssikriisin aikoina (Chia, Lapsley & Lee, 2007; Rusmin, Scully & Tower, 2013). Liu ja Sun (2022) raportoivat ”big bath” -menetelmän käytöstä myös Covid-19 kontekstissa yhdysvaltalaisilla yhtiöillä tehdyssä tutkimuksessaan. Tutkijat havaitsivat vuosina 2019 ja 2020 huomattavaa vähentymistä harkinnanvaraisissa jaksotuksissa, mutta samanaikaista huomattavaa kasvua harkinnanvaraisissa jaksotuksissa niiden itseisarvoilla mitattuna, mikä tutkijoiden mukaan viittasi yhtiöiden käyttäneen tulosta alentavia harkinnanvaraisia jaksotuksia pandemiavuonna paisuttaakseen tulevien vuosien tuottoja. Tutkijat havaitsivat lisäksi pandemian huonontaneen tuottojen arvorelevanttiutta, mikä johti raportoinnin huonompaan käytettävyyteen sijoittajien päätöksenteon kannalta. (Liu ja Sun, 2022). Cheng ym. (2019) raportoivat ”big bath” -menetelmää luonnonkatastrofien yhteydessä käyttäneissä yhtiöissä suhteellisesti suurempia lisäyksiä johdon palkitsemisessa katastrofia seuraavina vuosina, mikä indikoi johdolla olevan myös tätä kautta motivaatiota keinoitekoisesti alentaa tulosta epävarmoina aikoina (Cheng, Park, Pierce & Zhang, 2019). Toisaalta koronapandemian tapauksessa Liu ja Sun (2022) nostivat esiin myös näkemyksen, jonka mukaan yhtiöiden ei välttämättä kannattanut tarkoitushakuisesti alentaa tuottoja paisuttaakseen niitä tulevina vuosina, jos pandemian taloudellisten vaikutusten ennakoitiin kestävän vielä pitkälle tulevaisuuteen, esimerkiksi vuosikymmeniä, kuten monet olivat arvioineet. (Liu & Sun, 2022). Yhtiöillä ei tämän perusteella välttämättä ollut takeita siitä, että niiden olisi mahdollista pandemiaa seuraavina lähivuosina saada aikaan näyttävää tuottojen kasvua.

Aikaisemmissa tutkimuksissa yhtiöiden on havaittu lisäksi toimivan varovaisemmin ja alentaneen tuottojaan silloin, kun ulkopuolinen monitorointi syystä tai toisesta lisääntyy. Esimerkiksi Byard ym. (2007) havaitsivat huomattavia epänormaaleja tuottoja alentavia jaksotuksia yhdysvaltalaisilla suurilla öljynjalostusyhtiöillä Katrina- ja Rita -hurrikaaneja seuraavan vuosineljänneksen jälkeen. Kyseiset hurrikaanit aiheuttivat vuonna 2005 laajoja häiriöitä paikalliselle öljyteollisuudelle ja öljyn hinnan nousun myötä toimialan viranomaisvalvontaa tehostettiin. Tutkijoiden mukaan valvonnan seurauksena mahdollisesti koituvat kustannukset kannustavat yhtiöitä alentamaan tuottojaan sitä enemmän, mitä suuremmista potentiaalisista kustannuksista puhuttiin. (Byard, Hossain & Mitra, 2007.)

Yleisesti voidaan ajatella johtajilla olevan kannuste hyödyntää luonnonkatastrofien aikaansaamaa yllättävää ulkopuolelta tulevaa negatiivista shokkia

tuloksen ohjailuun myös sen vuoksi, että sijoittajien on vaikeaa arvioida ja erotella katastrofin todellisia vaikutuksia yhtiön lukuihin (Cheng ym. 2019).

3.1.2 Laadun paraneminen

Huolimatta yllä esitetyistä motiiveista tuloksenohjaukseen ja harhaanjohtavan informaation esittämiseen taloudellisten kriisien aikana, monet aiheesta tehdyt tutkimukset antavat näyttöä yhteisöjen tuloksen ohjauksen todellisuudessa vähentyneen kriisiajanjaksolla (esim. Cimini, 2015). Sijoittajien luottamuksen ylläpitäminen on keskeinen motiivi laadukkaana informaation tarjoamisessa. Johdon ja sijoittajien välistä informaation epäsymmetriaa ilmenee jatkuvasti, mutta se on korostunut kriisien aikoihin (Arthur ym., 2015), mikä puolestaan heikentää sijoittajien luottamusta ja sen myötä markkinoiden likviditeettiä (Lassoued & Khanchel, 2021). Iso-Britanniaan sijoittuvassa tutkimuksessa Lin ym. (2014) esimerkiksi raportoivat epävarmuuden ja informaation epäsymmetrisyyteen liittyvän riskin kasvaneen vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin aikana. Odotusten mukaisesti tutkijat havaitsivat osakemarkkinoiden likviditeetin laskeneen samaan aikaan, mutta raportoinnin laadun kohentuessa likviditeetin havaittiin paranevan jo kriisin ollessa vielä käynnissä. Tämän seurauksena laadukkaampaa taloudellista raportointia tarjonneet yhtiöt kärsivät vähemmän kriisin haitallisista vaikutuksista. Tutkijoiden mukaan tuloksista voidaan päätellä järkevän ja luotettavan raportoinnin lieventävän sijoittajien huolta ja epävarmuutta ja luottamuksen lisääntyminen parantaa samalla markkinoiden likviditeettiä ja on siten tärkeässä roolissa taloudellisten kriisien aikana. (Lin ym. 2014.)

Arthur ym. (2015) selvittivät tuottojen laatua niin ikään vuoden 2008 finanssikriisin aikaan tarkastelemalla pörssinoteerattuja eurooppalaisia yhtiöitä ennen kriisiä ja sen aikana. Aikaisempia tutkimuksia seuraten, tuloksen ohjausta arviointiin harkinnanvaraisten jaksotusten voimakkuuden avulla, jota käytettiin ilmaisemaan raportoinnin läpinäkyvyyden astetta. Yhtiöiden havaittiin keskimäärin vähentävän tuloksen ohjausta, eli esittävän korkeampilaatuisempaa informaatiota talouskriisin aikana kuin sitä ennen. Linin ym. (2014) saamien tutkimustulosten tavoin korkealaatuisempaa raportointia tarjonneiden yhtiöiden havaittiin kärsineen vähemmän talouskriisin negatiivisista vaikutuksista. (Arthur ym. 2015.)

Edellä esitetyt tulokset antavat tukea näkemykselle, jonka mukaan sijoittajien luottamuksesta huolissaan olevilla johtajilla on vahva motiivi tarjota kriisiolosuhteissa luotettavampaa taloudellista informaatiota. Tämä heijastuu vähemmän aggressiiviseen raportointistrategiaan sitoutumisena ja selkeiden signaalien antamista markkinoille yhtiön todellisesta suoriutumisesta. Arthurin ym. (2015) mukaan onkin ilmeistä, että sijoittajien luottaminen tuottojen laadukkuuteen tulisi olla korkeammalla tasolla kriisien aikaan. (Arthur ym., 2015.)

Arthur ym. (2015) havaitsivat myös suurempien sekä nopeasti kasvavien ja erityisesti rahoituksen tarpeessa olevien yhtiöiden kohdalla korkealaatuisempaa tuottojen raportointia (Arthur ym. 2015). Tämä eroaa aikaisemmin tehdyistä tutkimuksista, joiden perusteella kriisiä edeltävänä aikana johtajilla, jotka suunnittelevat rahoituksen hakemista tulevaisuuden investointeja varten on suurempi

kannuste tuloksenohjaukseen (esim. Teoh, Welch & Wong, 1998). Epävakaisissa oloissa investoinnit ovat kuitenkin riskisempiä ja rahoituksen saaminen hankalampaa lainanantajien huolellisemmän harkinnan vuoksi. Tutkijoiden mukaan lainanantajat luottavat yhtiöiden tilinpäätöksiin, mikä motivoi johtoa laadukkaampien raporttien julkistamiseen. Todenmukaisen raportoinnin motiivina voi olla myös halu välttää tuloksen ohjauksesta tulevaisuudessa mahdollisesti koituvat oikeudelliset kustannukset. (Arthur ym. 2015.)

Myös Chen ym. (2022) viittaavat lainsäätäjien, tilintarkastajien ja muiden tahojen tehostuneen valvonnan voivan selittää taloudellisessa raportoinnissa havaittuja positiivisia muutoksia kriisien aikaan (Chen ym. 2022). Esimerkiksi Cimini (2015) analysoi suurta joukkoa eurooppalaisia yhtiöitä 15 eri maassa vertaamalla epänormaaleja siirtyviä eria ennen ja jälkeen finanssikriisin puhkeamisen. Tutkimus osoitti vähentyneen tuloksen ohjausta kriisin aikana, minkä arveltiin olevan seurausta mm. tilintarkastajien tarkemmasta monitoroinnista. (Cimini 2015.) Myös Filip ja Raffournier (2014) havaitsivat Euroopassa listattujen yhtiöiden kohdalla vuoden 2008 finanssikriisin vähentäneen merkittävästi tuottojen tasusta ja parantaneen siirtyvien erien laatua, minkä tutkijat Ciminin (2015) tavoin arvioivat olevan seurausta mm. kasvaneesta monitoroinnista. Tutkijat raportoivat tuloksen ohjausta ilmenevän todennäköisemmin taloudellisen kasvun aikakausilla, kuin kriisioloissa (Filip & Raffournier, 2014), minkä toisaalta Lassoued ja Khancel (2021) yhdistävät myöskin eri tahojen kasvaneeseen monitorointiin vaikeina aikoina (Lassoued & Khanchel, 2021). Toisaalta johdolla välttämättä ole tarvetta ohjata tulosta paremmaksi kriisien aikana, sillä markkinoiden on aikaisemmissa tutkimuksissa todettu sietävän huonoakin suoriutumista (Ahmad-Zaluki, Campbell & Goodacre, 2011). Ennustettujen tuottojen laskiessa pandemian vuoksi, sidosryhmien odotukset esimerkiksi osinkojen suhteen olivat alhaisella tasolla, mikä ei sekään antanut aiheutta tuottojen keinotekoiseen parantamiseen pandemiavuonna (Lassoued & Khanchel, 2021).

3.2 IFRS-teemojen korostuminen pandemian aikana

Pandemian myötä yhtiöitä ohjeistettiin mm. arvioimaan uudelleen kaikkia sellaisia raportoinnin osa-alueita, joihin liittyi johdon harkinnanvaraisten päätösten tekemistä ja arvioinnin epävarmuutta (EY, 2021). Koronapandemian kompleksisuus korosti nykyisten tilinpäätösstandardien neutraalia soveltamista, jotta tilinpäätöksen lukijoiden päätöksenteon tueksi voitaisiin tarjota objektiivista ja käytökelpoista tietoa, joka on läpinäkyvää ja vertailukelpoista (el Barnoussi, 2020). Seuraavaksi syvennyttään tarkemmin tähän tutkimukseen valikoituneisiin teemoihin ja siihen, miksi kyseisten aihealueiden uskottiin aiheuttavan haasteita tai vähintäänkin lisäävän pohdittavaa pandemian aikaisten tilinpäätösten laatijoille.

3.2.1 Toiminnan jatkuvuus

Kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaiset tilinpäätökset laaditaan toiminnan jatkuvuuden periaatteen mukaan, mikä tarkoittaa, että yhteisöllä odotetaan olevan realistiset edellytykset jatkaa toimintaansa ennakoitavissa olevan tulevaisuuden ajan, eikä johdolla ole aikomusta lopettaa yhteisöä tai lakkauttaa sen toimintaa (käsitteellinen viitekehys 3.9). Yrityksen johto on vastuussa toiminnan jatkuvuutta koskevan arvion laadinnasta (IAS 1:25), ja lisäksi tilintarkastajat arvioivat vuosittaisen tilinpäätösten tarkastuksen yhteydessä yrityksen mahdollisuuksia jatkaa toimintaansa. Monet toiminnan jatkuvuutta käsittelevät tutkimukset keskittyvät Bierstakerin ja DeZoortin (2019) mukaan tilintarkastajien vastuuseen johdon tekemän jatkuvuuspäätöksen arvioimiseksi, mutta johdolla voidaan kuitenkin katsoa olevan paremmat edellytykset tarjota ajallisempaa informaatiota yrityksestä ja lisäksi se voi päivittää jatkuvuusolettamaa koskevaa tiedottamistaan useammin, kuin tilintarkastajat vuotuisessa arvioinnissaan (Bierstaker & DeZoort, 2019). Johdolla voi kuitenkin olla vaikeuksia pysyä puolueettomana arvioidessaan itse johtamansa yhtiön toiminnan jatkuvuuden mahdollisuuksia (Bierstaker & DeZoort., 2019; Bazerman, Morgan & Lowenstein, 1997). Esimerkiksi vaikeuksissa olevien yhtiöiden johtajilla on havaittu olevan taipumusta todennäköisesti yliarvioida korjaussuunnitelmiansa tehokkuutta ja aliarvioida tarvetta antaa lisätietoja sellaisista tekijöistä, jotka aiheuttavat huomattavan epäilyksen yrityksen toimintaedellytyksissä, sillä he eivät halua huolestuttaa sijoittajia. (Bierstaker & DeZoort., 2019.)

IFRS-standardit tarjoavat suhteellisen vähän ohjeistusta jatkuvuuden arvioimiseen käytännössä, kun verrataan esimerkiksi US GAAP standardeihin, jotka sisältävät tarkan ohjeistuksen siitä, minkälaisen prosessin kautta johdon tulee toteuttaa jatkuvuutta koskeva arvio ja kattavan esimerkkiluettelon jatkuvuutta potentiaalisesti vaarantavista tapahtumista ja olosuhteista. Toisaalta IFRS tai US GAAP -standardeja soveltavien yhteisöjen välillä ei käytännössä ole huomattavaa eroa sen suhteen, mitä seikkoja jatkuvuusarvioinnissa huomioidaan. (KPGM, 2020.) Päätöksen tekeminen voi osoittautua monimutkaiseksi siitä vastuussa olevalle henkilölle (Kumor & Poniatowska, 2017), eikä välttämättä ole selvää, missä tapauksessa aikomus lopettaa yhtiö tai lakkauttaa sen toiminta tai muiden realististen vaihtoehtojen puute ovat merkityksellisiä tekijöitä päätöksen kannalta (Hasslinger, Olbrich, & Rapp, 2017). Koska jatkuvuusolettama muodostaa perustavanlaatuisen lähtökohdan tilinpäätösten laatimiselle (Gkouma, Filos & Chytis, 2018) ja oletuksen hylkääminen muuttaisi huomattavasti laadinnan lähtökohtia (IAS 10.15), esimerkiksi Hasslinger ym. (2017) näkisivät tarpeelliseksi antaa selkeämpää ohjeistusta sen suhteen, missä pisteessä yhteisön toiminnan jatkumista ei voida sen käytettävissä olevien mahdollisuuksien puitteissa pitää enää mahdollisena (Hasslinger ym., 2017).

Käydään seuraavaksi läpi KPMG (2020) esittämät viisi keskeistä osa-aluetta, jotka johdon on otettava huomioon jatkuvuusolettamaa pohtiessaan. Näitä ovat ensinnäkin se, kuinka arvio suoritetaan (1) ja arvioitavan ajanjakson pituus (2), merkitykselliset jatkuvuutta vaarantavat tapahtumat ja olosuhteet (3), sekä

mahdolliset korjaussuunnitelmat jatkuvuuden turvaamiseksi (4). Lisäksi tiedottamiseen liittyen on arvioitava, missä tilanteissa standardit edellyttävät asiasta tiedottamista ja minkälaista tietoa tilanteesta annetaan (5) (KPMG, 2020).

Jatkuvuusedellytysten arviointia varten on huomioitava kaikki mahdollinen tulevaisuutta koskeva informaatio (Hodgon ym., 2011), minkä lisäksi arviointiin vaikuttaa merkittävästi sen hetkinen taloudellinen ympäristö ja yhteisön lähimenneisyyden tuloksellisuus (KPMG, 2020). Arvioinnin laajuus vaihtelee tapauskohtaisesti, mutta normaaleissa oloissa johto voi myös ilman yksityiskohtaisempaa analyysiä tehdä johtopäätöksen toiminnan jatkumisesta, mikäli yhteisön toiminta on ollut kannattavaa ja sille on riittävästi rahoitusta saatavilla (IAS 1.26).

Covid-19 muutti markkinaolosuhteita, rahoituksen saatavuutta ja hinnoittelua siinä määrin, etteivät historialliset markkinaolosuhteet ja markkinoiden kehitys välttämättä kertoneet luotettavasti nykyisistä tai tulevista olosuhteista (KPMG, 2020), eikä yhteisöissä voitu mahdollisesti aikaisemman menettelytavan mukaan, ilman yksityiskohtaisempia analyysieja tehdä IAS 1.26 standardin nojalla suoria johtopäätöksiä toiminnan jatkuvuuden edellytyksistä historialliseen kannattavuuteen ja rahoituksen saatavuuteen perustuen (Kumor & Poniatowska, 2017). Jatkuvuusolettaman tueksi tarvittavat yksityiskohtaisemmat analyysit käsittivät KPMG:n (2020) mukaan todennäköisesti kassavirtaennusteiden laatimista sekä nykyisten ja tulevien taloudellisten velvoitteiden tarkastelua, jotka tyypillisesti edellyttävät laajaa harkinnan käyttöä (KPMG, 2020.) Arvioiden tulee perustua varojen ja velkojen tavanomaisten arvostamissääntöjen soveltamiselle (Kumor & Poniatowska, 2017) ja käytettyjen oletusten on oltava johdonmukaisia raportoinnissa laajemmin, esimerkiksi varojen arvonalentumistestauksen tai likviditeettiriskin yhteydessä käytettyjen oletusten kanssa (KPMG, 2020).

Arvioitavan ajanjakson pituuteen liittyen IFRS ohjeistaa jatkuvuusolettaman tueksi tarvittavan informaation tapauksessa huomioimaan kaiken käytettävissä olevan informaation vähintään 12 kuukauden ajalta raportointikauden päättymisen jälkeen (IAS 1.25;1.26.) Yhtiöspesifisistä faktoista ja olosuhteista riippuen voi ajanjakson laajentaminen tulla kyseeseen, mutta tuleviin tapahtumiin ja olosuhteisiin liittyvä epävarmuuden aste kasvaa sen myötä, mitä pidempää ajanjaksoa tarkastellaan, joten ajanjakson kestoa on tarpeen kuitenkin rajoittaa (International Federation of Accountants, 2016). Covid-19 aikana yhteisöjä ei ohjeistettu käyttämään arvioinnissa 12 kuukautta pidempää ajanjaksoa, mutta jatkuvuusolettamaa ohjeistettiin päivittämään tilinpäätösten hyväksyntäpäivämäärään saakka (EY, 2020).

Jatkuvuutta arvioidessaan johto voi toisinaan joutua huomioimaan laajan kirjon eri tekijöitä, sisältäen nykyisen ja odotetun tuloksellisuuden, velkojen takaisinmaksujen aikataulut sekä käsillä olevat ja potentiaaliset vaihtoehtoisen rahoituksen lähteet (Hodgon ym., 2011; IAS 1.26.) Koronapandemia saattoi monin mekanismein aiheuttaa yhteisöissä huolta jatkuvuuden edellytyksistä, eivätkä sen merkittävimmät seuraukset liiketoimintaan, varoihin tai velkoihin johtuneet useinkaan suoraan pandemiasta, vaan toimenpiteistä, joita tehtiin viruksen leviämisen kontrolloimiseksi (EY, 2021). Pandemian aikana arvioinnissa käytettävään informaatioon saattoi sisältyä esimerkiksi hallituksen lausunnot suunniteltuihin

sulkutoimenpiteisiin ja sosiaaliin rajoituksiin liittyen, jos niillä oli vaikutusta yhteisön mahdollisuuksiin jatkaa operatiivista toimintaansa, sekä hallituksen laatimat avustusohjelmat, joihin yhteisö saattoi olla oikeutettu (Deloitte, 2020). Muita ajankohtaisia ja pandemian vuoksi harkittavaksi tulevia seikkoja saattoi olla esimerkiksi operaatioiden häiriintymisen laajuus, tuotteiden ja palveluiden vähentynyt kysyntä, erääntymässä olevat sopimukselliset velvoitteet, maksukykyisyyden tai käyttöpääoman puutteet ja pääsy olemassa oleville pääoman lähteille (Deloitte, 2020).

Kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA) ottavat laajasti kantaa tapahtumiin tai olosuhteisiin, jotka yhdessä tai erikseen voivat aiheuttaa huomattavan epäilyksen yhteisön kyvystä jatkaa toimintaansa (ks. liite 3). Liitteenä oleva listaus ei ole tyhjentävä ja toisaalta yhden tai useamman seikan ilmeneminen eivät aina merkitse olennaisen epävarmuuden läsnäoloa (ISA-570). Luettelo toiminnan jatkuvuutta uhkaavista potentiaalisista haitallisista tapahtumista ja olosuhteista voitaisiinkin laajentaa mittavasti ja luokitella lukuisilla eri tavoilla (Kumor ym. 2017), mikä toisaalta korostaa arvion laatimista mahdollisimman yhtiökohteisella tasolla.

Johdon suunnitelmat jatkuvuutta uhkaavien seikkojen lieventämiseksi huomioidaan IFRS raportoinnissa tyypillisesti osana jatkuvuusarvion kokonaisuutta. Tämän perusteella, jos jatkuvuutta uhkaavat seikat kokonaisuudessaan aiheuttaisivat huomattavan epävarmuuden yhteisön mahdollisuuteen jatkaa toimintaansa normaaliin tapaan, johdon suunnitelmat voivat lieventää epävarmuutta siinä määrin, että jatkuvuusolettaman soveltaminen on kuitenkin perusteltua. (KPMG, 2020). IFRS-standardit eivät ota kantaa siihen, mitä johdon suunnitelmia sisällytetään arviointiin ja kuinka niiden vaikuttavuutta tulee analysoida. Tämä eroaa US GAAP -standardien lähestymistavasta, joiden mukaan johdon on mm. demonstroitava, että korjaussuunnitelmat todennäköisesti tulevat tehokkaasti ja oikea-aikaisesti implementoiduksi ja että ne toimivat halutulla tavalla. KPMG:n (2020) mukaan voidaan kuitenkin odottaa, että myös IFRS raportoijilla johdon suunnitelmat ovat saavutettavissa olevia, realistisia, oikea-aikaisia ja tehokkaita jatkuvuuteen liittyvän epävarmuuden kontrolloimiseksi (KPMG, 2020).

Jatkuvuutta uhkaavien tapahtumien ja olosuhteiden voimakkuus voi lieventyä johdosta riippuvaisten toimenpiteiden sekä erilaisten johdon vaikutusvallan ulkopuolisten tekijöiden vaikutuksesta. Johdon kontrollissa olevat suunnitelmat tulevaisuudessa käyttöön otettavista korjaustoimenpiteistä voivat sisältää esimerkiksi varojen likvidointia, lisärahoituksen lainaamista, velkojen uudelleenjärjestämistä, kulujen vähentämistä tai viivästyttämistä sekä pääoman kasvattamista. Toisinaan jatkuvuutta uhkaavat olosuhteet voivat lieventyä ilman erillisiä toimenpiteitä, sillä jos esimerkiksi keskeisen toimittajan menettämisen negatiiviset seuraamukset aiheuttaisivat olennaisen epäilyksen jatkuvuuden edellytyksistä, eikä johdon ulottuvilla ole keinoja tilanteen kompensoimiseksi, voidaan negatiivisten seuraamusten nähdä lieventyvän riittävästi, jos yhtiöllä on sen toimintaympäristössä saatavilla sopivia vaihtoehtoisia toimittajia. (International Auditing and Assurance Standards Board, 2016.)

IFRS-standardit edellyttävät lisätiedon antamista tulevaisuutta koskevista keskeisistä epävarmuustekijöistä, joilla voi olla olennainen vaikutus tilinpäätöseriin tulevalla tilikaudella (IAS 1.125). Koronapandemian aikana johtoa ohjeistettiin kriittisesti arviomaan kyseisen standardin ajankohtaisuutta myös jatkuvuusarvion näkökulmasta (KPMG, 2020). Tiedottamiseen liittyviä näkökulmia käsitellään tarkemmin myöhemmin tässä pääluvussa.

3.2.2 Arvostaminen

Seuraavaksi tarkastellaan toisen tutkimusteeman mukaisesti käsitteellisen viitekehyyksen ja IFRS-standardien tarjoamia arvostamisperiaatteita, sekä Covid-19-pandemian herättämiä kysymyksiä näihin liittyen. Tämän tutkimuksen kannalta ollaan kiinnostuneita erityisesti omaisuuseriin liittyvien arvonalentumisten ja rahoitusinstrumenttien luottotappiovarausten arvioimiseen liittyvistä kysymyksistä, joita käsitellään lopuksi erikseen.

IASB:n käsitteellinen viitekehys sisältää taselähtöisen lähestymisen tilinpäätöserien arvostamiseen, mikä tarkoittaa taseen varojen ja velkojen asettamista raportoinnin ensisijaisiksi elementeiksi. Varat ja velat ilmaistaan taloudellisen hyödyn saamiseen liittyvänä oikeutena tai velvollisuutena, kun taas tuloslaskelman tulot ja menot määräytyvät epäsuorasti varojen ja velkojen kirjaamisen ja arvostamisen ”sivutuotteena”. (Barker & Penman, 2020.) Arvostamiseen voidaan käyttää alkuperäiseen hankintamenuun tai tarkasteluhetken arvoon perustuvia menetelmiä. Ensin mainitussa menetelmässä arvo johdetaan osittain tai kokonaan siitä transaktiosta, joka alun perin synnytti kyseisen velan tai omaisuuserän (käsitteellinen viitekehys 6.24). Hankintamenuun käyttö on usein yksinkertaista ja helposti ymmärrettävää ja määritelty arvo on usein todennettavissa. Arvonmääritys kuitenkin vaikeutuu, jos alkuperäisen arvostamisen jälkeen joudutaan tekemään subjektiivisia arvioita omaisuuserien kulutuksesta tai arvioimaan arvonalentumistappioita ja tappiollisia velkoja. (Käsitteellinen viitekehys 6.69–6.70.) Tarkasteluhetken arvoihin perustuvassa menetelmässä arvo päivitetään heijastamaan arvostamispäivänä vallitsevia olosuhteita, eikä sitä johdeta osittainkaan alkuperäisessä transaktiossa käytetystä hinnasta. Tarkasteluhetken arvosta puhuttaessa voidaan viitata käypään arvoon, varojen käyttöarvoon/velkojen toteuttamisarvoon tai tarkasteluhetken hankintamenuun. (Haaramo, Palmuaro & Peill, 2001.)

Hankintamenuomallin käyttöä voidaan yleisesti ottaen pitää konservatiivisempänä, eli varovaisempänä lähestymistapana tarkasteluhetken arvoihin perustuviin menetelmiin verrattuna, sillä mallissa jätetään kirjaamatta realisoitumattomat arvonnousut, mutta toisaalta varojen arvonalentumistestit ja velkojen riittävyystestit johtavat arvonmenetyksen oikea-aikaiseen kirjaamiseen. Tarkasteluhetken arvoa käytettäessä sen sijaan kaikkien taloudellisessa ympäristössä tapahtuvien muutosten positiiviset ja negatiiviset vaikutukset tasearvoon tunnistetaan viipymättä. (Barker & McGeachin, 2015.)

Lanton (2006) mukaan IFRS-standardien taselähtöisyys asettaa käyppien arvojen käytön kaikkein relevantimmaksi arvostusperusteeksi ja huomattava osa taseen varoista ja veloista arvostetaan käyppiin arvoihin (Lantto, 2006). Käyvän

arvon puolestapuhujat katsovat sen heijastavan sen hetkisiä markkinaolosuhteita, tarjoten oikea-aikaista informaatiota, mikä lisää läpinäkyvyyttä ja ohjaa tarvittaessa nopeisiin korjaaviin toimenpiteisiin (Laux & Leuz, 2009). Lisäksi toimivilta markkinoilta saatava käypä arvo on vertailukelpoinen yhtiöiden kesken ja arvo on helppo ymmärtää sekä varmentaa (Haaramo ym., 2001). Arvostamiseen liittyvät haasteet kuitenkin lisääntyvät ja relevanttius vähenee sen myötä, jos käypä arvo joudutaan määrittämään ilman objektiivisesti havaittavia markkinahintoja (Khurana & Kim, 2003; Haaramo ym., 2001). Kriitikoiden mukaan ilman havaittavissa olevia hintoja, joihin arviot käyvästä arvosta voidaan perustaa, johdolle tarjoutuu tilaisuus manipuloida arvoa halutun tavoitteen saavuttamiseksi. Yleisen näkemyksen mukaan käypiä arvoja voidaan pitää relevantteina suhteellisen stabiilien markkinaolosuhteiden vallitessa, mutta epävakauden lisääntyessä esimerkiksi talouskriisin aikana, arvojen relevanttiutta ja luotettavuutta on kyseenalaistettu. (Barth & Landsman, 2010.) Esimerkiksi Camodeca ym. (2013) havaitsivat markkinoiden alemmaa luottamusta käypiä arvoja kohtaan vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin synnyttämän taloudellisen myllerryksen aikana (Camodeca, Almici & Berdani, 2013).

Arvostaminen ja epävarmuus

Tase-erien kirjaamiseen ja arvostamiseen liittyvän epävarmuuden suhteen käsitteellisessä viitekehyksessä tunnistetaan eksplisiittisesti olemassaoloon ja lopputulemaan liittyvät epävarmuuden lajit, joiden ilmeneminen lisää epävarmuutta yhtiöstä poistuvan tai siihen virtaavan taloudellisten hyödyn määrästä ja ajoituksesta (Barker ym. 2020). Tällainen epävarmuus lisääntyy, jos tulvaisuudessa saatavaan taloudelliseen hyötyyn liittyvien potentiaalisten lopputulemien kirjo on hyvin laaja, minkä vuoksi yksittäisten lopputuleman todennäköisyyttä on vaikeaa arvioida. Epävarmuus lisääntyy myös, jos arvo on poikkeuksellisen herkkä arvioitujen erilaisten lopputulemien todennäköisyyksissä tapahtuville pienille muutoksille (käsitteellinen viitekehys 5.2).

Johdon tekemät arviot ja ennusteet vaikuttavat eri asteisesti käytännössä kaikkiin tuloksen ja taseen eriin. Levin ym. (2010) mukaan arvioiden ja ennusteiden kontribuutio aiheuttaa haasteita taloudellisen informaation laadulle ja nopeasti muuttuva, turbulenti ympäristö tekee luotettavien ennusteiden tekemisestä jatkuvasti haastavampaa (Lev, Li & Sougiannis, 2010). Merkittävä epävarmuus heikentää todenmukaisen esittämisen edellytyksiä, jolloin voidaan joutua kyseenalaistamaan, onko omaisuusarvosta, velasta tai niiden aikaan saamista oman pääoman muutoksista, tuotoista tai kuluista annettu kuvaus riittävän todenmukainen (käsitteellinen viitekehys 5.18–5.20). Tällöin voidaan joutua punnitsemaan relevanttiuden ja reliabiliteetin väliltä, eli sitä, onko epävarma arvio kaikesta huolimatta riittävän merkityksellinen, jotta se tarjoaa hyödyllisintä mahdollista informaatiota tilinpäätöksen käyttäjien näkökulmasta. Toisinaan voi olla syytä harkita erilaisen arvostamisperustan käyttämistä, mutta tällöin on huomioitava, että eri arvostamisperusteiden käyttäminen toisiinsa liittyvien omaisuuserien ja velkojen tapauksessa aiheuttaa epä johdonmukaisuutta arvostamiseen, eli kirjanpidollista epäsymmetriaa, joka voi heikentää todenmukaisen

kuvauksen antamista yhteisön taloudellisesta asemasta ja tuloksellisuudesta. (Käsitteellinen viitekehys 6.58–6.60.)

Omaisuserien arvonalentuminen

IAS 36 -standardi edellyttää aineettomien ja aineellisten, ei-rahoitusvaroihin kuuluvien omaisuserien testaamista arvonalentumisen varalta erästä riippuen joko vuosittain tai silloin, kun havaitaan viitteitä arvonalentumisesta (IAS 36; PwC, 2020). Teknisesti ottaen arvonalentuminen on seurausta siitä, jos tietystä omaisuserästä todellisuudessa kerrytettävissä oleva rahavirta on alhaisempi kuin omaisuserän kirjanpitoarvo, jolloin arvonalentumiskirjauksen tarkoituksena onkin alentaa kirjanpitoarvo oikealle tasolle (Hodgdon ym., 2011).

Arvonalentumistestausta varten on arvioitava tulevaisuudessa kerrytettävissä olevat rahavirrat, jotka allokoidaan kassavirtayksikköön kuuluville omaisuserille tai useammalle omaisuserälle riippuen siitä, kuinka yksityiskohtaisella tasolla erittely on mahdollista toteuttaa (Hodgdon ym., 2011). Rahavirtojen määrittämisessä voidaan käyttää käypää arvoa vähennettynä luovutuksesta johdettavilla menoilla tai käyttöarvo, riippuen siitä, kumpi näistä arvoista on suurempi ja toisaalta siitä, voidaanko tarkasteluhetken käypä markkinahinta arvioida riittävän luotettavien perusteiden (IAS 36.20). Näistä kahdesta menetelmästä Covid-19 aikainen kirjallisuus keskittyi omaisuserien arvonalentumisten yhteydessä erityisesti käyttöarvon määrittämiseen liittyviin haasteisiin, jonka voidaankin nähdä perustuvan epävarmoihin arvioihin tulevaisuudessa odotettavissa olevista kassavirroista (käsitteellinen viitekehys 6.93). Lisäksi käyttöarvossa heijastuva yhteisön näkökulma voi olla uhka mm. vertailtavuudelle (käsitteellinen viitekehys 6.74). Edellä kuvatun perusteella keskitytään seuraavaksi käyttöarvon määrittämiseen liittyviin haasteisiin.

Käyttöarvo voidaan käytännössä määrittää joko niin kutsutulla perinteisellä tavalla tai rahavirtojen odotusarvoihin perustuvien skenaarioiden avulla. Perinteisessä mallissa muodostetaan yksi kassavirtaennuste, jonka toteutumiseen liittyvä riski sisällytetään tarkoin määriteltyyn diskonttokorkoon. Rahavirtojen odotusarvon menetelmässä sitä vastoin muodostetaan useita vaihtoehtoisia skenaarioita toteutuvien kassavirtojen suuruudelle ja ajoitukselle, minkä jälkeen arvioidaan näiden eri skenaarioiden todennäköisyyksiä (IAS 36.A4-A14). Koronapandemian aikana annetussa ohjeistuksessa arveltiin yhteisöjen onnistuvan sisällyttämään kasvaneiden riskien ja epävarmuuden vaikutukset luultavasti helpommin ja läpinäkyvämmiin todennäköisyyksillä painotettujen skenaarioiden avulla luotujen kassavirtaennusteiden kautta, kuin muodostamalla perinteisen menetelmän kautta yksittäinen laskelma odotettavissa olevista kassavirroista, jonka diskonttaus korkoa oikaistaan sisältämään Covid-19 liitännäiset riskitekijät. (PwC, 2020). Todennäköisyyksillä painotettujen skenaarioiden menetelmää voidaan havainnollistaa olettamalla potentiaalisiksi kassavirroiksi esimerkiksi 100 CU, 200 CU tai 300 CU ja näitä vastaaviksi todennäköisyyksiksi 0,1; 0,6 ja 0,3. Yksinkertaisten kerto- ja yhteenlaskutoimenpiteiden kautta odotettavissa olevaksi kassavirraksi saadaan 220 CU. Valitusta arvostusmenetelmästä riippumatta, käyttöarvoksi saadun lopputuleman tulee kuvastaa tulevaisuudessa omaisuserästä odotettavissa olevien kassavirtojen nykyarvoa (PwC, 2020).

Yksittäiselle varallisuuserälle kirjattavan arvonalentumistappion määrittäminen voi Hodgson ym. (2011) mukaan edellyttää huomattavaa harkinnan käyttöä alkaen potentiaalisesti arvoltaan alentuneiden varallisuuserien tunnistamisella, ulkoisia ja sisäisiä informaation lähteitä käyttäen (Hodgson ym., 2011). Pandemian aikana monissa julkaisuissa otettiin kantaa siihen, minkälaiset tapahtumat ja olosuhteet antavat viitteitä siitä, ettei omaisuuserän tai kassavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo ole enää kokonaisuudessaan kerrytettävissä, eli milloin tulee harkita arvonalentumistestausten suorittamista.

Pandemian aiheuttaman epävarmuuden vuoksi tulevia kassavirtoja koskevan informaation valmistaminen monimutkaistui, kun mahdollisia lopputuloksia saattoi olla lukuisia ja yhteisöt olivat epä tietoisia mm. siitä, kuinka ja missä aikataulussa toiminta palautuisi normaaliksi. Pandemian taloudelliset vaikutukset saattoivat riippua vaikeasti ennustettavista makrotaloudellisista muuttujista, joiden vaikutusta yritysten oli tulkittava arvioituihin kassavirtoihin. (Deloitte, 2020.) Arvioiden tuli edustaa johdon parasta näkemystä omaisuuserän jäljellä olevan käyttöajan aikana vallitsevista taloudellisista olosuhteista ja perustua järkeviin ja perusteltavissa oleviin oletuksiin, jossa suurempi painoarvo annettiin yhteisön ulkopuolelta saatavalle todistusaineistolle (Camodeca ym., 2013).

Camodeca ym. (2013) ottivat tutkimuksessaan kantaa diskontattuihin kassavirtoihin perustuvien arvonmäärittämenetelmien käyttämiseen arvonalentumistestausten yhteydessä. Tutkijat arvelivat ensinnäkin kyseisten menetelmien perustuvan kokonaisuudessaan hyvin harkinnanvaraisten avainolettamusten käytölle ja edellyttävän monenlaisten analyysien suorittamista, lähtien kassavirtaa tuottavien yksiköiden tunnistamisesta. Tämän lisäksi tutkijat listaavat yhtiöiden tehtäväksi määrittää odotettavissa olevat skenaariot tuleville kassavirroille tietyllä ajanjaksolla ja arvioida tämän ajanjakson ylittävän pitkäaikaisen kassavirran suuruutta. Lisäksi on tehtävä valinta mallissa käytettävästä pitkäaikaisesta kaskukertoimesta (g , growth) ja diskonttauskorosta, joka määrittellään keskimääräisten pääoman kustannusten tai oman pääoman kustannusten avulla (Ke). Diskontattujen kassavirtojen mallinnuksessa käytetään tyypillisesti seuraavaa kaavaa, josta voidaan havaita edellä kuvattujen muuttujien rooli kerrytettävissä olevia rahamääriä arvioitaessa.

$$RA = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1 + Ke)^t} + \frac{CF_n \times (1 + g)}{(Ke_{n+1} - g) \times (1 + Ke)^{(n+1)}}$$

Mallissa RA tarkoittaa kerrytettävissä oleva rahamäärä (recoverable amount) ja CF tarkoittaa odotettavissa olevaa kassavirtaa (cash flow) halutulle omaisuuserälle. Kaavassa plusmerkin jälkeistä osiota tarvitaan silloin, jos omaisuuserästä arvioidaan saatavan tuottoja ennusteperiodin, esim. 5 vuotta jäljellä ajanjaksolla, jolloin nämä rahavirrat arvioidaan kaavassa loputtomiin vuodesta 6 alkaen. (Camodeca ym., 2013.)

Odotettavissa olevat luottotappiot

Toinen selkeä arvostamiseen liittyvä osa-alue, jonka arveltiin aiheuttavan haasteita pandemian aikana, koski rahoitusinstrumentteja käsittelevää IFRS 9 -standardia (IFRS Foundation, 2020). Rahoitusinstrumenteilla viitataan sopimukseen, jotka synnyttävät samanaikaisesti toiselle osapuolelle rahoitusvaroihin kuuluvan erän ja toiselle osapuolelle rahoitusvelan tai oman pääoman ehtoisen instrumentin (IAS 32.11). Standardin soveltamisen piiriin kuuluvat kaiken tyyppiset rahoitusinstrumentit, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta (IFRS 9.2.1), ja sitä sovelletaan kaikenlaisessa liiketoiminnassa, vaikkakin merkittävimmin sen vaikutukset näkyvät finanssisektorin yrityksissä (Haaramo ym., 2001). Tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita erityisesti standardin odotettuihin luottotappioihin perustuvasta arvonalentumismallista, jota käydään läpi seuraavaksi.

IFRS 9 -standardi laadittiin vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen vastauksena edeltävässä standardissa havaittuihin puutteisiin, sillä esimerkiksi aikaisemman standardin luottotappiovarausten arvioimiseen käytettävän mallin katsottiin mm. painottavan liikaa historiallisia luottotappiotietoja, minkä seurauksena sen arveltiin voivan myötävaikuttaa viivästyneisiin luottotappioiden tunnistamisiin finanssikriisin aikana (el Barnoussi ym. 2020). Odotettavissa olevien luottotappioiden malli (expected loss model, ECL) on nimensä mukaisesti suunniteltu tulevaisuuteen katsovaksi, ja sen tavoitteena on tarjota sijoittajille ja muille sidosryhmille läpinäkyvää ja oikea-aikaista informaatiota luottoriskissä tapahtuvista muutoksista. Mallin odotetaan absorboivan markkinoiden volatilitettä paremmin ja olevan proaktiivisempi tulevaisuudessa tapahtuvia muutoksia kohtaan. (el Barnoussi ym., 2020; Fang, Guo, Mei & Ye, 2022.) Toisaalta juuri tulevaisuusorientoituneisuuden arveltiin aiheuttavan haasteita epävarmuudeltaan omaa luokkaansa olevassa Covid-19 ympäristössä (el Barnoussi, ym. 2020).

IFRS-9 standardin mukaan rahoitusvarojen arvostaminen määräytyy alkuperäisen kirjaamisen jälkeen sen perusteella, minkälaisen liiketoimintamallin kautta niiden on tarkoitus tuottaa arvoa yhteisölle (Barker & McGeachin., 2015). Liiketoimintamalleja on kolme, joista ensimmäiseen kuuluvat sellaiset rahoitusvarat, joista on tarkoitus kerätä ainoastaan sopimusperusteiset rahavirrat, kuten pääoman palautukset ja korkotulot. Lähtökohtaisesti näiden arvostaminen tapahtuu jaksotettuun hankintamenuun. Toiseen liiketoimintamalliin kuuluvat varat, joista on tarkoitus kerätä sekä sopimusperusteisia rahavirtoja, mutta joita pidetään osittain myös kaupankäyntitarkoituksessa. Nämä arvostetaan lähtökohtaisesti käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta. Kolmanteen liiketoimintamalliin jäävät yksinomaan kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät varat, jotka arvostetaan käypään arvoon tulosvaikutteisesti. (Haaramo ym., 2001; IFRS 9 5.2.1). Perusteet esimerkiksi käyttää jaksotettua hankintamenua käyvän arvon sijaan liittyvät näin ollen rahoitusvaran ominaisuuksiin ja luokittelun mukaiseen liiketoimintamalliin, eikä esimerkiksi todennettavissa olevan arvon käytölle, kuten Barker ja McGeachin (2015) kuvailevat.

Luottotappioiden arvioimiseksi IFRS 9 -standardi sisältää yksinkertaisen ja yleisen ECL (expected credit loss) mallin, jotka eroavat sen suhteen, kuinka pitkältä ajalta mahdollisia luottotappioita arvioidaan. Yksinkertaistettua mallia

sovelletaan esimerkiksi lyhytaikaisiin myyntisaamisiin ja vuokrasaamisiin ja näistä koituvan luottotappion määrää arvioidaan lähtökohtaisesti sopimuksen koko voimassaoloajalta. Yleisessä mallissa tulee sen sijaan ensin arvioida sitä, onko rahoitusvaraan liittyvä luottoriski kasvanut merkittävästi, jonka jälkeen odotettavissa olevat luottotappiot arvioidaan joko 12 kuukaudelle tai rahoitusvaran koko juoksuajalle. (Haaramo ym., 2001; IFRS 9.5.5.15.) Yksinkertaisen mallin piiriin kuuluvien varojen lisäksi useimmilla tavanomaisilla yhtiöillä on lisäksi rahoitusvaroja, joiden kohdalla sovelletaan yleistä mallia (Deloitte, 2020).

Omaisuserien arvonalentumista käsittelevän standardin tavoin, IFRS-standardit tarjoavat ohjeistusta lisääntyneestä luottotappioriskistä kertovien viitteiden havaitsemiseksi, joista selkeimpänä kohtana riskin katsotaan aina kasvaneen merkittävästi, jos maksu on viivästynyt yli 30 päivää (IFRS 9.5.5.11). Covid-19-pandemian aikana luottoriskin kasvua arviointiin, kun pandemia vaikutti negatiivisesti velallisen liiketoimintaan. Yhteisöjen tuli huolella harkita, mitkä pandemian aiheuttamat muutokset riskitasossa olivat väliaikaisia ja mitkä pysyviä (el Barnoussi ym., 2020). Luottoriskiä kasvattavia tekijöitä saattoi olla esimerkiksi se, jos velalliset nostivat käyttämättömiä luottolimiittejä, eivätkä enää vapaaehtoisesti tehneet ylimääräisiä maksusuorituksia tai maksoivat tavanomaista myöhemmin (PwC, 2020.). IASB korosti luottotappioiden arvioimisessa IFRS-standardien tarjoamaa ohjeistusta, eikä antanut tältä osin uusia sääntöjä yhtiöiden sovellettavaksi. Standardin ehdottamia laadullisia, luottoriskin kasvua indikoivia tekijöitä voidaankin pitää asianmukaisena myös Covid-19 ympäristössä. (el Barnoussi ym., 2020.) Standardin mukaisia luottoriskiä kasvattavia tilanteita ovat esimerkiksi seuraavat:

- Tarkasteluhetkellä alkuperäistä instrumenttia vastaavan, esimerkiksi luoton myöntämisen ehdot koron, hinnan tms. suhteen olisivat erilaiset, verrattuna alkuperäiseen kirjaamishetkeen.
- Merkittävät muutokset instrumentin ulkoisessa luottoluokituksessa.
- Merkittävät negatiiviset muutokset vastapuolen, kuten lainanottajan liiketoiminnan tunnusluvuissa, esimerkiksi myyntituotoissa tai katteissa.
- Epäedulliset olosuhdemuutokset liiketoimintaan, rahoitukseen tai talouteen liittyen.
- Maksujen laiminlyöntiin potentiaalisesti myötävaikuttavat negatiiviset muutokset vakuuksien arvoissa tai annetuissa takauksissa.
- Sopimusrikkomukset, esimerkiksi kovenanttiehtojen suhteen, tilapäiset vapautukset korkojen maksusta tai tarve lisävakuuksille.

(Haaramo ym., 2001; IFRS B5.5.17.)

Tieto aikaisemmin toteutuneista luottotappioista on perinteisesti ollut tärkeä lähtökohta riskiarviossa (Haaramo ym., 2001), esimerkiksi tieto keskimääräisistä historiallisista luottotappioista samat riskiominaisuudet omaavien myyntisaatavien ryhmästä on voinut riittää arvioinnin tueksi. Standardi kuitenkin edellyttää tarpeen tullen oikaisemaan arvioita raportointihetkellä saatavilla olevilla tiedoilla ja ennusteilla, jotta ne heijastavat paremmin nykyisiä ja tulevia taloudellisia olosuhteita. (Deloitte, 2020.)

IFRS 9 -standardi ei tarjoa yksityiskohtaista ohjeistusta esimerkiksi sen suhteen, kuinka maksujen laiminlyönnin riskin suuruus tulee määritellä tai milloin luottoriskin katsotaan muuttuneen (Wang, Li & Liu, 2014). ECL (expected credit loss) mallissa käytettävien parametrien arvioiminen edellyttääkin Fangin ym. (2022) sanoin monenlaista asiantuntemusta ja huomattavaa harkintaa, mikä voi tutkijoiden mukaan johtaa virheisiin implementoinnissa ja jopa tuloksen ohjaukseen (Fang ym., 2022). Myös el Barnoussi ym. (2020) huomauttavat ECL mallin jättävän mahdollisuuden merkittävälle vaihtelulle sen suhteen, kuinka odotettavissa olevien luottotappioiden määrittäminen käytännössä toteutetaan (el Barnoussi ym., 2020).

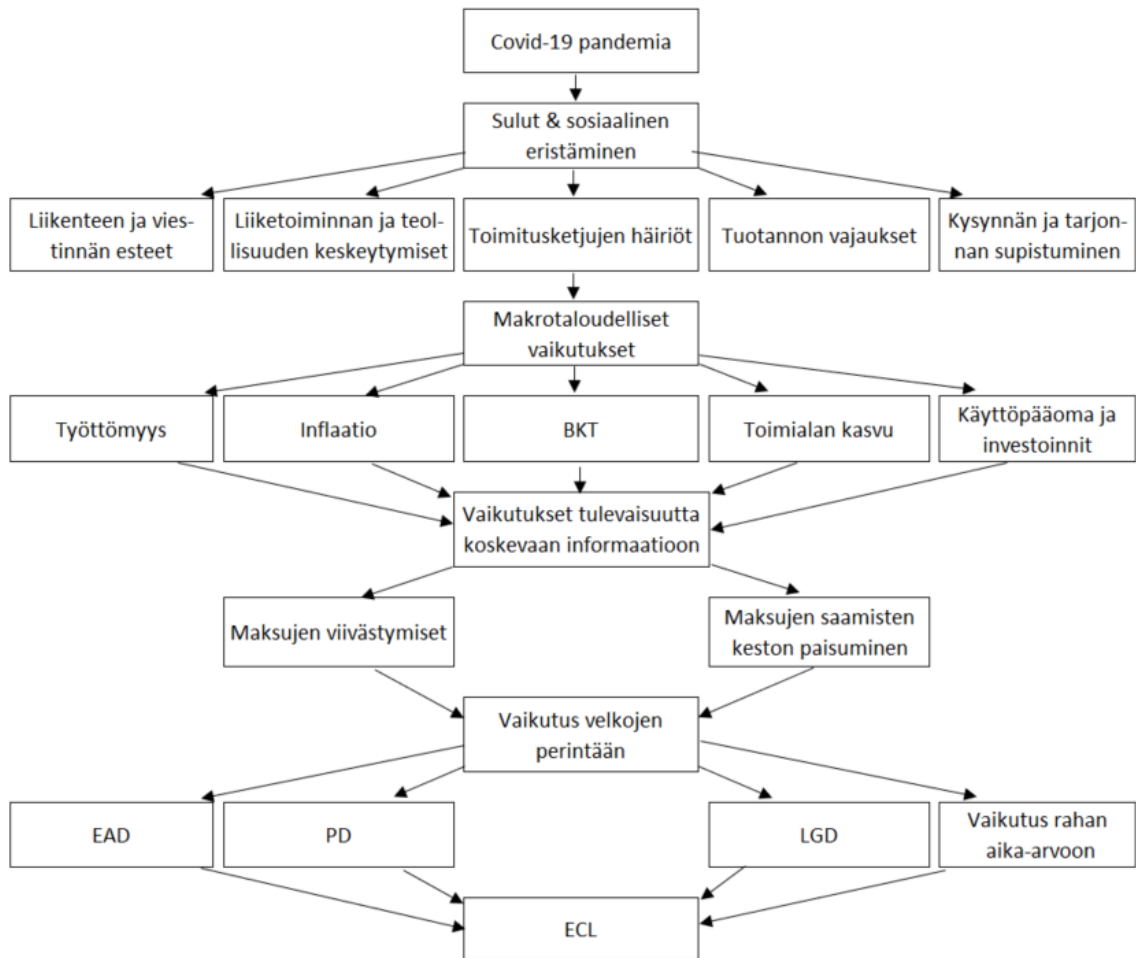
Odotettavissa olevien luottotappioiden mallia sovelletaan liiketoimintamallien 1 ja 2 mukaisiin rahoitusvaroihin, asiakassopimukseen perustuviin myyntituottoihin, sopimusten mukaisiin vuokrasaamisiin ja taseen ulkopuolisiin luottositoumuksiin ja takaussopimuksiin (IFRS 9.5.5.1; Haaramo ym., 2001). Luottotappiolla tarkoitetaan käytännössä sopimusten perusteella oikeutettujen rahavirtojen ja todellisuudessa saatujen rahavirtojen välistä erotusta. Myös rahan aika-arvo on huomioitava, mikä tarkoittaa, että myös täysimääräisenä, mutta myöhässä saatu rahavirta synnyttää luottotappion (IFRS 9.B5.5.28). Tulevien luottotappioiden arvioinnissa käytettävä ECL malli edustaa kaikkien odotettavissa olevien maksuvajausten todennäköisyyksillä painotettua nykyarvoa (Haaramo ym., 2001.) Tyypillisesti arvioinnissa käytetään seuraavaa kaavaa:

$$PD \times LGD \times EAD$$

Kaavassa PD = maksujen laiminlyönnin todennäköisyys (probability of default); LGD = tappioaste (%), jos laiminlyönti tapahtuu; EAD = saamisen määrä, jos laiminlyönti tapahtuu (exposure at default) (Barnoussi ym. 2020; Haaramo ym., 2001). Mallissa otetaan kantaa vastapuolen sopimuksen mukaisten maksujen laiminlyönnin todennäköisyydessä tapahtuneeseen muutokseen, eikä esimerkiksi rahoitusvarasta odotettavissa olevan luottotappion kasvuun (Haaramo ym., 2001; IFRS 9.5.5.9). Yksinkertaisimmillaan mallin avulla arvioidaan todennäköisyyttä kahdelle eri skenaariolle, sille että luottotappio toteutuu tai että luottotappio ei toteudu. Pandemian seurauksena taloudelliset olosuhteet vaihtelivat kuitenkin suhteellisen lyhyellä ajanjaksolla normaalia enemmän, joten useamman erilaisen skenaarion luominen saattoi tulla ajankohtaiseksi (Haaramo ym., 2001; Deloitte, 2020). Pandemian aikana saattoi olla haastavaa löytää tulevaisuutta koskevien makroekonomisten skenaarioiden tueksi standardin edellyttämää järkevää ja perusteltavissa olevaa informaatiota, joten johdon tuli el Barnoussin ym. (2020) mukaan varmistaa se, että arviot tulevasta luottotappioista laadittiin ilman ennakkoluuloja (el Barnoussi ym., 2020).

IFRS-standardien valossa lopullista arvonalentumista indikoi maksun viivästyminen yli 90 päivällä, velallisen merkittävät taloudelliset vaikeudet ja kyvyttömyys maksaa sopimuksen mukaisia maksuja tai se, jos rahoittaja on myöntänyt velalliselle maksuhelpotuksia sen kokemien talousvaikeuksien vuoksi (Haaramo ym., 2001.)

Seuraavassa kuvassa (kuva 1) esitetään Gopen ja Mitran (2022) näkemys odotettavissa olevien luottotappioiden arvioimisprosessista, jossa on otettu huomioon koronapandemian erilaiset ulottuvuudet arvioinnissa käytettäviin lähtökohtiin.

Kuva 1 Covid-19 huomioiminen ECL-mallissa (Gope & Mitra, 2022.)

3.2.3 Raportointi ja todenmukainen esittäminen

Yhteisöt antavat tilinpäätöksissään tietoa sen varoista, veloista, omasta pääomasta, tuotoista ja kuluista. Tehokkaasti kommunikoitu informaatio on tärkeä tekijä tilinpäätöserien todenmukaisessa esittämisessä ja parantaa tilinpäätösinformaation merkityksellisyyttä, ymmärrettävyyttä ja vertailtavuutta. (Käsitteellinen viitekehys 7.1–7.2.) Tiedottamisella on tärkeä rooli tilinpäätösten hyödyllisyyden näkökulmasta, sillä kuten IASB toteaa, voi kohtuullisissa rajoissa huomattavaakin epävarmuutta sisältävät arviot tarjota käyttäjien näkökulmasta kaikkein hyödyllisintä informaatiota, jos tehdyt arviot kuvaillaan ja selitetään riittävän selkeästi ja tarkasti (käsitteellinen viitekehys 5.19).

Johdon tekemistä harkinnanvaraisista päätöksistä ja arvioinneista tiedottamista käsitellään erityisesti kahdessa IAS 1 -standardin kohdassa (Deloitte, 2017), joissa edellytetään ensinnäkin lisätietojen antamista harkintaan perustuvista päätöksistä ja oletuksista, kun niillä huomattava vaikutus tilinpäätöksessä esitettäviiin lukuihin. Toisekseen lisätietoa on annettava merkittävistä arviointiin liittyvistä epävarmuuden lähteistä, jotka voivat aiheuttaa olennaisia varojen ja velkojen kirjanpitoarvojen oikaisuja seuraavan toimintavuoden aikana (IAS 1.122; IAS 1.125). IASB:n näkemyksen mukaan mainittuja standardien kohtia sovelletaan kuitenkin suhteellisen harvoissa tapauksissa, sillä vaatimukset rajautuvat ainoastaan kaikkein monimutkaisimpiin tai subjektiivisimpiin harkinnanvaraisiin päätösiin, oletuksiin ja muihin epävarmuuden lähteisiin (Deloitte, 2017). Tilinpäätöksen esittämistä käsittelevä IAS 1 -standardi ei edellytä erillistä harkinnanvaraisista päätöksistä ja arvioista kertovaa osiota liitetietoihin, minkä vuoksi Hodgdon ym. (2011) näkevät tällaisen osion esittämisen kertovan johdon halukkuudesta korostaa tilinpäätöksen käyttäjälle keskeisimpiä harkintaa ja arviointia sisältäviä kohtia (Hodgdon ym., 2011).

Epävarmuuden kasvaessa läpinäkyvän ja informatiivisen ympäristön merkitys korostuu markkinoiden luottamuksen parantamiseksi (ul Haq ja Arshi, 2022). Finanssikriisin jälkeen yhteisöiltä on alettu vaatia enemmän ja tarkempaa tiedottamista riskeihin ja epävarmuuksiin liittyen (Camodeca ym., 2013: ul Haq & Arshi, 2022), mikä heijastui myös pandemian aikaisessa ohjeistuksessa. Lisäksi ennen pandemiaa Brennanin ym. (2022) mukaan erityisesti pörssiyhtiöille oli vain vähän saatavilla virallista ohjeistusta sen suhteen, minkälaista tiedottamista niiden tulee tarjota liittyen johdon näkemyksiin yhtiön tulevaisuuden tuloksellisuudesta, mutta Covid-19 myötä aiheutta käsiteltiin kattavasti sen aikaisissa ohjeistuksissa. Tutkijoiden mukaan on tavallista, että kriisioloissa sijoittajat vaativat lisää informaatiota esimerkiksi tuottoihin liittyvistä ennusteista, mikä asettaa johtajat punnitsemaan tiedottamiseen liittyvien riskien ja sijoittajien lisääntyneisiin vaatimuksiin vastaamisen väliltä. (Brennan, Edgar & Power, 2022.)

Kabureckin (2016) mukaan voidaan toisaalta väittää johdon tekemien arvioiden tulkitsemisen olevan vain yksi osa informaation käyttäjien yhtiöstä laatimaa kokonaisarviota, ja käyttäjät tekevät yhtiötä koskevat päätökset perustuen pikemminkin eri lähteistä saatuun kokonaiskuvaan, kuin yksittäiseen annettuun informaatioon tai tehtyyn harkinnanvaraiseen päätökseen. Jos johdon perustellun harkinnan käytön aiheuttama vaihtelu esitettyihin lukuihin ei merkittävästi eroa käyttäjän laatimasta kokonaisanalyysistä, johdon tekemillä arvioilla ei suuressa mittakaavassa ole olennaista vaikutusta käyttäjien tekemiin päätöksiin. (Kabureck, 2016.) Lisäksi Brennanin ym. (2022) mukaan Covid-19 kaltaisessa, rajusti muuttuvassa kriisikontekstissa sijoittajat vaativat tiedottamiselta välittömyyttä, mikä tarkoittaa vuosittain julkaistavien tilinpäätösraporttien olevan vähemmän käyttökelpoisia yhtiön johdon ja sijoittajien välisen epäsymmetrisen informaation häivyttämiseen (Brennan, ym. 2022).

Tutkimukset ovat antaneet kahdenlaisia tuloksia johtajien taipumuksesta julkistaa tai viivästyttää tietoja heidän tiedossansa olevista huonoista uutisista. Esimerkiksi Bao ym. (2019) havaitsivat NYSE American ja Nasdaqin

arvopaperipörssissä listatuilla yhtiöillä olevan yleisesti ottaen taipumuksena viivästyttää huonojen uutisten julkaisua. (Bao, Kim, Mian & Su, 2019.) Myös Citronin ym. (2008) teettämä analyysi osoitti tutkijoiden odotusten vastaisesti Lontoon pörssissä olevien yhtiöiden viivästyttävän sitä todennäköisemmin huonojen uutisten julkistamista viimeisimpään mahdolliseen päivään, eli vuosittaiseen tilinpäätökseen saakka, mitä suuremmassa taloudellisessa ahdingossa yhtiöt olivat (Citron, Taffler, Uang, 2008). Ajallinen tiedottaminen on yhdistetty myös mainekustannusten ja oikeudenkäyntikustannusten pelkoon (esim. Skinner, 1997). Myös Citron ym. (2008) arvelivat erilaisiin tuloksiin vaikuttavan mm. sen, onko paikallisen sääntelyn mukaan rangaistavaa, jos tiedot jätetään ilmoittamatta ajoissa ja toisaalta kuinka todennäköisesti kyseisillä pääomamarkkinoilla voi joutua oikeustoimien keskelle tiedottamatta jättämisen vuoksi. (Citron ym., 2008). Bao ym. (2019) havaitsivat lisäksi viivästyttämistaipumuksen olevan yhteydessä johdon lisääntyneeseen kannusteeseen tukea osakkeiden markkinahintaa (Bao ym., 2019), kun taas Kothari ym. (2009) raportoivat taipumusta lisäävän johtajien kokema huoli omasta urastaan ja henkilökohtaisen taloudellisen hyödyn tavoittelu. Huonoja uutisia viivästytetään myös tulevaisuudessa tapahtuvan positiivisen käänteen toivossa. (Kothari, Shu & Wysocki, 2009.) Joidenkin näkemysten mukaan johtajien on toisaalta arvioitu haluavan minimoida kerralla julkaistavien huonojen uutisten määrää, mikä kannustaa tiedottamaan huonoista uutisista mahdollisimman aikaisessa vaiheessa niiden ilmaantumisen jälkeen (esim. Frost, 1997), eikä julkaista kaikkia uutisia samaan aikaan tulevaisuudessa.

Bierstaker ja DeZoortin (2019) havaitsivat yhtiön kokeman taloudellisen ongelman vakavuudella ja suunnitteilla olevien korjaavien toimenpiteiden luonteella olevan myös vaikutusta erityisesti jatkuvuuteen liittyvistä arvioista ja päätöksistä julkistettaviin tietoihin. Tutkijat havaitsivat johtajien tiedottavan todennäköisemmin jatkuvuuteen liittyvästä ongelmasta riippuen siitä, mitä vakavammasta tilanteesta oli kysymys. Lisäksi tutkijoiden saamat tulokset viittaavat siihen, että esimerkiksi tilintarkastajiin verrattuna johtajilla on korkeampi kynnys sen suhteen, kuinka vakava tilanteen on oltava, jotta se antaa huomattavan syyn epäillä toiminnan jatkuvuuden edellytyksiä. Suunniteltujen korjaustoimenpiteiden luonteella havaittiin olleen myös yhteyttä annettuun tiedottamiseen, sillä johtajien havaittiin tarjoava vähemmän todennäköisesti jatkuvuuteen liittyviä lisätietoja silloin, kun korjaussuunnitelmat keskittyvät kustannusten leikkaamiseen ja varojen myymiseen. Jos sen sijaan suunnitelmat sisältävät oman pääoman ja velkojen rahoittamista, näistä myös tiedotettiin paremmin. (Bierstaker & DeZoort, 2019.)

Tiedotus Covid-19 ympäristössä

Covid-19 vaikutuksista tiedottaminen saattoi osoittautua haastavaksi, sillä toisinaan vaikutukset olivat hyvin laaja-alaisia, kohdistuen suureen joukkoon tilinpäätöksen eriä ja lisäksi kaikkien mahdollisten vaikutusten huomioiminen saattoi olla mahdotonta. Normaalisti operatiivisesta toiminnasta aiheutuneiden sekä yksinomaan pandemian seurauksena syntyneiden tuottojen ja kulujen erottelu saattoi olla huomattavan subjektiivista ja vaarantaa informaation relevanttiutta ja luotettavuutta. Tilanteesta riippuen yrityksiä ohjeistettiin esittämään

pandemiaan liittyvää määrällistä ja laadullista tietoa liitetiedoissa ja antamaan tietoa myös siitä, missä määrin Covid-19 liittäisi kuluja on huomioitu tilinpäätöksellä esitetyissä luvuissa. (Van Staaij, 2022.)

Tilinpäätöksissä annettavien lisätietojen laajuus pandemiaan liittyen riipui sen aiheuttamien taloudellisten vaikutusten voimakkuudesta ja saatavilla olevasta informaatiosta (EY, 2021). Yleisellä tasolla käytävää keskustelua pandemiasta tuli välttää, sillä tällaista tietoa oli saatavilla lukuisista vaihtoehtoisista lähteistä. Sijoittajien mainittiin haluavan tietoa esimerkiksi pandemian vaikutuksista yhtiön suorituskykyyn, taloudelliseen asemaan ja kassavirtoihin, sekä esimerkiksi siitä, kuinka yhtiön strategiaa ja päämääriä on muokattu ja minkälaisia toimenpiteitä on tehty pandemian vaikutuksen lieventämiseksi. Annettavien tietojen tulisi selittää pandemian olennaiset vaikutukset omaisuuseriin, velvollisuuksiin, likviditeettiasemaan, vakavaraisuuteen ja toiminnan jatkuvuuteen. Lisäksi ohjeistettiin antamaan tietoa mm. merkittävimmistä epävarmuuden lähteistä, tehdyistä oletuksista ja niiden muutosherkkyyksistä, riskeistä ja tulevaisuuden odotuksista. (International Organization of Securities Commission, 2020.)

Toiminnan jatkuvuuden suhteen korostui epävarmuustekijöistä tiedottaminen, jos jatkuvuusolettamaan päätyminen vaati huomattavaa harkinnan käyttöä tai jos tuleviin tapahtumiin tai olosuhteisiin sisältyi johdon tiedossa olevia epävarmuustekijöitä, jotka antoivat merkittävän syyn epäillä toiminnan jatkuvuuden edellytyksiä (IAS 1.25; Bierstaker & DeZoort, 2019). Jatkuvuutta uhkaavista seikoista ohjeistettiin antamaan mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa, esimerkiksi jos yhteisö ei pysty realisoimaan varojaan tai maksamaan velkoja tavanomaiseen tapaansa (KPMG, 2020). Myös omaisuuserien arvonalentumista koskevan tiedottamisen suhteen, Covid-19 aikaisessa ohjeistuksessa korostui riittävän yksityiskohtaisen tason kuvailu erityisesti niistä avainolettamista, joita käytettiin omaisuuserien kerrytettävissä olevien rahamäärien arviointiin. Näitä olivat Deloitte (2020) mukaan esimerkiksi arviot siitä, kuinka voimakkaita ja pitkäaikaisia vaikutuksia toimintojen keskeyttämisellä tulee olemaan ja minkälaisella aikataululla yhtiön odotettiin palautuvan normaaliin tilanteeseen. Finanssikriisin aikaan sijoittuvassa tutkimuksessaan Camodeca ym. (2013) havaitsivat viitteitä siitä, että arvonalentumisstandardin vaatimuksista huolimatta yhteisöt julkistivat useimmiten puutteellisesti tietoa diskontattujen kassavirtojen laskennassa käytetyistä keskeisistä komponenteista ja oletuksista (Camodeca ym. 2013).

Rahoitusinstrumenteista odotettavissa olevien luottotappioiden arvioinnista tiedottamiseen liittyen, yhtiöiden oli EY:n (2021) mukaan annettava Covid-19 aikana lisätietoa esimerkiksi silloin, jos pandemian vuoksi arvioinnissa käytettyyn metodologiaan tehtiin muutoksista ja näiden muutosten vaikutukset olivat huomattavia, mikä tarkoitti myös muutosten taustalla olevien syiden selvittämistä. Tilinpäätösten lukijoille tarjottavan laadullisen ja määrällisen informaation tarkoituksena oli auttaa tilinpäätösten käyttäjiä ymmärtämään luottoriskin vaikutuksia tulevien kassavirtojen määrään, ajoitukseen ja epävarmuuteen. (EY, 2021.)

Epävarmuus ei poista tarvetta arvioiden tekemiselle ja päivittämiselle, mutta epävarmuuden keskelläkin yhtiöiden tulisi pyrkiä säilyttämään selkeys

raportoinnissaan (Tokar ym. 2020). Covid-19 aikaiseen tiedottamiseen liittyen Brennan ym. (2022) selvittivät tutkimuksessaan Covid-19 aikaista kommunikoinnin laatua analysoimalla 160:n eri yhtiön antamia tulosvaroituksia. Laadukkaalla informaatiolla tutkijat viittasivat raportoinnin aikaisemmin mainittuun tavoitteeseen vähentää informaation epäsymmetriaa johtajien ja sijoittajien välillä. Koska tulosvaroitukset poikkeavat varsinaisista tilinpäätösraporteista, mm. siinä, että niiden muodollinen sääntely ei ole niin tiukkaa ja ne saattavat sisältää retorista ja tunnepitoista ilmaisua (Brennan ym., 2022), tämän tutkielman näkökulmasta ollaan kiinnostuneita siitä, minkälaisia konkreettisia kriteerejä tutkijat asettivat poikkeusajan kommunikoinnin laadukkuudelle.

Tutkimuksessa arvioitiin ensinnäkin yhtiöiden laatimien ennusteiden yksityiskohtaisuutta ja sitä, ovatko ennusteet kvantitatiivisesti vai kvalitatiivisesti ilmaistuja. Sijoittajien arvioitiin suosivan enemmän kvantitatiivisia ennusteita ja tällainen informaatio pisteytettiin tutkimuksessa korkealaatuisemmaksi. Myös tarkempien lukuarvojen antaminen esimerkiksi asteikon sijaan nähtiin sijoittajien kannalta arvokkaampana informaationa. Tulevaisuutta koskevien ennusteiden taustalla olevien oletusten suhteen, arvioitiin Covid-19 aikaisen epävarmuuden keskellä sijoittajien haluavan tietää tulosvaroitusten taustalla olevat oletukset, jotta he voivat arvioida niiden järkevyyttä. Aikaisemman kirjallisuuden perusteella tulevaisuuden ennustamisessa käytettyjen ja julkistettujen oletusten määrän voidaan tulkita kertovan joko korkeammasta tai matalammasta raportoinnin laadusta. Tämä johtuu siitä, että toisaalta julkistetut oletukset auttavat sijoittajia tulkitsemaan tulevaisuutta koskevia ennusteita, jolloin mitä enemmän oletuksista tiedotetaan, sitä paremmin se tukee informaation hyödyllisyyttä päätöksenteossa. Samanaikaisesti oletusten suuren määrän voidaan kuitenkin tulkita kertovan ennustusten sisältävän suurempaa epävarmuutta, mikä taas puhuu heikomman raportoinnin laadun puolesta. Brennan ym. (2022) tulkitsivat Covid-19 kontekstissa olettamusten suuremman määrän viittaavan korkeampaan laadukkuuteen The Financial Reporting Council -neuvoston antamaa suositusta mukaillen (Brennan ym., 2022; The Financial Reporting Council, 2020). Edellisten kohtien lisäksi yhtiöiden kommunikointia arvioitiin mm. sen mukaan, kuinka useasti ne raportoivat huonoon suoritukseen johtaneisiin tekijöihin suunnatuista korjaustoimenpiteistä tai kuinka näkyvästi varsinainen varoitus erottui julkaisussa. Yhtiöiden taloudellista asemaa kuvastavien määrällisten ja laadullisten tietojen suhteen, tiedottamisen katsottiin olevan sitä laadukkaampaa, mitä paremmin yhtiöt antoivat tietoa seuraavan kahdeksan kohdan osalta:

1. Likviditeettiasema, tarkoittaen rahavaroiksi luokiteltavien taseen erien nettomääräistä esittämistä mahdollisimman tuoreiden lukujen mukaan.
2. Lainojen määrä, tarkoittaen yhtiön nettovelkojen täsmällisen määrän esittämistä viimeaikaisimman tiedon mukaan.
3. Yhtiön saatavilla olevien luottojen määrällinen tiedottaminen.
4. Yhtiön saamien koronan aikaisten tukien laadullinen tai määrällinen tiedottaminen.

5. Koronaan johdettavien menetettyjen tuottojen määrällinen tiedottaminen esimerkiksi prosentteina.
6. Tulevaisuuden operatiivisten kulujen määrällinen esittäminen.
7. Pääomamenojen määrällinen tiedottaminen tai esimerkiksi toteamus kaikkien pääomamenojen lykkäämisestä.
8. Osingonjakosuunnitelmien täsmällinen kuvailu joko määrällisesti tai laadullisesti. (Brennan ym. 2022.)

4 AINEISTO JA MENETELMÄ

Tämän tutkimuksen aiheena oli tarkastella asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, minkälaisia mahdollisia vaikutuksia Covid-19-pandemia aiheutti IFRS mukaiseen tilinpäätösraportointiin. Tutkimuksessa painotettiin sellaisia IFRS-raportoinnin osa-alueita, joissa edellytettiin harkintaan perustuvaa päätöksentekoa ja erilaisten arvioiden laatimista. Lisäksi tässä tutkimuksessa keskityttiin käsitteellisessä viitekehyksessä määriteltyyn todenmukaisen esittämisen laatukriteeriin ja tarkasteltiin sitä, minkälaisia olivat haastateltavien mukaan tärkeimmät valittuihin riskiteemoihin liittyvät poikkeusajan aiheuttamat haasteet tilinpäätösraportoinnille ja miten yhteisöt selvisivät näistä epävarmuuden aiheuttamista haasteista IFRS-raportoinnin puitteissa.

Tutkimus koostui kahdesta erillisestä osasta, joissa käytettiin sekä kvantitatiivisia, että kvalitatiivisia tutkimusmetodeja. Ensimmäisessä osassa kartoitettiin haastatteluun soveltuvat teemat kvantitatiivista tutkimusmetodia hyödyntäen, kun taas toinen osio käsitti asiantuntijahaastattelut ja niistä kerätyn aineiston analysoinnin kvalitatiivisia metodeja käyttäen. Tutkimusmetodilla viitataan yleisesti ottaen niihin käytäntöihin ja operaatioihin, joiden avulla aiheesta tuotetaan havaintoja sekä niistä säännöistä, joiden mukaan havaintoja voidaan edelleen muokata ja tulkita siten, että niiden merkitystä voidaan arvioida ja tuottaa johtopäätöksiä. Metodien huolellinen valinta on keskeinen osa tutkimustyötä, sillä ilman eksplisiittisesti määriteltyä metodia ja selkeitä sääntöjä siitä, millaisista havainnoista voidaan mitään päätellä, tutkimus saattaa muotoutua omien ennakkoluulojen empiirisen todistelun luontoiseksi. (Alasuutari, 2011.) Tässä tutkimuksessa oli tarkoituksena aluksi kartoittaa objektiivisesti ja systemaattisesti potentiaalisesti tärkeimmät IFRS-raportointiin liittyvät teemat, minkä vuoksi turvaututtiin kvantitatiiviseen menettelyyn, eikä teemoja valittu esimerkiksi omiin havaintoihin perustuen. Tutkimuksen aineisto kerättiin puolestaan puolistrukturoitujen teemahaastatteluiden avulla, joten kvalitatiivisen tutkimusmetodin arviointiin soveltuvan parhaiten aineistosta johdettujen tutkimustulosten ja johtopäätösten muodostamiseksi.

Tutkimuksen ensimmäisessä osassa perehdyttiin olennaisten teemojen havaitsemiseksi tutustumalla viiteen Covid-19-pandemiaa IFRS-raportoinnin kontekstissa käsittelevään julkaisuun, jotka ajallisesti sijoittuivat vuoden 2020 alkupuolelle. Tämän jälkeen laadittiin taulukko kaikista IFRS-standardeista ja julkaisujen perusteella havainnoitiin ja merkittiin taulukkoon, kuinka useasti tietty IFRS-raportoinnin teema/yksittäinen standardi esiintyi tarkasteltavissa julkaisuissa. Teemojen hahmottamisessa hyödynnettiin lisäksi aihealueeseen perehdyttäessä opittua tietoa IFRS-standardeista, eivätkä teemat siten mukaile täydellisesti esimerkiksi IFRS-standardien otsikointia, vaan valittu teema voi olla esimerkiksi tietty aihealue tietystä standardista, esimerkiksi toiminnan jatkuvuus, tai moneen eri standardiin liittyvä yhteinen teema, esimerkiksi arvostus. Lopullisiksi teemoiksi valikoituivat: toiminnan jatkuvuus (1), arvostaminen (2) erityisesti omaisuuserien arvon alentuminen ja rahoitusinstrumenttien luottotappiot, muut arviointia vaativat kohdat ja esittäminen (3) sekä raportointi ja todenmukainen esittäminen (4).

Olennaisten teemojen määrittämisen jälkeen tutkimusongelma muotoiltiin lopulliseen muotoonsa, minkä jälkeen ongelmaan etsittiin ratkaisua tutkimuksen toisessa osassa kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä käyttäen. Seuraavissa luvuissa keskitytään syvällisemmin tähän tutkimuksen toiseen vaiheeseen.

4.1 Aineisto

Tutkimusaineiston keräämiseksi suoritettiin viisi yksittäistä asiantuntijahaastattelua viidelle eri asiantuntijalle. Tutkimukseen sopivien haastateltavien etsinnässä hyödynnettiin Googlea ja sosiaalista mediaa, kuten LinkedIn -palvelua, joista kartoitettiin sopivia hakukriteerejä käyttäen IFRS-standardien parissa työskenteleviä asiantuntijoita. Etsinnässä selattiin myös satunnaisten suomalaisten pörssiyhtiöiden viimeisimpien vuosien tilinpäätöksiä, joista oli nähtävissä päävastuullinen tilintarkastaja, jonka oletettiin myös koulutuksensa ja ammattinsa puolesta tuntevan hyvin IFRS-raportointia. Potentiaalisen haastateltavan löydyttyä, hänelle lähetettiin sähköpostitse haastattelupyyntö, jossa kysyttiin halukkuutta osallistua pro gradu -tutkielmaan, sekä kerrottiin tiivistetysti tutkimuksen aihe ja tarkoitus. Sähköpostiin liitettiin erillisenä tiedostona haastattelurunko (ks. Liite 2) sekä tietosuojakäytäntöjä koskeva tiedonanto. Haastatteluihin valikoitui yhteensä viisi henkilöä, jotka työskentelivät asiantuntijoina viiden globaalisti suurimman tilintarkastusorganisaation palveluksessa. Koulutukseltaan haastateltavat olivat tyypillisesti kauppatieteiden maistereita ja lisäksi kaikki olivat suorittaneet KHT tutkinnon. Haastattelut pidettiin 18.3.2021-2.6.2021 välisenä aikana ja kestivät keskimäärin n. 41 minuuttia. Meneillään olleen Covid-19-pandemian vuoksi haastattelut toteutettiin etänä kameran välityksellä. Aluksi kaikilta asiantuntijoilta kysyttiin lupa haastattelun nauhoittamiseen ja muistutettiin yksityisyyden suojasta, kaikki antoivat luvan nauhoittamiselle. Alla olevaan

taulukko on yksilöity haastateltavat kirjaimin A-E, joihin tullaan myöhemmin viittaamaan tutkimuksen tuloksia esittelevässä luvussa.

Haastateltava	Koulutus	Kesto
A	KTM, KHT	n. 45 min
B	KTM, KHT	45:42
C	Tradenomi, KHT	24:05
D	KTM, KHT	42:29
E	KTM, KHT	48:08

Laadullinen tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoitujen haastattelujen avulla, joille kuvaillaan olevan tunnusomaista kysymysten ja väitteiden muodon ja esittämistavan sijoittuminen täysin määritellyn lomakehaastattelun ja avoimen, keskustelunomaisen strukturoimattoman haastattelun välimaastoon. Puolistrukturoitua haastattelua voidaan nimittää myös teemahaastatteluksi, joka lähtee liikkeelle usein alustavan sisällönanalyysin suorittamisella tutkittavan ilmiön etukäteen tärkeimmiksi oletetuista aiheista. Tämän jälkeen analyysin lopputuloksena vahvistuneiden olettamusten avulla kehitetään keskeisiä teemoja mukailtava haastattelurunko. (Hirsjärvi & Hurme, 2017.) Tässä tutkimuksessa edellä kuvattu prosessi tarkoitti tutkimuksen ensimmäistä osaa, jossa tutustuttiin pandemian aikaisiin julkaisuihin, kartoitettiin taulukoinnin avulla niissä eniten toistuvia aiheita ja lopulta laadittiin haastattelurunko prosessissa luotujen teemojen ympärille.

Puolistrukturoitujen haastattelujen avulla kerätyn aineiston arveltiin soveltuvan parhaiten tutkimusongelmaan, jossa haluttiin selvittää asiantuntijoiden omia näkemyksiä uudelleen ilmioon liittyen. Haastattelut etenivät teemoittain, etukäteen laadittujen kysymysten varassa ja haastateltavat vastasivat esitettyihin kysymyksiin ammatilliseen tietämykseensä, sekä vuoden 2020 tilinpäätösten parissa työskennellessä tehtyihin havaintoihin perustuen. Vaikka kysymykset laadittiin etukäteen, täysin formaalista kyselyhaastattelusta ei ollut kyse, sillä haastateltavat saivat suhteellisen vapaasti vastata teemojen puitteissa asetettuihin kysymyksiin. Lisäksi kysymysten asettelua muutettiin tarvittaessa, eikä esimerkiksi kaikkia kysymyksiä ollut välttämättä tarpeen esittää, jos aikaisemmin annettu vastaus kattoi tyydyttävästi myös seuraavan kysymyksen. Tämä olikin tavallista, johtuen luultavasti siitä, että haastateltavat olivat etukäteen tutustuneet haastattelurunkoon ja tiesivät mitä oli tulossa seuraavaksi. Tarvittaessa esitettiin myös tarkentavia kysymyksiä, esimerkiksi jos vastaukset alkoivat poiketa liikaa kysymyksenasettelusta, mikä ei sekään kuulu täysin formaalin haastattelun ominaisuuksiin. Edellä kuvatussa ilmenee puolistrukturoidulle haastattelulle ominainen, tietyn haastattelunäkökulman lukitseminen, joka kuitenkin sallii myös kysymysten muokkaaminen esimerkiksi sananmuotoja tai kysymysten järjestystä muuttamalla (Hirsjärvi & Hurme, 2017). Tutkimusmetodia harkittaessa täysin strukturoimattoman haastattelun vaarana nähtiin vastauksissa käsiteltävien aihealueiden liiallinen paisuminen, sillä IFRS-raportointi

kokonaisuutena olisi liian laaja ja kompleksinen kokonaisuus, joten heti alkuun koettiin välttämättömäksi aiheen rajaaminen, tässä tapauksessa teemoja hyväksi käyttäen.

4.2 Aineiston analyysi

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin kokonaisuudessaan tekstinkäsittelyohjelmalla digitaaliseen muotoon ja samalla aineisto tuli käytyä uudelleen läpi varsinaisen haastattelun jälkeen. Laadullisessa aineiston analyysissä korostuikin huolellinen perehtyminen aineistoon, jotta monimuotoisesta tekstiaineistosta saadaan hyvä yleiskuva ja sitä voidaan käsitellä järkevällä tavalla. Valli ym. (2015) kuvailevat laadullisen aineiston analyysin käytännössä tarkoittavan aineiston lukemista yhä uudelleen, tekstien pohtimista, vertailua ja tulkitsemista, käyttäen apuna erityyppistä koodaamista ja muistioiden kirjoittamista. (Valli & Aaltola, 2015.) Laadullisen tutkimuksen voidaan kuvata etenevän seuraavien vaiheiden kautta:

1. Tehdään vahva päätös siitä, mikä aineistossa kiinnostaa.
2. a) Käydään aineisto läpi, erotellaan ja merkitään ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseen. b) Jätetään kaikki muu pois tutkimuksesta. c) Kerätään merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta.
3. Luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään aineisto.
4. Kirjoitetaan yhteenveto.

Usein kolmas kohta, eli aineiston litteroinnin jälkeinen luokittelu, teemoittelu tai tyypittely nähdään varsinaisena analysointivaiheena, joka tässä tutkimuksessa tarkoitti teorialähtöisen sisällönanalyysin suorittamista. Sisällönanalyysin voidaan käsittää olevan yksittäinen tutkimusmetodi tai se voi muodostaa väljän teoreettisen kehyksen kirjoitetun, kuullun tai nähdyn sisällön analysoinnille, jolloin laadullisissa tutkimuksissa käytettyjen analyysimenetelmien voidaan monesti katsoa perustuvan tavalla tai toisella sisällönanalyysiin. Analysointimenetelmänä sisällönanalyysi on siis yleinen laadullisissa tutkimuksissa käytetty työkalu. (Tuomi & Sarajärvi, 2017.) Graneheimin ym. (2017) mukaan ideaalinen sisällönanalyysissä voidaan toteuttaa kahdella lähestymistavalla: keskittymällä kuvailemaan julkituotua ja ilmeistä sisältöä tai keskittymällä piilevän sisällön tulkintaan (Graneheim, Lindgren & Lundman, 2017). Koska tämän tutkimuksen tieteenfilosofinen suuntaus edustaa realismia, jossa tiedon ja todellisuuden luonteessa korostuu tietoisuudesta riippumaton, objektiivinen todellisuus, voidaan Graneheimin ym. (2017) antamista ideaaleista katsoa käsillä olevaan tutkimukseen soveltuvan ensimmäisenä mainittu lähestymistapa. Realismin lähtökohdista tarkasteltuna haastateltavien antamien vastausten tulkittiin edustavan todellisuutta sellaisenaan, eikä tulkinnassa huomioida esimerkiksi realismille vastakkaisen suuntauksen, eli relativismin mukaisesti tiedon muodostumisen suhteellisuutta tai tutkijan positiota.

Sisällönanalyysissa voidaan erottaa aineistoon ja teoriaan perustuvat lähtökohdat tai voidaan puhua näiden menetelmien väliin sijoittuvasta teoriaohjautuvasta sisällönanalyysistä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa edetään empiirisen aineiston tulkinnan ja päättelyn kautta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä, toisin sanoen teoreettiset käsitteet luodaan aineistolähtöisesti. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa analyysia ohjaa puolestaan aikaisempaan tietoon perustuva teoria, malli, käsitejärjestelmä, auktoriteetin esittämä ajattelu tms. (Tuomi & Sarajärvi, 2017.) Tällöin edellytetään tutkittavasta aiheesta olevan riittävästi aikaisempaa tutkimustietoa tai valmiiksi tuotettu teoria (Elo, Kajula, Tohmola & Kääriäinen, 2022). Graneheimin ym. (2017) mukaan keskeinen erottava tekijä aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin on siinä, että teorialähtöisessä analyysissa laaditaan ensin luokittelumatriisi, joka ohjaa analyysin etenemistä (Graneheim ym., 2017). Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäisenä vaiheena onkin luokittelumatriisin, eli analyysirungon ja/tai käsitejärjestelmän muodostaminen jo olemassa olevan tiedon pohjalta (Tuomi & Sarajärvi, 2017; Elo ym., 2022), mikä tämän tutkimuksen kohdalla tarkoitti tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa luotua haastattelurunkoa, jota käytettiin analyysirungon pohjana.

Litterointivaiheen jälkeen aineisto käytiin uudestaan läpi ja suoritettiin aineistoin pelkistäminen, eli redusointi. Pelkistämisen tarkoituksena on ensinnäkin erottaa tekstimassasta tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennainen sisältö, mikä karsii raakahavaintojen määrää ja helpottaa aineiston hallittavuutta. Tämä on Alasuutarin (2011) mukaan pelkistämisen ensimmäinen osa. Toisessa osassa havaintojen määrää karsitaan edelleen, mikä tapahtuu yhdistämällä raakahavaintoja harvemmaksi havaintojen joukoksi jonkin yhteisen piirteen, nimittäjän tai säännön avulla. (Alasuutari, 2011.) Käytännössä pelkistäminen voi tapahtua esimerkiksi siten, että litteroidusta aineistosta etsitään tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja, jotka kategorisoidaan esimerkiksi alleviivaamalla samansisältöinen aineisto erivärisillä kynillä, jolloin aineistosta voidaan selkeästi erotella erilaisia ilmiöitä (Tuomi & Sarajärvi, 2017). Kuvailtua menetelmää sovellettiin myös tässä tutkimuksessa, jossa aineistosta poimittiin systemaattisesti teemoja mukailevaa sisältöä ja niitä kuvaavia lausumia, jotka yhdisteltiin kaikkien haastateltavien osalta yhteiseen analyysi- eli haastattelurunkoon.

Tutkimuksen viimeisessä vaiheessa aineistosta muodostettiin johtopäätökset, jossa keskityttiin vastaamaan tutkimusongelmaan kahden aikaisemmin muodostetun tutkimuskysymyksen avulla. Teorialähtöisen sisällönanalyysin kohdalla puhutaan usein deduktiivisesta, eli yleisestä yksittäiseen etenevästä prosessista, jonka tavoitteena on jonkin olemassa olevan teorian vahvistaminen tai uudistaminen. Tämä eroaa merkittävästi aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä, jota voidaan luonnehtia induktiiviseksi, eli yksittäisestä yleiseen eteneväksi prosessiksi, jossa tähdätään teoreettisen kokonaisuuden luomiseen tutkimusaineistosta. (Tuomi & Sarajärvi, 2017.) Edellä kuvattu pätee myös tähän tutkimukseen, sillä tavoitteena oli pikemminkin vahvistaa jo olemassa olevia yleisiä käsityksiä, kuin rakentaa kokonaan uusi teoreettinen käsitys tutkimusaiheesta.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Seuraavaksi esitetään yhteenveto haastattelussa saatujen vastausten tuloksista, jossa kategorisointi on tehty teemojen mukaisesti lukuun ottamatta johdantokysymystä, jonka tulokset on esitetty erikseen. Haastateltavien esittävät näkemykset perustuvat heidän omaan ammatilliseen tietämykseensä sekä todellisiin havaintoihin esimerkiksi pörssiyhtiöiden tilinpäätöksistä. Haastattelukatkelmia on muokattu siltä osin, kun on nähty tarpeelliseksi puhekielen luettavaan muotoon saattamiseksi. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi konjunktioiden sisällyttämistä katkelmiin, kuitenkin huolellisesti tarkistaen, ettei puhutun kielen merkityssisältö muutu. Haastateltavien puhetavoissa ei ollut tunnistettavissa vahvoja murteita tai muita sellaisia piirteitä, joiden perusteella haastateltavan identiteetti olisi tunnistettavissa.

5.1 Keskeiset vaikutukset ja haasteet

Johdantona aiheeseen haastateltavat kertoivat aluksi päällimmäisiä ajatuksiaan siihen, minkälaisia haasteita pandemia voi aiheuttaa IFRS-standardien mukaisesti laadittaville tilinpäätösraporteille. Kaiken kaikkiaan vaikutukset yrityksiin, sen taloudellisiin lukuihin ja raportointiin olivat hyvin toimialakohtaisia, millä nähtiin olevan suora vaikutus myös siihen, missä määrin johdolle tuli tilinpäätösraportoinnissa pohdittavaksi erilaisia tilanteen aiheuttamia haasteita. Joihinkin yhtiöihin, esimerkiksi eräisiin suuriin teollisuusyrityksiin pandemia ei vaikuttanut lähes ollenkaan ja joidenkin kohdalla vaikutukset olivat positiiviset. Huomattavan negatiivisia vaikutuksia pandemialla mainittiin olleen esimerkiksi matkailu- ja ravintola-alan yhtiöille, mikä näyttäytyi massiivisina vaikutuksina myös raportointiin. Keskeisimmät haasteet raportoinnissa olivat seurausta tulevaisuuden ennustettavuuden epävarmuudesta, mikä korostui erityisesti pandemian alkuaikoina vuoden 2020 ensimmäisen osavuositiedotuksen laatimisen aikoihin, kun epätietoisuus tulevasta oli suurimmillaan:

”Sitten siinä tuli pörssiyrityksille Q1 raportointeja, jotka lähtevät siitä huhtikuun alusta jonnekin toukokuun loppupuolelle asti ja siitä voidaan oikeastaan sanoa, että ajettiin ihan hirveässä sumussa ja haettiin todella paljon tietoa. [...] Ei välttämättä ollut minkäänlaista näkyvyyttä siihen, mitä tulee tapahtumaan, kun ei vielä tiedetty kuinka vakava juttu tästä tulee.”

Vuoden 2020 lopussa tilanne nähtiin selkeämmin ja varsinaisia tilinpäätöksiä laadittaessa yrityksillä oli jo selkeästi parempi tuntuma siitä, minkälaisia vaikutuksia pandemialla on ollut ja tulee olemaan, kuinka nopeasti yhtiön ”kassa sulaa” ja kuinka yhtiö on kyennyt adaptoimaan omaan toimintaansa vallitsevaan ympäristöön. Suurimpien yksityiskohtaisempien haasteiden katsottiin liittyvän tilinpäätöseriin, joiden arvioiminen perustuu tulevaisuuden ennustamiseen. Johdantokysymyksissä esiin nousivat esimerkiksi toiminnan jatkuvuusolehtaman arvioiminen ja sen taustalla olevista tekijöistä tiedottaminen sekä arvostamiskysymykset laajasti ottaen. Näitä aihealueita käsitellään tarkemmin seuraavissa luvuissa.

”Jos nyt jotenkin yrittäisi tiivistää, niin ehkä se, jos toiminnan jatkuvuuden osalta on haasteita, esimerkiksi rahoituksen riittävyden osalta, jos liikevaihto meni lähelle nollaa tai muuta vastaavaa, niin tietysti toiminnan jatkuvuuden liitetiedon merkitys silloin korostuu. [...] Going concern asioiden kertoaminen auki IFRS tilinpäätöksessä nousi aivan erilaiseen merkitykseen, kuin koskaan aikaisemmin.”

”Varmaan se keskeinen ongelma siinä sitten liittyy siihen, ettei kukaan oikein tiedä että kuinka kauan tämä jatkuu ja millä tavalla, eli se (suurin haaste) liittyy siihen tulevaisuuden epävarmuuteen, koska on paljon tilinpäätöseriä, joiden arvostaminen perustuu tulevaisuuden ennusteisiin ja jos niiden kanssa on suuri epävarmuus, niin sitten on hankalaa niitä lukuja tuottaa.”

”IFRS:s kannalta varmaan juuri nämä toiminnan jatkuvuuteen, rahoitukseen ja arvostuksiin, kuten liikearvoon ja saamisten arvostuksiin liittyvät asiat ovat ihan keskeisiä.”

Omaisuserien arvioimisen mainittiin olevan usein pidempiaikaisempaa jatkuvuuden arvioimiseen verrattuna, jota arvioidaan 12 kk ajalta ja mahdollisten haasteiden nähtiin riippuvan mm. siitä, minkälaista omaisuutta yhtiöllä on ja mikä on sen taloudellinen vaikutusaika. Johdantokysymyksessä tunnistettiin ylipäätään tarve tiedottaa pandemian yhtiökohtaisista vaikutuksista. Suosituksena on ollut, että myös johdon tulevaisuuden näkymistä kerrottaisiin, mikä tässä tapauksessa muodostanee haastavamman alueen. Monet yhtiöt lisäsivät tilinpäätöksiin oman Covid-19 liitetiedon, osavuosikatsauksissa selostusosaan ja tilinpäätöksessä hallituksen toimintakeroimukseen. Haastateltavien mukaan varsinaisia muutoksia IFRS-standardeihin ja sen seurauksena raportointiin ei Covid-19-pandemian vuoksi ollut tarpeen tehdä, sillä standardien nähtiin soveltuvan hyvin poikkeuksellisiin olosuhteisiin ja niiden mainittiin lähtökohtaisesti sisältävän ohjeistus joka tilanteeseen. Yksittäinen mainittu muutos liittyi vuokratasojen käytettävään helpotukseen.

5.2 Toiminnan jatkuvuus

Jatkuvuuden arvioinnin ajankohtaisuuteen liittyen haastateltavat muistuttivat alkuun siitä, että IFRS näkökulmasta raportoinnin lähtökohtana on oltava toiminnan jatkuminen seuraavien 12 kk aikana. Kysymys on siis aina relevantti yhtiöille, eikä sitä periaatteessa voida missään tilanteessa ohittaa, arvion merkitys korostui pandemian vuoksi ja yhtiöiden tuli mahdollisesti huomioida uusia ulottuvuuksia sitä laatiessaan. Yhtiöt ovat aikaisemmin voineet käytännössä suoraan olettaa jatkuvuuden olevan kunnossa, mutta haastateltava D:n mukaan pandemian seurauksena suurin osa yhtiöistä, myös sellaiset, joiden liiketoimintaan Covid-19 ei suuremmin vaikuttanut, laativat ennustamisen vuoksi useita taloudellisia skenaarioita tulevaisuudesta. Epätietoisuus pandemian kestosta ja vaikutusten korostui suurimpana haasteena jatkuvuuden arvioimisessa. Kyseessä on täysin uudenlainen tilanne, jonka vaikutuksia ja kestoja ei kukaan voinut varsinkaan alkuaikoina osannut ennustaa.

” [...] mutta sehän ei ole ollut ennen tätä Covidia kovin suuressa merkityksessä niille yrityksille, joilla on mennyt hyvin. [...] Listayhtiöt ovat aika kevyesti ohittaneet sen arvion, eikä sitä välttämättä olla mainittu lainkaan tilinpäätöksessä silloin kun se asia on ollut kunnossa. [...] Mutta tietenkin tässä kohtaa se (arvio) piti tehdä ehkä vähän tarkemmin ja yhtiöiden aidosti pohtia erilaisia skenaarioita, että minkälaisella ”Covid skenaariolla” ja taloudellisilla luvuilla se toiminnan jatkuvuus pystytään perustelemaan.”

”Tämä oli niin uudenlainen haaste, jota ei olla koettu, niin se suurin haaste oli se, kun ei tiennyt, että miten tämä mihinkin aloihin vaikuttaa ja millä aikavälillä tästä tullaan ulos, vai tullaanko koskaan?”

Toiminnan jatkuvuuden kriittisimpinä tekijöinä nähtiin rahoitustilanteeseen ja tuloksentelemiskykyyn liittyvät kysymykset. Rahoituksen riittävyden ei lyhyellä aikavälillä nähty aiheuttavan ongelmia, mutta tilanteen pitkittyessä tämä nähtiin mahdollisena uhkana jatkuvuudelle erityisesti pandemiasta eniten kärsineiden yritysten osalta. Toisaalta, vaikka rahoitustilanne nähtiin kriittisenä toiminnan jatkumisen kannalta, sen arvioimiseen ei kuitenkaan nähty sisältyvän pandemiasta johtuvia erityisiä haasteita. Haastateltavien esiin nostamat yksittäiset tilanteet, joissa jatkuvuuden edellytysten arviointiin sisältyy haasteellisuutta, liittyivät useimmiten sen ennustamiseen, kuinka paljon kassavirtaa pystytään tuottamaan ja onko aikaisemmat ennusteet sittenkään saavutettavissa.

”Tosiaan, jos on lyhytkestoinen, niin voidaan ehkä todeta, että meillä on rahaa, eikä tule mitään ongelmia. Mutta jos se on pitkäkestoinen, kuten se nyt onkin venynyt, niin aina enemmän ja enemmän nousee se, että jos se nyt vielä jatkuu, niin riittääkö rahat. Siinä se toiminnan jatkuvuusongelma sitten koko ajan pahenee niillä, joihin se vaikuttaa negatiivisesti.”

”Sitten kun kaikki ennustettavuus viedään siitä asiasta pois, me ei pystytä yhtään sanomaan, että mitenkä ihmiset ja yritykset toimii tässä ympäristössä, niin se aiheuttaa sen haasteen siinä toiminnan jatkumisen arvioinnissa. Toisaalta me pystytään aina sanomaan, että paljonko meillä on limiittejä ja rahoitusta käytössä, mutta jos me ei tiedetä sitä tarkasti, kuinka paljon rahaa kävelee ovista sisään.”

Tuloksetekokyvyn kannalta jatkuvuuden arvioinnissa tulivat esiin toimialakohtaiset ominaispiirteet. Esimerkiksi asiakaspalvelualalla, kuten ravintolalalla toimiva yritys voi joutua arvioimaan sitä, kuinka pandemia ja sen hallitsemiseksi asetetut rajoitustoimenpiteet vaikuttavat asiakkaiden käyttäytymiseen. Tuotantotoimintaa harjoittava yhtiö voi puolestaan joutua arvioimaan esimerkiksi sitä, kuinka paljon se saa myytyä tuotteitaan normaaliin tilanteeseen verrattuna. Normaalioloissa tuotantotoimintaa harjoittavilla yrityksillä on jonkinlainen tilauskanta ja yhtiöiden on suhteellisen helppo ennustaa myynnin volyymia. Myös maailmanlaajuiset logistiikkaongelmat aiheuttivat omat haasteensa.

”Oikeasti logistiikkaketjut ovat aika laajasti häiriintyneet koronan seurauksena, esimerkiksi nyt on ilmeisesti maailmalla sellainen tilanne, että on piirilevyt loppumassa. Se sitten vaikuttaa moneen yritykseen, jos ne eivät pystykään sitä omaa tuotantoaan ajamaan sillä laajuudella kuin haluavat.”

Ottaakseen haltuun tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta, erilaisten skenaarioiden käyttäminen sai kannatusta haastateltavien keskuudessa, monella toimialalla ennen pandemiaa tehdyt ennusteet eivät enää ole käyttökelpoisia.

”Joo, no jonkinäköiseen analyysiin tai ennusteeseenhan sen pitäisi perustua. Eli jonkinlainen tulosbudjettiennuste ja toisaalta rahoituspuoli, eli rahavirtaennuste. Eli minkälaisia menoja meillä on ja mitä niille voidaan tehdä. Eli semmoinen ennuste pitäisi tehdä ja siinä ottaa vähän huomioon tällaisia skenaarioita. [...]”

”Tehdään erilaisia skenaarioita siitä, että mitä jos ei saadakaan näitä kassavirtoja tai ne ovat heikommät, mitä odotettiin. [...] Tavallaan valmistaudutaan siihen pahimpaan ja sitten varaudutaan, että ei menekään niin huonosti, ja totuus löytyy ehkä sitten jostain siltä väliltä.”

Mikäli toiminnan jatkumiseen liittyi haasteita, johdon oli arvioitava jatkuvusedellytysten parantamiseksi tehtävien kontrollitoimenpiteiden vaikuttavuutta ja sitä, kenen käsissä haasteiden kontrolloiminen on sekä toisaalta, kuinka toteuttamiskelpoisia yhtiön tekemät suunnitelmat ovat:

”[...] mutta niillä, joilla on ollut toiminnan jatkuvuuden triggereitä, että rahoitus ei riittäisi, niin sittenhän siinä tullaan siihen kysymykseen, että mitkä ne johdon toiminnan jatkumisen suunnitelmat on ja ovatko ne toteuttamiskelpoisia. [...] Niin sehän on sellainen, jossa tietenkin pitää katsoa ensisijaisesti sitä [...], että onko ne johdon omissa käsissä olevia asioita vai onko ne jonkun ulkopuolisen tahon käsissä olevia asioita.”

Haastateltavan D mukaan ei voida olettaa, että johdolla olisi omasta takaa riittävästi tietoa pandemian vaikutuksista arvioidakseen jatkuvuuden edellytyksiä. Tämän vuoksi johdon tulisi hakea ulkopuolista tietoa niin paljon kuin mahdollista ja huolellisesti harkita sen luotettavuutta. Monessa yhtiössä toimittiinkin näin ja yhtiöt hakivat toimialakohtaista sekä globaalia tietoa esimerkiksi WHO:n taholta siitä, kuinka se ennustaa pandemian etenevän ja vaikuttavan.

5.3 Arvostus

5.3.1 Omaisuuserien arvonalentuminen

Haastateltavien kesken vallitsi yhdenmukainen näkemys siitä, että pandemia lisäsi arvonalentumisriskiä, mikä näkyi IAS 36 standardin mukaisten arvonalentumistestien määrässä. Kuitenkaan suurempia omaisuuserien arvonalentumisista johtuvia alaskirjauksia ei havaittu edes pandemiasta eniten kärsineiden toimialojen kohdalla.

”Sanoisin, että määrä kasvoi myös sellaisilla aloilla, joissa ei esimerkiksi ole liikearvoa taseessa, vaan siellä on ns. kovaa omaisuutta esim. koneita, kalustoa, rakennuksia. Hekin joutuivat, jos liiketoiminta laski huomattavasti, tekemään sitten kvartaalittain näitä testauslaskelmia.”

”Ihan mielenkiinnosta, jos katsoo esim. Finnairia, jonka toimialalla pandemia tosi voimakkaasti vaikuttaa, niin edes heillä ei vuoden 2020 tilinpäätöksen perusteella tullut suurempia alaskirjauksia.”

Alaskirjausten vähyden katsottiin johtuvan siitä, että pandemian kesto oli vuoden 2020 tilinpäätösten aikaan ollut vielä lyhytaikainen, verrattuna siihen, että IAS 36 standardin alaiset omaisuuserät tyypillisesti kerryttävät rahavirtoja pidemmältä ajalta. Haastateltava C mainitsee lyhyen aikavälin, tarkan ennusteen kassavirroilla yleensä olevan pienempi vaikutus lopputuleman kannalta, kuin tämän jälkeisillä tulevilla kassavirroilla. Näin ollen muutama heikompi vuosi ei vaikuta kovin suuresti omaisuuserän koko sen tulevaisuudessa tuottamaan rahavirtaan. Yrityksillä, joilla on mennyt heikommin jo ennen pandemiaa, arvonalentumiset saattoivat olla kriittisempiä. Pandemian pitkittyessä, vaikutukset voivat alkaa näkymään pitkäaikaisten omaisuuserien arvostamisessa.

”Ehkä voisi ajatella niin, että siinä arvonalentumistestauksessahan arvioidaan aika pitkälti tulevaisuuden rahavirtoja, että on vaikkapa viiden vuoden periodi ja sitten siitä eteenpäin arvioidaan sitä jonkinlaisella ikuisuusolettamalla. [...] Siinä mielessä voi olla, että se ei sitten, jos ajatellaan kaikkia rahavirtoja, ole ehkä niin merkittävä asia.”

”Pitkittyessään se tietysti voi vaikuttaa tällaisten pitkäaikaisten omaisuuserien arvostukseen herkemmin. Että lyhyellä aikavälillä ei vielä, mutta jos tämä jatkuisi vuosikausia tällaisena, eikä liiketoiminta palautuisi, niin niillä aloilla, joihin tämä eniten koskee, niin varmasti tulisi enemmän arvonalentumiskirjauksia.”

Arvonalentumisten vähäinen esiintyminen selittyi osaksi myös pandemian pahimman vaiheen ajoittumisella alkuvuoteen 2020. Haastateltava A totesi tähän liittyen arvonalentumistesteissä ennustettavan tulevia eikä menneitä kassavirtoja. Ennustettavuuden parantuessa, jos vuoden 2020 tilinpäätösten laatimishetkellä yhtiöllä on ollut näkymänä se, että pandemia tulee menemään ohitse, ei haastateltava arvioinut arvonalentumisten aiheuttaneen suuria ongelmia.

Arvonalentumistestausta potentiaalisesti edellyttäviä tekijöitä on ollut haastateltavien mukaan lukuisia pandemiaympäristössä ja haasteeksi nähtiin

lähinnä näiden tulkitseminen kyseisen yrityksen kannalta. Myös pandemian itssään voitiin nähdä olevan ulkoinen, markkinoihin liittyvä indikaattori. Selkeänä, jokseenkin äärimmäisenä esimerkkinä arvonalentumisviitteestä voidaan pitää sitä, jos yrityksen tilauskanta alkaa nopeasti tyhjentymään ja samalla toimialalla alkaa muitakin toimijoita mennä konkurssiin. Oman haasteensa indikaattoreiden havaitsemiseksi aiheuttavat haastateltava C mukaan suuret vaihtelut esimerkiksi osake- ja raaka-ainemarkkinoilla. Esimerkiksi siinä missä IAS 36 mainitsee yhtenä ulkoisena indikaattorina sen, jos yhteisön nettovarallisuuden kirjanpitoarvo nousee korkeammaksi, kuin sen markkina-arvo, joidenkin yhtiöiden kodalla on saattanut tulla harkittavaksi nopean markkina-arvon laskun todenperäisyys:

”Esimerkiksi jos meidän pörssikurssi yhtäkkiä notkahtaa alaspäin, niin onko se oikeasti ulkoinen indikaattori siitä, että on viitteitä arvon alentumisesta? [...] Luulen, että joissakin yhteyksissä tämä on saattanut tulla kysymykseen tällaisena mietittävänä asiana, että onko se indikaatio siitä, että on arvonalentumiskirjaustarpeita.”

Mitä tulee IFRS-standardeihin, haastateltavat näkivät niiden soveltuvan myös poikkeuksellisiin oloihin IAS 36 suhteen. Yritykset arvioivat samoja tekijöitä arvonalentumisten havaitsemiseksi, kuin ennen pandemiaa, mutta poikkeusoloissa useampi tekijä voi tulla ajankohtaiseksi.

”Mutta sanotaan, että tämä kriteeristö on ollut olemassa ennen pandemiaa ja sen soveltaminen pandemiaoloissa, että jos sitä oikein soveltaa, niin tavallaan sitten tulee se testaustarve tai sitten ei tule. [...] Siinä mielessä voi ajatella, että nämä standardit on hyvin laadittu, että ne soveltuvat tällaiseen poikkeustilanteeseen.”

Sisäisistä arvonalentumista indikoivista informaation lähteistä huomiota saivat haastateltavien keskuudessa eri tavoin kannattavuuteen liittyvät mittarit sekä operoimiseen liittyvät massiiviset hankaluudet. Selkeitä indikaattoreita ovat esimerkiksi se, jos yhteisö ei pysty pandemiasta johtuen operoimaan omia tehtaitaan tai liiketoiminta joudutaan keskeyttämään täydellisesti. Pandemia laittoi markkinoiden toiminnan siinä määrin uusiksi, että osa yhteisön aikaisemmasta liiketoiminnasta on voinut muuttua epärelevantiksi ja tappiolliseksi, vaikka toiminnallisia ongelmia ei olisikaan. Muita mainittuja viitteitä olivat mm. merkittävän asiakkaan menettäminen, muutokset kysynnässä, hinnoittelun muutokset, esimerkiksi kun joudutaan myymään täysin eri hinnalla mitä aikaisemmin.

”Varmaan ensimmäinen on juuri se liiketoiminnan volyyymi ja katteet tietysti, eli jos liikevaihtoa ei yksinkertaisesti ole tai se laskee merkittävästi, niin se on jo itsessään sellainen (viite). Tai sitten jos katetaso laskee huomattavasti. [...] Luulen, että jos pandemiasta puhutaan, niin ne on lähinnä nuo kyllä.”

”Voi olla tietenkin sellaisia syitä, että huomataan, että jokin osa siitä omaisuudesta ei enää ole tässä uudessa maailman tilanteessa relevanttia, eikä tuota enää tulosta, vaikka liiketoiminta kokonaisuudessaan toimisi. [...] Esimerkiksi monilla isoilla konserneilla, joilla on useita kassavirtaa tuottavia yksiköitä, voi olla niin, että vaikka koko firmalla menee hyvin, niin siellä on sellaisia yksittäisiä liiketoimintoja, jotka eivät enää olekaan relevantteja.”

Mitä tulee arvonalentumistesteissä käytettäviin malleihin, haastateltavat pitivät todennäköisenä sitä, että käyttöarvon määrittämisessä käytettävien mallien taustalla olevia oletuksia joudutaan pandemian seurauksena vähintäänkin tarkastelemaan huolellisemmin.

”Mutta varmaan malleja tulee aikaisempaan verrattuna tarkentaa, koska tämä tilanne on ehkä sellainen, että ei voi ehkä ajatella, että jos aikaisemmin ajateltiin niin, että tehtiin joku budjetti ja sitten siihen suunnilleen päästiin ja sitten mennään taas eteenpäin samalla tavalla, niin nyt voi sitten tilanteesta riippuen olla vaikka koko bisnes mennyt alta, niin ei ehkä voida ajatella, että se entinen malli toimisi.”

Varsinaisena muutoksena käytettävien testausmallien suhteen osa yhtiöistä siirtyi joko käyttöarvojen perinteisestä mallista tai käypien arvojen käyttämisestä rahavirtojen odotusarvoihin perustuvien mallien käyttämiseen. Perinteisessä mallissa epävarmuus/riski huomioidaan diskonttokorossa, kun taas odotusarvon mallissa epävarmuus tulevista rahavirroista kuvastuu eri skenaarioiden todennäköisyyksissä. Haastateltava C muistutti, että mallissa odotettujen kassavirtojen tulee perustua johdon parhaaseen arvioon ja realistisiin odotuksiin. Skenaarioihin perustuvaa lähestymistapaa pidettiin sopivana menetelmänä epävarmoihin olosuhteisiin, sillä perinteiseen lähestymistapaan verrattuna siinä ei huomioida vain yhtä mahdollista lopputulemaa.

”Mutta tämä pandemiahan johti nyt siihen, että näitä malleja on nimenomaan tarkasteltu uusiksi, koska esimerkiksi kun on jouduttu tekemään näitä erilaisia skenaarioita, eli ajatellaan sitä kassavirtaa tuottavan yksikön tulevia kassavirtoja, niin siihen voi oikeasti olla olemassa useampia skenaarioita, että minkälaista tuottoa se tuottaa erilaisilla pandemian kestoilla ja erilaisilla vaikutuksilla.”

”Eli huomioidaan erilaisia mahdollisuuksia, miten maailma voi mennä ja sitten lasketaan ECF (expected cash flow) laskelmat ikään kuin nämä kaikki eri mahdollisuudet huomioiden. Siinä nyt ehkä jollain lailla saadaan jonkin verran kaapattua sitä epävarmuutta ja riskiä siitä, jos meillä ei nyt minkäänlaista ennustettavuutta ole siitä, että mihinkä me tullaan menemään. Siinä mielessä huomattavasti parempi malli, kuin että laaditaan se yksi malli, se minkä me nyt odotetaan meidän todellisuuden olevan.”

Perinteistä mallia sovellettaessa diskonttokorko tuli päivittää oikeaan ajankohdan kuvastamaan sen hetkistä epävarmuutta, mikä tarkoitti vaihtelevien riskitekijöiden, kuten toimialan riskin tai yrityksen koon huomioimista diskonttokoron määrittämisprosessissa.

”Miten se toimiala kehittyi ja erilaista tällaista markkinatietoa niissä pitäisi mahdollisimman paljon hyödyntää sen lisäksi, mitä se yhtiö itse ennustaa. Ja sitten esimerkiksi nyt ihan viime aikoina on ollut asiaa siitä, että korkotaso ehkä nousee tai inflaatio nousee, että tavallaan nämähän nyt sitten tietyllä tapaa tulee siihen laskelmaan mukaan, jos nyt vaikka sitten se diskonttokorko lasketaan, määritetään oikein, niin se perustuu tällaisiin markkinakorkoihin, niin niissä on sitten tietyllä tapaa jo sitä epävarmuutta sisällä.”

Käypien arvojen käytöstä haastateltava D toteaa, että varsinkin globaalilla tasolla on ollut yhtiöitä, jotka ovat käyttäneet käyvän arvostuksen mallia omaisuususerien testauslaskelmissa. Kun käypiin arvoihin tietyillä toimialoilla ei enää

voitu luottaa, muuttui mallin käyttö epärelevantiksi ja jotkin yhtiöt ovat tämän seurauksena joutuneet muuttamaan arvonalentumistestauksessa käytettävän mallin lähtökohdan kokonaan niiden siirtyessä käyttöarvoa kuvastavien, teknisempien mallinnusten käyttöön.

Haastatteluissa arvioitiin herkkyyksanalyysien merkitystä epävarmoissa olosuhteissa, jos aikaisemmin laadituissa tulevaisuutta koskevista ennusteista tapahtuu muutoksia eivätkä toteumat ala mennä odotetulla tavalla. Haastateltava B painotti riittävää tiedottamista sen suhteen, kuinka herkästi erilaiset odottamattomat tapahtumat olosuhteissa vaikuttavat eri omaisuuserien tai kassavirtaa tuottavien yksiköiden arvoihin. Haastateltava myös huomautti, etteivät yhtiöt aina ole halukkaita kertomaan esimerkiksi tarkkoja kynnysarvojaan arvonalentumisten kirjaamisille.

”Kuinka hyvin ollaan ennen kerrottu siitä, että miten herkkä tämä arvonalentumistestaus on vaikka sille WACC koron muutokselle tai niille olettamuksille, mitä siellä liikearvotestauksissa käytetään. [...] Tai miten sen diskonttauskoron muutos vaikuttaa. Niin ehkä se on jopa tärkeämpi ja sitä katsoa ja peilata, että miten se on kerrottu siellä tilinpäätöksessä.”

”Periaatteessahan tilinpäätöksessä IFRS:n mukaan pitäisi liitetiedoissa kertoa esimerkiksi liikearvotestauksen kohdalla se, että milloin se arvonalentuminen pitäisi kirjata, että mihin sen arvon pitäisi mennä, jotta sieltä arvon alennusta alkaisi syntymään, [...] varsinkin, jos ollaan hyvin lähellä impairment rajoja. Tiedän, että moni ei sitä halua suoraan kertoa”

Kuten toiminnan jatkuvuuden arvioimisessa, myös arvostuskysymyksissä haettiin paljon myös ulkopuolista viitteitä, benchmarkkereita ja ennusteita. Haastateltava D muistutti, että arvonalentumiskysymyksissä käytettävien mallien tulee perustua samoihin lukuihin, kuin jatkuvuusarvioinnissa ja näiden tulee rakentua johdonmukaisesti samoille oletuksille.

5.3.2 Rahoitusinstrumenttien luottotappioiden arvioiminen

Haastateltavat huomauttivat rahoitusinstrumentteja käsittelevän IFRS 9 -standardin painottuvan rahoituslaitoksilla, jossa sen merkityksen kuvailtiin olevan aivan eri luokkaa tavallisiin yhtiöihin verrattuna. Tavallisten yhtiöiden on sovellettava standardia esimerkiksi myyntisaamisiin ja johdannaisiin, haastateltava E täsmänsi kaikkien yhtiöiden, joilla on asiakkaita, soveltavan standardia luottotappiovarausten arvioimiseen. Standardin kohdalla selkeä esiin nostettu pandemiaan liittyvä haaste käsitteli odotetusti odotettavissa olevien luottotappioiden arvioimista ECL-mallin avulla, mikä tarkoitti mm. sen arvioimista, onko asiakkaiden maksukyvyssä ollut muutoksia ja tarvitseeko aikaisemmin tehtyjä luottotappiovarauksia kasvattaa. Useat haastateltavat kertoivat kuitenkin, ettei saamista alaskirjauksissa tapahtunut kokonaisuudessaan tavallista radikaalimpaa lisäystä tavallisten yritysten kohdalla, toimialasidonnaisuus tuli esille myös tässä kohden.

Haastateltavaan A viitaten, ECL mallia on tähän mennessä tarkasteltu yritysten normaalissa liiketoimintaympäristössä, jossa tulevaisuuden

luottotappioriskiä arvioidaan tyypillisesti perustuen lähinnä historialliseen informaatioon. Koronavirus kasvatti liiketoimintaympäristön riskitasoa, minkä tulee kuvastua myös ECL-mallinnuksessa. Mallin toimivuutta poikkeusoloissa ei ennen pandemiaa ollut testattu, mikä aiheutti haasteita etenkin alkuaikoina, kun kukaan osannut ennustaa, kuinka radikaalisti pandemia tulee muuttamaan normaalia liiketoimintaympäristöä. Haasteellisena nähtiin sen määrittäminen, mikälaista informaatiota luottotappioarvioinnissa on hyödynnettävä ja missä määrin on relevanttia turvautua historialliseen informaatioon.

”Sanotaan, että vaikka tässä 2020 aikana jos sitä varausta teki Q2 tai Q3 raportointiin, niin siinä sitten voi olla, että se historiatieto oli osittain ennen sitä pandemia-aikaa ja että oliko se sitten käyttökelpoista. Että tavallaan, jos olisi tehnyt sen historiatiedon perusteella, niin varaus olisi ehkä vähän liian pieni huomioiden, että tilanne menee kokoajan huonompaan suuntaan.”

”Mutta sitten jos mennään siihen ECL malliin, eli meillä on taseessa niitä myyntisäämiä ja me varaudutaan tappioihin, vaikka niiden osalta, niin jos se maailma muuttuu nyt noinkin radikaalisti kuin mitä se koronan osalta on muuttunut, niin pystytäänkö me sitten tavallaan ennustamaan riittävän tarkasti tämän maailman tuoman muutoksen vaikutusta niihin meidän luottotappioihin. Tämän näen itse hyvinkin haasteellisena tiettyyn ajankohtaan tätä koronaa.”

Yhteisöjen saattoi olla tarpeen tehdä tarkempia asiakaskohtaisia arvioita asiakkaiden luottoriskin suhteen, varsinkin jos asiakkaana on paljon pandemiasta kärsineiden toimialojen yhtiöitä, kuten esimerkiksi ravintoloita. Vuoden 2020 edetessä asiakaskohtaisten luottotappioiden ennustaminen selkeytyi sitä myötä, kun yrityksille kertyi tietoa siitä, kuinka hyvin asiakkaat ovat sopeutuneet tilanteeseen ja kuinka heidän maksukäyttäytymisensä on kehittynyt laskujen maksamisen suhteen. Äärimmäisissä tapauksissa pohdittavaksi tuli asiakkaiden konkurssiuhat ja suuret maksuvaikeudet, jolloin johdon harkittavaksi saattoi jäädä lopullisen saamisen arvioiminen. Havainnollistavana esimerkkinä käytettiin Stockmannin tapausta, jonka vaikeuksien mainittiin toisaalta alkaneen jo ennen pandemiaa.

”Sitten taas mitä enemmän arvionvaraisuuteen liittyy, niin [...] kuinka paljon sitä ECL varausta pitäisi kirjata, kuinka todennäköistä on, että me saadaan asiakkaalta niitä suorituksia tai kuinka todennäköistä on, että ne ei pysty maksamaan, niin se on sitten taas arviointiin liittyvä harkinnanvara.”

”Tai sitten jos katsotaan, että jollain asiakkaalla menee jo todella huonosti, niin otetaan erityistarkkailuun ja otetaan todennäköisyys, että saadaanko me sieltä vaikka joku konkurssin jako-osuus tai jotain tämän tyyppistä.”

”Viime vuonnahan (2020) oli tilanne se, että kukaan ei tiennyt, että jos sulla oli vaikka puoli miljoonaa saatavia Stockmannilta, että miten sä arvostat ne, kun saneerausohjelma oli ikään kuin julkaistu, mutta sitä ei oltu vielä hyväksytty. [...] Sulla oli ehkä jonkinlainen käsitys siitä, että mitä sieltä ehkä voisi saada, kirjaatko sen pois kokonaan, 50 vai 20 prosenttisesti, että tämän tyyppisissä asioissa sitä harkintaa johto on joutunut käyttämään.”

Mitä tulee ECL-mallin teknisiin haasteisiin, haastateltavan D mukaan osa yhtiöistä muutti jo keväällä 2020 luottotappioiden laskennassa käytettävää

mallia, ottaen standardin edellyttämällä tavalla huomioon kasvaneen riskin myyntisaamisten suhteen. Tämä vaikutti myös kirjaustasolla raportoitaviin lukuihin. Kuitenkin raportointia kokonaisuudessaan ajatellen haastateltava D mainitsi IFRS 9-standardin kohdalla pandemian näkyvän tavallisten yritysten raportoinnissa ensisijaisesti yksityiskohtaisemmissa liitetiedoissa:

” Mutta jos ajatellaan tavallisia muita yrityksiä, eli kaikki muut toimialat, niin ehkä eniten mä sanoisin, että se näkyy, jos yleistää, niin se näkyy niiden liitetietojen yksityiskohtaisuuden määrässä. Eli entistä enemmän kerrottiin esimerkiksi kovenanteista ja valvojat nostivat hyvin tärkeiksi ne maturiteettianalyysit. Sinänsä liitetietojen ylipäätään sellainen tarkkuustaso kasvoi viime vuonna liittyen tuohon standardiin.”

IFRS 9 edellyttää tai sallii käypien arvojen käyttämistä joidenkin rahoitusinstrumenttien kohdalla tai tietyissä tilanteissa, mutta koska käyvät arvot perustuvat suoraan markkina-arvoihin, näiden rahoitusinstrumenttien arvojen määrittämiseen ei nähty liittyvän haasteita. Markkinoiden kasvanut volatilitiitti kuitenkin heijastui esimerkiksi osakkeiden arvoissa ja tällaisten seikkojen esiintuominen saattoi olla ajankohtaista yhtiöille. Volatilitiitin kasvaessa herkkyysanalyysitiedoissa saattoi haastateltavan E mukaan olla perusteltua käyttää ”suurempaa haarukkaa”. Jos aikaisemmin esimerkiksi koron muutoksen vaikutuksia korkokuluihin tai tulokseen on arvioitu +/- 1 % vaihteluvälillä, nyt voitiin päätyä käyttämään esimerkiksi +/- 3 % vaihteluväliä.

5.4 Muut arviointia vaativat kohdat ja tilinpäätöksen esittäminen

Kolmannessa teemassa haastateltavia pyydettiin vapaasti esittämään edellä mainittujen lisäksi koronapandemiasta johtuvia, johdon arvioinnin ja harkinnan käyttöä edellyttämiä tilanteita. Vastauksissa otettiin pääasiassa kantaa kysymyksen sisältämiin esimerkkikohtiin, joista kaikkien mainittiin yleisesti ottaen voivan olla relevantteja ja sellaisia, joiden kohdalla johdon tuli päivittää aikaisempia arvioitaan. Selkeitä ja merkittäviä uusia näkökulmia ei tullut ilmi ja toisaalta monet esimerkkikohdat linkittyivät jollain tavoin jo aikaisemmin käsiteltyihin teemoihin. Esimerkiksi käyttöomaisuus linkittyi vahvasti jo käsiteltyyn IAS 36 standardiin ja kovenanttiehtoihin liittyvät kysymykset ovat osa aikaisemmin käsiteltyä toiminnan jatkuvuuden arviointia, eikä sinänsä uusi asia pandemian myötä. Tuloveroihin liittyen haastateltavat eivät olleet törmänneet erityisiin haasteisiin, mutta teoreettisesti selkein mahdollinen arviointia vaativa tilanne liittyi siihen, tekeekö yhtiö tulevaisuudessa riittävästi tulosta, jotta se voi verotuksessa hyödyntää aikaisemmin kertyneitä tappioita. Haastateltavan E arvion mukaan, jos tilanne pahentuu ja pandemia vie kokonaan tulevaisuuden näkymät, voidaan laskennallista verosaamista joutua kirjaamaan alas.

”Laskennallisten verosaamisten arvostus on ihan selkeä, missä tietysti se johdon näkymä saattaa tai saattoi muuttua, jos on ollut paljon tappiollisia vuosia takana ja sitten tulee vielä tällainen pandemia päälle. Ilman muuta tulee arvioida, että onko lähi-tulevaisuudessa realistista saada positiivista verotettavaa tuloa.”

Vaihto-omaisuuden kohdalla pandemian vaikutusten nähtiin jälleen olevan yhtiökohtaisia ja sidoksissa siihen, minkälaista vaihto-omaisuutta yhteisöllä on. Epäkurantin vaihto-omaisuuden arvioiminen nähtiin selkeimpänä johdon arviota potentiaalisesti vaativana kohtana.

”Vaihto-omaisuus on joillakin yrityksillä hyvinkin ollut sellainen, johonka tämä korona on voinut iskeä. [...] Jos meillä ei esimerkiksi varasto kierrä samalla tavalla kuin ennen, niin se tuote mikä meillä siellä varastossa on, mahdollisesti pystyy happanemaan, niin kyllähän tällaiseen varautumiseen liittyy arvioita että okei, nyt se tuote on mennyt pilalle ja ei pystytä myymään. Mutta tavallaan ennen kuin se on tapahtunut, niin varaudutaan ja arvoidaan, että mikähän osuus tästä meidän varastosta on sellaista, josta me ei eroon tulla pääsemään.”

Vaihto-omaisuuden kohdalla maininnan saivat myös aikaisemmin esiin nousseet hinnoittelukysymykset silloin, kun arvo perustuu volatiiliin markkinahintaan. Esimerkkinä käytettiin öljyn arvostamista, jonka maailmanmarkkinahinta vaihteli merkittävästi pandemian aikana. Itse arvostamisprosessiin ei kuitenkaan nähty tässäkään kohden liittyvän erityistä harkintaa, hintojen ollessa havaittavissa suoraan markkinoilta.

Tilinpäätösten yleiskuvaa tarkasteltaessa keskeisimpänä mainintana pandemian kuvailtiin lisänneen annettavan informaation määrää ja tarkkuutta, mikä tarkoitti esimerkiksi kokonaan uuden, Covid-19 aiheutta käsittelevän kappaleen sisällyttämistä tilinpäätökselle tai tarkemman huomion kiinnittämistä sellaisiin kohtiin, joihin pandemialla on ollut merkittävää vaikutusta. Tämä näkyi mm. herkkyyksianalyyysien tai toiminnan jatkuvuuteen liittyvien tekstikappaleiden määrässä. Koronapandemia ei aiheuttanut muutoksia tilinpäätösten esittämistapaan tai rakenteeseen, vaan vaikutukset heijastuvat tuloslaskelman, taseen ja liitetietojen luvuissa ja sisällössä.

”Melkein jokainen yritys, jos katsoo tilinpäätöksiä, niin sieltä löytyy kappale, missä on kuvattu, minkälaisia vaikutuksia tällä koronalla on ollut. Eli siinä mielessä se ei ehkä suoraan tuohon esittämistapaan ole vaikuttanut, mutta on tavallaan sellaista uutta informaatiota, mitä ei aikaisemmin ole kerrottu.”

”Jostain materiaalista bongasin, että jos meillä nyt olisi vaikka tällaisia erillisiä COVID-19 eriä, niin näitä voitaisiin sitten tuloslaskelmalla erikseen omana rivinä esittää, mutta käytännössä itse en ole yhdessäkään omissa tarkastamisissa tai muissakaan, mitä olen katsellut, niin en ole sellaista riviä nähnyt, että COVID-19 erät.”

Tuloslaskelman ja taseen osalta IFRS raportoinnin kuvailtiin olevan vapaampaa suomalaisen tilinpäätöskäytäntöön verrattuna, mutta sisältävän hyvinkin yksityiskohtaisia liitetietovaatimuksia. Liitetietojen merkitys korostui myös annetuissa vastauksissa, joiden perusteella tietoja tuli tarpeen mukaan täydentää tai lisätä pandemian vaikuttavuudesta riippuen. Esitettävä tieto määräytyi sen mukaan, kuinka olennaisesti pandemia vaikutti tilinpäätöksen lukuihin ja kuinka velvoittavaa ja relevanttia lisäinformaation arveltiin olevan IFRS-standardien puitteissa tai käyttäjien näkökulmasta tarkasteltuna.

”Mutta lisää liitetietoja, tarkempia liitetietoja, yhtiökohtaisempia liitetietoja. Ehkä siinä on ne päämuutokset. Ja sellaisia liitetietoja, joita he ei ole aikaisemmin joutuneet antamaan ollenkaan, että niin kuin myös uusia liitetietoja osalle yhtiöistä.”

”On myös mahdollista, että jos nyt jouduttaisiin antamaan suoraan pandemiaan liittyvää lisätietoa, jos tilinpäätöksen lukijat eivät muuten ymmärtäisi mikä vaikutus sillä on taloudelliseen asemaan tai tulokseen, mutta tässä pitää ottaa huomioon olenaisuus.”

Tultaessa siihen, minkälaista informaatiota yhtiöiden tulisi tarjota pandemiaan liittyen ja minkälaisen informaatiota tulisi välttää, jotta pandemian vaikutukset tulevat todenmukaisesti kerrottua, selkein viesti oli ensinnäkin se, että pandemian vaikutuksista tulisi kertoa yhtiöspesifisesti ja yleisen tiedon antamista tulisi välttää, kuten myös liiallista tiedottamista, joka voi olla harhaanjohtavaa lukijan näkökulmasta. Annetun tiedon tulisi perustua epävarmoinakin aikoina tosiasioihin, mikä tarkoittaa esimerkiksi liian yksityiskohtaisen tai toisaalta hyvin summittaiseen tulevaisuuden ennustamiseen perustuvan informaation välttämistä, mikäli sen tueksi ei löydy riittävästi tosiasioihin perustuvaa näyttöä. Hyvin yleisenä ja mitään sanomattomana lausahduksena voitaisiin haastateltavan A esimerkiksi todeta ”koronaviruksella voi olla negatiivisia vaikutuksia yhtiön liiketoimintaan”. Hän varoittaa myös liian tarkkojen ennusteiden tekemisestä ja peräänkuuluttaa konkreettisempaa kuvailua pandemian aiheuttamista negatiivisista vaikutuksista ja näiden taustatekijöistä.

”Jos me annetaan epätosia, liian tarkasti ennustavia tietoja sellaisessa ympäristössä, jossa me ei pystytä tarkasti ennustamaan, niin sitten me ollaan huonossa tilanteessa. Pitäisi mieluummin kuvata niitä asioita, joita me pystytään kuvaamaan. Esimerkiksi että: koronaviruksella on ollut vaikutuksia meidän toimitusketjuihin ja emme ole saaneet tuotantoon tarvittavia kampeita sisälle ja tämän vuoksi odotamme, että meidän projektit viivästyy. Tämän tyyppiset asiat on mun mielestä hyviä, kun meillä on niitä faktoja siinä taustalla.”

Yhteisöjen tulee tilinpäätöksissään harkita, mitkä toimintaan negatiivisesti vaikuttavat seikat tosiasioiden valossa ovat pandemian seurausta ja mitkä puolestaan johtuvat muista tekijöistä. Haastateltava E tarkasteli kriittisesti tässä kohden myös aikaisemmin mainitun ”Covid-19” rivin lisäämistä tuloslaskelmaan, koska voi ensinnäkin olla hankalaa erottaa, mikä todellisuudessa johtuu Covidista. Tästä johtuvana potentiaalisena ongelmana haastateltava piti sitä, että yhteisöt voisivat ”Covid-19” rivin kautta perusteettomasti niputtaa huonosti meneitä tapahtumia pandemiasta aiheutuneiksi. IFRS-standardien edellyttämän pakollisen informaation kertominen ei välttämättä ollut yksinään riittävää, vaan yhteisöjen tuli tiedonannossa käyttää harkintaa pyrkiessään aidosti tuomaan esiin pandemian todelliset vaikutukset yhteisön tilanteeseen. Haastateltava A korosti tuloksen ennustamisen olevan tärkeässä roolissa erityisesti pörssiyhtiöiden raportoinnissa, mikä tuo lisäpaineita sille, ettei annettava informaatio saa antaa harhaanjohtavaa kuvaa yhteisön tulevaisuudesta. Tämä näkyi mm. siinä, että monet yhtiöt korjasivat pandemiaa edeltävänä aikana laatimiaan ennusteita, eikä ennusteissa voitu enää välttämättä automaattisesti luottaa siihen, että kannattavuus normalisoituu ajan saatossa.

”Jos me ei aidosti pystytä sanomaan vaikkapa mikä meidän kannattavuus tulee olemaan tälle vuodelle, niin on harhaanjohtavaa antaa sellainen ennuste, että joo ollaan kannattavuudessa hieman edellisvuotta jäljessä, jos se vaikutus onkin ollut tosiasiasa hyvin paljon suurempi.”

Epävarmuuden lisääntyessä korostettiin IFRS-standardien velvoittavuutta tiedottaa laajemmin tehtyihin arvioihin liittyvistä epävarmuuksista, jos ne ovat merkityksellisiä tilinpäätöksessä esitettävien lukujen kannalta. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi arviointiprosessin aukaisemista:

”Erityisen tärkeää viime vuonna mielestäni oli se, että yhtiöt kertoisivat niistä johdon arviota sisältävistä eristä tarkemmin, kuin aikaisemmin, koska sen merkitys oli tällaisessa epävarmassa taloudellisessa tilanteessa ihan eri, kuin silloin, kun taloudellinen tilanne on hyvä ja selkeä näkyvyys eteenpäin on hyvä. Ainakin itse kaikille asiakkaille painotin sitä, että niihin johdon arviota edellyttäviin eriin tulee kiinnittää erityistä huomiota ja tulee erityisesti kertoa siitä, että miten johto on sen arvion tehnyt, mihin se perustuu ja kuinka paljon on käytetty ulkoisia lähteitä siinä arvion tukena. Ja sitä johdon lähestymistapaa siihen arviointiin ylipäätään, että siitä kerrotaisiin myös prosessimielessä.”

Haastateltavan D mukaan tilinpäätösraportoinnin toimintakertomukseen sekä osavuositarkastusten selostusosaan on aina sisällytettävä jonkinlainen riskiarvio ja maininta lähiajan riskeistä. Lähes kaikkien yhtiöiden mainittiinkin liisänneen jo kevään osavuositarkastukseen tällaisia riskilausekkeita, joissa kerrottiin johdon näkemyksiä yhtiökohtaisista Covid-19 riskeistä.

”Osavuositarkastuksissa sitten IAS 34 standardin mukaan, kun niitä alettiin laatimaan, niin koronavirus oli merkittävä tapahtuma ja siinä käytännössä tulee kuvata niitä epävarmuuksia ja riskejä ja mahdollisia vaikutuksia toiminnan jatkuvuuteen ja odotettuja vaikutuksia taloudelliseen suoriutumiseen.”

Kaiken kaikkiaan haastatteluista välittyi näkemys siitä, ettei yhteisöjen pandemiaan liittyvässä tiedottamisessa ole ollut puutteita, vaan yhtiöt ovat riittävästi kommentoineet sellaisia kohtia, joihin pandemialla on ollut vaikutusta. Yhtiöstä riippuen toisilla mainittiin olevan taipumuksena antaa enemmän informaatiota, ja toiset tyypillisesti raportoivat hieman niukemmin. Liiallista tai liian vähäistä tiedottamista ei nähty kuitenkaan ongelmana, vaan tärkeintä on se, että kerrotaan olennaisista asioista, joilla on riittävät faktapohjat taustalla.

5.5 Raportointi ja todenmukainen esittäminen

Neljännessä teemassa haastateltavat ottivat kantaa siihen, millä tavoin pandemia vaikutti käsitteellisen viitekehyksen määrittelemään todenmukaiseen esittämiseen, eli raportoinnin täydellisyyteen, puolueettomuuteen ja virheettömyyteen poikkeusaikoina. Tavoitteena oli selvittää haasteltavien näkemyksiä keskeisimmistä haasteista ja siitä, kuinka vakavana haasteena pandemia ylipäätään on näyttäytynyt todenmukaiselle esittämiselle. Vastausten perusteella haastateltavat eivät nähneet pandemian kovinkaan paljon lisäävän tavanomaista riskiä sille,

ettei pandemian aikainen raportointi antaisi todenmukaista kuvausta yhteisön taloudellisesta asemasta ja tuloksesta ja he arvioivat yhteisöjen sisällyttäneen realistisesti pandemian vaikutukset tilinpäätösraportointiin. Tilinpäätösten laadinnan nähtiin sujuneen helpommin, kuin pandemian alkuaikoina olisi voinut ajatella.

”Sanotaan, että mun mielestä yritykset on yrittäneet olla mahdollisimman **realisteja** tämän tilanteen kanssa ja kertoa mitkä ne vaikutukset on ollut. [...] Esimerkiksi yhdellä asiakkaalla kun he tekivät impairment testauksen, niin kovasti yritettiin haastaa niitä siinä, että miten te näette, että tämä liikevaihto kehittyy tällä tavalla ja mitkä ovat ne tausta-asiat, että liikevaihto edelleen kasvaa. Mutta kyllä siellä oli sitten ihan realistiset laskelmat ja olettamukset siellä taustalla.”

Epävarmuus etenkin arviointia ja ennusteita vaativien erien kohdalla tois-tui tärkeimpänä yksittäisenä haasteena todenmukaiselle esittämiselle. Esimerkiksi tarkkojen arvostusten tekeminen on voinut olla vaikeampaa ja haastateltava E näki jonkin verran suurempana mahdollisuuden arvioiden pieleen menemisessä, mutta lisäsi raportoinnin olevan kuitenkin asianmukaista, mikäli tilinpäätös on tehty kunnolla. Tällä hän viittasi myös muiden haastateltavien korostamaan näkemykseen, jonka mukaan arviointiin liittyvän epävarmuuden kontrolloimiseksi yhteisön on hyödynnettävä kaikki saatavilla oleva tieto ja nähdä enemmän vaivaa arvioiden taustalla olevien perustelujen dokumentoimiseen. Haastateltava C ei pitänyt realistisena, että raportoiijat tarkoituksella tekisivät virheitä. Toteumien alkaessa poiketa aikaisempaan ajankohtana arvioidusta, yhtiön on kuitenkin arvioitava, kuinka se on hyödyntänyt raportointihetkellä käytettävissä olevaa tietoa ja onko kyseessä arvioiden epävarmuudesta johtuva ero vai onko taustalla liian heikkoon informaatioon perustuva olettaus.

”Eli jos me ollaan käytetty kaikki se meidän tällä hetkellä käytettävissä oleva tieto ja data, meillä ei ole syytä olettaa muutakaan tällä hetkellä, [...] kun ei ole parempaa tietoa ja ollaan sen perusteella kirjattu jonkinlainen erä johonkin tiettyyn arvoon, niin kyllä me silloin ollaan aika vahvoilla. Mutta jos me ajatellaan, että kyllä meidän bisnes kuitenkin lähtee nousemaan siihen mihin ennenkin, kun päästiin tällaiseen ja tällaiseen tulokseen, niin sellainen voi johtaa sitten isompiin virheisiin, jos ei päästäkään takaisin siihen tuloksetekokykyyn mikä meillä aikaisemmin oli tai ei saada-kaan niitä markkinahintoja, mitä aikaisemmin saatiin.”

Koska yhtiöille on ollut saatavilla runsaasti eri tahojen julkaisemaa ohjeistusta liittyen IFRS raportointiin epävarmoissa ja poikkeuksellisissa olosuhteissa, standardien tulkitsemiseen liittyvä mahdollinen epätietoisuus ole ollut esteenä todenmukaisen kuvauksen antamiselle ja johdon oikea asenne on ollut tärkeää:

”En mä näe, että toi pandemia sitä aiheuttaa, että kyllä se on enemmän sitten siitä johdon asenteesta ja hallituksen, joka tilinpäätöksestä viime kädessä Suomen lain mukaan vastaa ja allekirjoittaa, tahtotilasta kiinni, kuin pandemiasta. Ohjeistusta ainakin tuli niin paljon valvojilta tähän aiheeseen, että jos yhtiöt ovat yhtään siihen perehtyneet, niin ihan varmasti on pystynyt noudattamaan tuota (todenmukaisen esittämisen) vaatimusta.”

Tilinpäätösinformaation täydellisyyteen kuuluu kaiken tarpeellisen tiedon antaminen, jotta käyttäjä ymmärtää kuvailtavan ilmiön merkityksen.

Haastateltavat arvioivat ulospäin kerrottavan tiedon laajuuden ja tason voineen näyttäytyä haasteellisena yrityksille, sillä koronapandemia oli täysin uudenlainen tilanne, jonka kaltaisesta ei välttämättä olla totuttu kertomaan raportoinnissa. Yhtiöt eivät voineet automaattisesti noudattaa aikaisempaa linjaa tiedottamisen suhteen. Ongelmana ei kuitenkaan nähty sitä, että yrityksissä tietoisesti jätettäisiin raportoinnin ulkopuolelle asioita, jotka tulisi niiden merkityksellisyyden vuoksi tuoda julkisuuteen. Tiedottamisen määrän nähtiin olevan sidoksissa yrityskulttuuriin, sillä toisilla on taipumusta raportoida niukemmin, kun taas toiset raportoivat enemmän. Haastateltava D näki raportoinnin kannalta positiivisena kehityksenä sen, että yhteisöt joutuivat pandemian aikana keskittymään tilinpäätöksen esittämiseen entistä enemmän ja olemaan avoimempia esimerkiksi riskeistä tiedottamisen suhteen. Yhtiöissä on jouduttu aikaisempaa tarkemmin pohtimaan, mikä informaatio on merkityksellistä yhtiön kannalta ja tulee saada lukijan tietoon.

”Täydellisyyden osalta voidaan ainakin miettiä, että ei varmaan ihan täysin voida mennä aikaisempien vuosien sapluunalla, vaan meidän pitää miettiä, kun me tehdään se tilinpäätös, että pitääkö meidän antaa jostain asiasta enemmän tietoa kuin aikaisemmin, jotta lukija ymmärtää, että mikä on ollut oleellista tämän meidän yhtiön tuloksen ja taseen kannalta.”

”Jotenkin mä näen, että viime vuonna tuo tilinpäätösinformaatio sitten jotenkin ehkä kehittyi hyvään suuntaan juuri siitä syystä, että näihin esittämisasioihin eri tavalla keskityttiin ja ei ole ainakaan minkään corporate governancen mukaista, jos yhtiöt tahallisesti sitten olisi jättänyt jotain kertomatta.”

Puolueettomuuden näkökulmasta haastateltavien taholta mainittiin keskeisenä tekijänä se, että yhteisöjen on kerrottava myös koronapandemian negatiivisista vaikutuksista, mikäli oikean kuvan antaminen sitä edellyttää. Tähän liittyy esimerkiksi aikaisempi huomio siitä, ettei C19 pandemiolla voida aiheettomasti selittää tavanomaista heikompa suoriutumista tietyillä liiketoiminnan osa-alueilla, mikäli se johtuu muista tekijöistä. Tämän kuitenkin haastateltava E arveli olevan mahdollista lähinnä siinä tapauksessa, jos yhtiön toiminnan riittävän syvällinen tunteminen on puutteellista. Tuloksen manipuloinnista haastateltavat eivät olleet huolissaan, eikä pandemian nähty erityisemmin vaarantavan raportoinnin puolueettomuutta siinä mielessä, että yhteisöjen katsottiin yleisesti ottaen raportoineen todenmukaisesti myös pandemian negatiivisista vaikutuksista ja käyttäneen realistisia olettamuksia arviointia sisältävien laskelmien tueksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli asiantuntijoille suunnattujen haastattelujen avulla ottaa selvää ensinnäkin siitä, minkälaisia johdon harkintaa edellyttäviä haasteita koronapandemia aiheutti tilinpäätöksensä vuonna 2020 IFRS-standardien mukaan laativille yhtiöille valittujen teemojen osalta. Ensin tutustuttiin pandemian aikaisiin aihetta käsitteleviin julkaisuihin ja otettiin selvää, minkälaisiin tilanteisiin vaikutukset erityisesti voisivat kohdistua ja ongelmaa lähestyttiin näin valittujen teemojen avulla. Toisena tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia riskejä poikkeusajat aiheuttivat todenmukaisen esittämisen periaatteelle ja mitä raportoinnissa oli huomioitava, jotta pandemian vaikutukset tulisivat esitetyksi mahdollisimman todenmukaisella tavalla. Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

- 1.) Minkälaisia koronapandemian aiheuttamia haasteita asiantuntijoiden mielestä liittyy keskeisiin raportointi- ja riskiteemoihin, joissa edellytetään johdon tai las-kenta-ammattilaisen harkinnanvaraista päätöksentekoa?
- 2.) Kuinka tilinpäätösraportoinnissa otetaan huomioon todenmukaisen esittämisen periaate poikkeusaikana ja minkälaisia haasteita pandemia aiheutti todenmukai-selle esittämiselle?

6.1 Havainnot teemoihin liittyvistä keskeisimmistä haasteista

Päällimmäisenä huomiona Covid-19 aikaisten poikkeusolojen ei havaittu aiheut-tavan suuria haasteita tilinpäätösraporttien laatimiseen ja prosessi sujui helpom-min, kuin esimerkiksi pandemian alkuaikoina aiheeseen kohdistuneen huomion ja julkaisujen määrän perusteella olisi voinut olettaa. Pandemian vaikutukset ei-vät odotetussa määrin heijastuneet myöskään vuoden 2020 tilinpäätösten varsi-naisiin lukuihin, edes niillä toimialoilla, joissa kohdattiin suurimmat vastoinkäy-miset pandemian suorien ja epäsuorien vaikutusten johdosta. Lähes kaikkien

yhtiöiden mainittiin kuitenkin antaneen hyvin lisätietoa Covid-19 vaikutuksista yhtiöön.

Yllä kuvattua havaintoa selittänee ensinnäkin se, että vaikka pandemian alkuaikoina, eli vuoden 2020 ensimmäisillä neljänneksillä epävarmuus oli erittäin suurta, ennustettavuus parani jatkuvasti loppuvuotta kohden tultaessa. Vuoden 2020 tilinpäätösten laatimisen aikoihin yhteisöt olivat jo paljon tietoisempia pandemian nykyisistä ja tulevista vaikutuksista yritykseensä ja olivat nähneet sen vaikutukset eri toimialoille. Yhtiöt sopeutuivat tilanteeseen ja ottivat haltuun lukuisten eri tahojen antamat ohjeistukset IFRS-raportointiin liittyen. Koetut haasteet olisivat luultavasti olleet eri luokkaa, jos pandemia olisi alkanut esimerkiksi loppuvuodesta, vain vähän ennen tilikauden loppua ja tilinpäätösten laatimista.

Pandemian odotettua heikompi näyttäytyminen vuoden 2020 tilinpäätösluvuissa on osittain seurausta myös sillä, että tilinpäätösten aikaan oli kulunut vain noin vuosi pandemian alkamisesta, joten sen todelliset pitkäaikaiset vaikutukset eivät olleet vielä nähtävissä. Esimerkiksi kaikkein voimakkaimmin pandemian koettelujen yritystenkään ei havaittu tehneen tavanomaista suurempia alaskirjauksia omaisuuserien arvoista, minkä arvioitiin selittyneen mm. sillä, ettei yksittäisen heikosti menneen vuoden merkitys tyypillisesti pitkäaikaisten omaisuuserien arvoon ole kovin merkittävä suhteutettuna omaisuuden koko käyttöajalle laskettuun arvoon. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ollut tarkoitus keskittyä siihen, kuinka paljon Covid-19 vaikutti yhtiöiden tilinpäätöksellä esitettäviin lukuihin, vaan siihen, minkälaisia haasteita se aiheutti raportoinnille, joten tarkastellaan seuraavaksi keskeisimpiä havaintoja tähän liittyen.

Koronapandemian raportoinnille aiheuttamat haasteet ylipäättään sekä johdon arviointia ja harkintaa vaativissa kysymyksissä olivat riippuvaisia siitä, kuinka voimakkaasti pandemia vaikutti raportoivan yhteisön toimialalla. Epävarman tulevaisuuden ennustamiseen perustuvien arvioiden laatiminen kuvailtiin haastavimmaksi yksittäiseksi aihealueeksi, ja mitä voimakkaampaa vaihtelua pandemia aiheutti yhtiön lukuihin, sitä vaikeampana arvioiden tekeminen ja lukujen tuottaminen nähtiin. Siinä missä esimerkiksi Sargiacomon (2015) tekemässä tutkimuksessa kriisiaikana korostui maanjäristyksen aiheuttamien vaikutusten luokittelukysymykset, pandemian aikana korostui erityisesti toiminnan jatkuvuuden arvioiminen. Pandemian potentiaaliset vaikutukset ulottuivat laajasti erilaisiin tilinpäätöseriin, mutta epävarmojen arvioiden laatiminen painottui tutkimuksessa ennalta määritettyihin teemoihin, eikä haastattelujen perusteella ollut tunnistettavissa merkittäviä teemojen ulkopuolisia raportoinnin osa-alueita, jotka olisivat edellyttäneet lähempää tarkastelua. Näin ollen voidaan todeta myös se, että tutkimuksen ensimmäisessä osassa laaditut teemat perustuen vuoden 2020 aikana julkaistuihin ohjeistuksiin pandemian tärkeimmistä vaikutuksista IFRS-raportointiin, olivat pääsääntöisesti linjassa todellisuuden kanssa.

Pandemian aikaisessa raportoinnissa yritysten arvioitiin joutuneen näkemään enemmän vaivaa tilinpäätösten laatimiseen ja pohtimaan uusia näkökulmia, joihin ei välttämättä aikaisemmin ollut kiinnitetty sen suurempaan huomiota. Tämä koski myös sellaisia yrityksiä, joihin koronapandemia vaikutti neutraalisti tai jopa positiivisesti. Myös näissä yhtiöissä jouduttiin aidosti jollakin

tasolla pohtimaan esimerkiksi toiminnan jatkuvuuden edellytyksiä, siinä missä aikaisemmin jatkuvuutta oli voitu pitää lähes itsestään selvänä. Lisäksi toiminnan jatkuvuuteen haitallisesti vaikuttavien tapahtumien ja olosuhteiden korjaamiseksi tehtävät toimenpiteet olivat poikkeusaikana normaalia rajoittuneempia ulkopuolisesta sääntelystä johtuen, minkä vuoksi yhtiöiden oli arvioitava myös sitä, missä määrin ne pystyvät itse vaikuttamaan tarvittaviin kontrollitoimenpiteisiin. Uutena näkökulmana voitiin joutua arvioimaan myös esimerkiksi sitä, kuinka ihmiset tulevat käyttäytymään pandemian ja sulkutoimenpiteiden aikana ja kuinka kauan pandemian aiheuttamien poikkeusolojen voitiin taudin leviämisen estämiseksi tehtyjen toimenpiteiden valossa odottaa jatkuvan. Johdolla ei todennäköisesti ollut aikaisempaa kokemusta tai muuta kautta hankittua asiantuntemusta pandemian kaltaisesta, tavanomaisten markkinoiden ulkopuolelta tulleesta terveydellisestä uhasta, joten arvioiden tueksi oli käytettävä mahdollisimman paljon luotettavaa ulkopuolista informaatiota, jonka hankkiminen saattoi osoittautua myös haasteelliseksi.

Aikaisempia ennusteita ja oletuksia esimerkiksi tulevaisuudessa odotettavissa olevista myyntituotoista, vaihto-omaisuuden kierrosta tai kassavirroista tuli tarkastella huolellisemmin ja arvioida, voiko yhtiö realistisesti odottaa saavuttavansa ennen pandemiaa laaditut ennusteet. Ennustamiseen käytetyissä malleissa, kuten esimerkiksi diskontattujen kassavirtojen tapauksessa, johdon tuli päivittää kyseiset mallit heijastamaan sen hetkisiä riskejä. Pandemian sisältämän riskin sisällyttäminen malliin riittävällä tarkkuudella saattoi olla haasteellista ja yrityksissä voitiin joutua kokonaan muuttamaan käytettävää lähestymistapaa, mikä tyypillisesti tarkoitti siirtymistä todennäköisiin skenaarioihin perustuvaan arviointiin ja niiden suosimista. Tämän perusteella voidaan päätellä yhtiöiden noudattaneen pandemian aikaista ohjeistusta, joiden mukaan skenaarioanalyysien nähtiin soveltuvan paremmin epävarmoihin olosuhteisiin, sillä ne ottavat huomioon monia potentiaalisia lopputulemia. Näkemyksen mukaan epävarmuus saadaan todennäköisten skenaarioiden kautta kuvastettua tehokkaammin, kuin yhtä mallia käyttämällä, jossa tulevaisuuden epävarmuus kuvastuu yksinomaan tarkoin määrittelyssä diskonttauskorossa. Myös esimerkiksi asiakaskohtaisten luottotappioriskien mallinnuksen perusteena aikaisemmin käytettyjä, historialliseen tietoon perustuvia arviota ei monesti voitu enää käyttää niiden epärelevanttiuden vuoksi, jolloin johdon oli harkittava, minkälaista tietoa arvioinnissa on asianmukaista hyödyntää. Luottotappioita arvioitaessa tuli tehdä tarkempia asiakaskohtaisia arvioita asiakkaan luottoriskin suhteen ja seurata asiakkaan maksukäyttäytymistä ja kuinka asiakas on sopeutunut koronan olosuhteisiin.

Esimerkiksi jatkuvuuteen ja arvostukseen liittyvissä teemoissa johdon oli otettava kantaa ulkoisiin ja sisäisiin viitteisiin, joilla saattoi olla negatiivinen vaikutus yhtiöön ja jotka edellyttivät tapauskohtaisesti erilaisten jatkotoimenpiteiden, kuten rahoitusinstrumenttien kohdalla odotettavissa olevien luottotappioiden uudelleen arvioimista. Koronapandemia aiheutti taloudelliseen ympäristöön paljon ulkoisina tapahtumia ja olosuhteita, esimerkiksi markkina-arvojen heilahtelua, minkä vuoksi yhtiöiden oli arvioiden mukaan otettava aikaisempaa

enemmän huomioon erilaisia ulkoisia viitteitä, joiden vaikutusten vakavuutta oli punnittava standardien edellyttämällä tavalla. Johdon tuli arvioida, kuinka väliaikaisesta tai pysyvästä olosuhteiden muutoksesta oli kysymys ja korjaantuuko tilanne vasta pandemian väistymisen myötä.

6.2 Havainnot todenmukaisesta esittämisestä poikkeusaikana

Pandemian aikaisessa raportoinnissa oli olennaista yksityiskohtaisempien ja tarkempien arvioiden tekeminen ja perusteleva. Haastattelujen perusteella yhteisöt onnistuivat Covid-19 aikaisen raportoinnin haltuun ottamisessa, kun ne kommentoivat riittävästi aihetta, mutta keskittyivät olennaiseen informaatioon ja laativat tilinpäätöksensä IFRS-standardien periaatteita ja raportointiin annettua ohjeistusta noudattaen. Tietämättömyys pandemian vaikutusten esittämiseen soveltuvista raportointikäytännöistä eri tilinpäätöserien kohdalla ei ollut esteenä todenmukaisen kuvauksen antamiselle, sillä ohjeistusta oli runsaasti saatavilla. Mahdollisimman todenmukaiseen esittämiseen pyrkimisen arvioitiin olevan enemmänkin kiinni johdon asenteesta, eikä tietämyksen rajallisuudesta.

Yhtiöiden ei ollut tarpeellista muuttaa raportointiperiaatteitaan, vaan tärkeää oli säilyttää johdonmukaisuus edellisten kausien raportointiin nähden, mikä parantaa informaation vertailtavuutta. IFRS-standardien arvioitiin olevan riittävän kattavat ja soveltuvan hyvin pandemian aiheuttamien uudenlaisten vaikutusten relevanttiin ja todenmukaiseen esittämiseen, eikä nykyisten standardien antamassa ohjeistuksessa tullut esiin olennaisia puutteellisuuksia. Haastateltavien taholta ei siten ollut tulkittavissa selkeää vahvistusta ul Haqin ja Arshin (2022) esittämälle näkemykselle, jonka mukaan IFRS-standardien tulisi olla joustavammat pandemian kaltaisten äärimmäisten skenaarioiden todellisten vaikutusten esiin tuomiseksi.

Yleisesti ottaen koronapandemian vaikutukset tilinpäätösraportointiin näkyivät kaikkein eniten Covid-19 aiheisen tiedottamisen määrässä ja tarkkuudessa, esimerkiksi monet yhtiöt lisäsivät tilinpäätökseen oman Covid-19 aiheisen osion, jossa annettiin yhteisötasoisia tietoja koronapandemian vaikutuksista ja potentiaalisista riskeistä sekä johdon tulevaisuudennäkymistä. Riittävä kommunikointi on tärkeä osa todenmukaista esittämistä, jonka rooli korostuu epävarmoina aikoina, kun oletusten ja arvioinnin käyttö tilinpäätöksiä laadittaessa lisääntyy. Kommunikointia käsittelevässä tutkimuksessaan Brennan ym. (2022) korostivat mahdollisimman täsmällisten lukujen antamista, katsoen niiden tuovan enemmän lisäarvoa informaation käyttäjille. Täsmällisten lukujen laatiminen saattoi kuitenkin olla haastavaa, erityisesti pandemian vaikuttaessa voimakkaasti kyseiseen tilinpäätöserään, jolloin mitä tarkemmin yhtiö antoi lisätietoa lukujen perusteena käytetystä informaatiosta ja laatimisprosessista, sitä paremmin tilinpäätösten käyttäjä pystyi itse arvioimaan lukujen luotettavuutta yhtiötä koskevia päätöksiä tehdessään. Pandemian aikana oli suurentunut riski siitä, että tulevaisuudesta tehdyt arviot tulevat poikkeamaan todellisuudesta, mutta raportoinnin katsottiin yleisesti ottaen olevan asianmukaista, jos se tilinpäätös laadittiin

huolella ja johto hyödynsi tehokkaasti saatavilla olevaa ulkopuolista informaatiota ja näki enemmän vaivaa tehtyjen arvioiden ja oletusten taustojen aukaisemiseen.

Todenmukaisen esittämisen näkökulmasta tiedottamisessa tuli painottaa yhtiökohtaisen informaation tarjoamista, välttää liiallista tiedottamista sekä pandemiaa koskevan hyvin yleisen tiedon antamista, jota tilinpäätösten käyttäjät saivat helposti muista lähteistä. Yhtiökohtaista informaatiota tarjoamalla vähennetään sijoittajien ja johdon välistä epäsymmetristä informaatiota johdon tarjotessa sellaista tietoa, johon sijoittajilla ei muutoin olisi pääsyä. Tämä onkin yksi tärkeimmistä tilinpäätösraportoinnin tavoitteista (Lin ym., 2024). Erityisesti jos pandemialla oli merkittäviä vaikutuksia yhtiön tulokseen ja taloudelliseen asemaan, tällaisten yhtiöiden katsottiin yleensä tarjonneen riittävästi lisätietoa pandemian vaikutusten ymmärtämiseksi. Yhtiöiden havaittiin perustelleen yksityiskohtaisemmin sitä, kuinka suuria vaikutuksia pandemialla oletettiin olevan keskeisimpiin tilinpäätöseriiniin, mikä näkyi panostuksena muun muassa erilaisten herkkyys- ja maturiteettianalyysien laatimiseen.

Haastatteluissa ei noussut esiin puutteita sen suhteen, etteivät yhtiöt olisi kertoneet todenmukaisesti myös koronapandemian negatiivisista vaikutuksista ja tehtyjen arvioiden taustalla olevien oletusten nähtiin olleen asianmukaisia ja perustuneen hyvin realistisiin näkemyksiin, eikä erityistä puolueellisuutta ollut havaittavissa. Haasteita saattoi aiheuttaa sen erottaminen, mitkä muutokset tilinpäätösten luvuissa selittyivät todellisuudessa koronapandemialla ja mitkä eivät. Yhtiöiden tuli välttää niputtamista perusteettomasti pandemian syyksi siitä johtumattomia seikkoja ja tärkeäksi nähtiin tässäkin kohden perustelujen aukaiseminen.

Tuloksen manipulointia ei haastateltavien tahoilta pidetty suurena uhkana suomalaisissa pörssiyhtiöissä, mikä kertoo ensinnäkin luottamuksesta suomalaisten pörssiyhtiöiden raportointia kohtaan. Koronapandemian ei myöskään havaittu vaikuttaneen merkittävästi vuoden 2020 tilinpäätösten lukuihin, mikä puhuisi sen puolesta, ettei yhtiöissä hyödynnetty esimerkiksi ”big bath” menetelmää, toisin kuin esimerkiksi Liu ja Sun (2022) havaitsivat yhdysvaltalaisen yhtiöiden kohdalla. Toisaalta Lassoued ja Khancel (2021) havaitsivat Euroopan Unioniin kuuluvien yhtiöiden tilinpäätösinformaation laskeneen pandemian aikana johtuen tuottojen keinotekoisesta kasvattamisesta hyväksyttävälle tasolle, joten tämän ja muiden Covid-19 aikaisten tutkimusten perusteella tuloksenohjauksen mahdollisuutta ei voida sulkea pois suomalaisten yhtiöidenkään kohdalla. Tämän tutkimuksen aiheeseen ei kuitenkaan kuulunut tilinpäätöslukujen tarkempi analysointi, joten alustavien havaintojen varmistaminen edellyttäisi toisenlaisen tutkimusasetelman ja jatkotutkimusta aiheesta. Suomessa vallitsevan korkean sijoittajien suojan (Lantto, 2007) voidaan aikaisempien tutkimusten mukaan nähdä johtavan toimintoihin perustuvien tuloksenohjauksen menetelmien käyttöön (esim. Hsu & Yang, 2022), joiden havaitseminen voi olla vaikeampaa kirjanpitoon perustuviin menetelmiin verrattuna (Evans ym., 2012). Myös tästä johtuen aihe vaatisi syvällisempää tarkastelua. Yhteisöt voivat myös käyttää toimintojen muuttamista normaalina pandemiaan sopeutumisen keinona, jolloin ei puhuta

varsinaisesta tuloksenohjauksesta. Tämä voi selittää sitä, ettei tuloksen manipuloitua pidetty haastateltavien keskuudessa suurena uhkana suomalaisten yhtiöiden kohdalla, jos normaalista poikkeavien toimintojen ajateltiin olevan osa yhteisön sopeutumisstrategiaa. Tämän tutkimuksen tuloksissa on sen sijaan nähtävissä tilinpäätösten laadun osittainen kehittyminen pandemian aikana positiiviseen suuntaan, johtuen suuremmasta panostuksesta tilinpäätöksissä esitettäviin tietoihin ja avoimeen tiedottamiseen riskien suhteen. Laadun parantuminen puhui sen puolesta, että johdolla on ollut suurempi motivaatio tarjota läpinäkyvää informaatiota sijoittajien luottamuksen säilyttämiseksi kriisioloissa, kuin esimerkiksi tavoitella opportunistisesti omaa etuaan. Arthur ym. (2015) havaitsivat vastaavaa kehitystä eurooppalaisilla yhtiöillä finanssikriisin aikaan. Koronakriisin aikana myös yritysten teknisten taitojen arvioitiin myös kehittyneen IFRS-standardien mukaisten tilinpäätösten laatimisessa, niiden joutuessa esimerkiksi laatimaan entistä enemmän arvonalentumistestejä ja luottotappiovarauslaskelmia, joiden tuottaminen edellytti erilaisiin skenaarioihin ja malleihin perehtymistä.

6.3 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimus herätti monia potentiaalisia jatkotutkimusehdotuksia. Koronapandemian vaikutuksista IFRS-mukaisten tilinpäätösten laadullisiin ominaisuuksiin löytyy vielä suhteellisen vähän tutkimustietoa, erityisesti eurooppalaisten yhtiöiden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa esitetyt aikaisemmat Covid-19 aiheiset tutkimukset ovat tarjonneet viitteitä siitä, että maailmanlaajuisesti eri yrityksissä on strategisesti hyödynnetty koronapandemian aiheuttamaa ulkoista shokkia. Yleensä kriisien aikaisesta raportoinnin laadusta ja tuloksenohjauksesta saadut tulokset ovat antaneet sekalaisia tuloksia, joten yhtenäisen ymmärryksen muodostamiseksi lisätutkimukset myös Covid-19 näkökulmasta ovat tarpeellisia.

Selkein tässä tutkimuksessa esiin noussut mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi sen tarkastelu, minkälaisia tuloksenohjauksen menetelmiä suomalaisten pörssiyritysten on havaittu käyttäneen pandemiavuonna 2020 ja eroaako tämä muista koronan aikaisista tutkimuksista ja jos havaitaan eroja, voidaanko niitä selittää esimerkiksi erilaisella institutionaalisella ympäristöllä. Koska vuoden 2020 tilinpäätösten jälkeen yritykset ovat ehtineet julkaista pääasiassa jo kolmen seuraavan vuoden tilinpäätökset, voitaisiin pandemiavuonna mahdollisesti ilmennyttä tuloksenohjausta arvioida tuloksen ohjausta käsittelevässä luvussa esitettyjen kvantitatiivisten menetelmien keinoin käyttämällä vertailukohtana myös pandemian jälkeisiä tilinpäätöksiä.

Toisena selkeänä esiin nousseena lisätutkimusaiheena voitaisiin tarkastella pandemian pitkäaikaisia vaikutuksia suomalaisten pörssiyritysten tilinpäätöslukuihin ja laajentaa tarkasteltavaa ajanjaksoa. Tässä tutkimuksessa käytetyllä yhden vuoden tarkasteluajanjaksolla ei välttämättä havaittu pandemian lopullisia vaikutuksia, esimerkiksi pitkäaikaisen eliniän omaavien omaisuuserien arvonalentumisten suhteen. Lisäksi IFRS-9 standardin sisältämä ECL-malli oli vuonna 2020 ensimmäistä kertaa käytössä kriisin aikaan, joten mallin

soveltumista pandemian aikaan saamiin epävarmoihin oloihin voisi olla myös mielenkiintoista tarkastella jatkotutkimuksissa. Mallia uudistettiin edeltävän kriisin, eli vuoden 2008 finanssikriisin jälkimainingeissa tarkoituksena korvata kriisin aikana esiin nousseet puutteellisuudet aikaisemmassa mallissa, mikä jo antaisi hyvän perusteen mallin toimivuutta tarkastelevalle jatkotutkimukselle.

Laadullisena tutkimuksena voisi lisäksi olla mielenkiintoista tarkastella yritysten näkökulmasta lähemmin sitä, minkälaisia muutoksia pandemia aiheutti yritysten taloudelliseen ympäristöön ja raportointikulttuuriin eri toimialoilla. Onko pandemian seurauksena esimerkiksi raportointikäytännöissä havaittu muutoksia, esimerkiksi kehitetty raportointia paremmaksi ja keskitytty eri tavalla raportoitavan informaation laadukkuuteen, mistä tässä tutkimuksessa oli viitteitä.

LÄHTEET

- Accountancy Europe, 2020. Coronavirus crisis: Implications on reporting and auditing. [Viitattu 10.2.2021]. Saatavilla: <https://www.accountancyeurope.eu/publications/coronavirus-crisis-implications-on-reporting-and-auditing/>
- Ahmed, A., Neel, M. & Wang, D. 2013. Does Mandatory Adoption of IFRS Improve Accounting Quality? Preliminary Evidence. *Contemporary Accounting Research* 30 (4), 1344–1372.
- Ahmad-Zaluki, N., Campbell, K. & Goodarce, A. 2011. Earnings management in Malaysian IPOs: The East Asian crisis, ownership control, and post-IPO performance. *International Journal of Accounting* 46 (2), 111–137.
- Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Riika:Vastapaino.
- Aljughaiman, A. A., Nguyen, T. H., Trinh, V. Q. & Du, A. 2023. The Covid-19 outbreak, corporate financial distress and earnings management. *International Review of Financial Analysis* 88.
- Arthur, N., Tang, Q. & Lin, Z. 2015. Corporate quality during the 2008-2010 Global Financial Crisis. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 25, 1-15.
- Baksaas, K.M. & Stenheim, T. 2019. Proposal for improved financial statements under IFRS. *Cogent Business & Management* 6 (1).
- Ball, R. & Shivakumar, L. 2006. The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition. *Journal of Accounting Research* 44, 207–242.
- Bao, D., Kim, Y., Mian, G.M. & Su, L. 2019. Do Managers Disclose or Withhold Bad News? Evidence from Short Interest.
- Barker, R. & Teixeira, A. 2018. Gaps in the IFRS Conceptual Framework. *Accounting in Europe* 15 (2), 153-166.
- Barker, R. & McGeachin, A. 2015. An analysis of Concepts and Evidence on the Question of Whether IFRS Should be Conservative. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies* 51 (2), 169–208.
- Barker, R. & Penman, S. 2020. Moving the Conceptual Framework Forward: Accounting for Uncertainty. *Contemporary Accounting Research* 37 (1), 322–357.
- el Barnoussi, A., Howieson, B. & van Beest, F. 2020. Prudential Application of IFRS 9: (Un)Fair Reporting in COVID-19 Crisis for Banks Worldwide?! *Australian Accounting Review* 94 (30), 178-192.
- Barth, M., Landsman, W. & Lang, M. 2008. International Accounting Standards and Accounting Quality. *Journal of Accounting Research* 46 (3), 467–498.
- Barth, M. & Landsman, W. 2010. How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis? *European Accounting Review* 19 (3), 399–423.
- Basu, S. 1997. The conservative principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting and Economics* 24 (1), 3–37.

- Bauer, A., O'Brien, P. & Saeed, U. 2014. Reliability Makes Accounting Relevant: A Comment on the IASB Conceptual Framework Project. *Accounting in Europe* 11 (2), 211–217.
- Bazerman, L., Morgan, K. & Lowenstein, G. 1997. The impossibility of auditor independence. *MIT Sloan Management Review* 38 (4), 89–94.
- Bierstaker, J. L. & DeZoort, F. T. 2019. The effects of problem severity and recovery strategy on managers' going concern judgements and decisions. *Journal of Accounting and Public Policy* 38.
- Brennan, N. M., Edgar, V. C. & Power, S. B. 2022. COVID-19 profit warnings: Delivering bad news in a time of crisis. *The British Accounting Review* 54.
- Bullen, H. & Crook, K. 2005. A New Conceptual Framework Project. [Viitattu 21.3.2021] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/conceptual-framework-2010/ap11a-a-new-conceptual-framework-project.pdf>
- Byard, D., Hossain, M. & Mitra, S. 2007. US oil companies' earnings management in response to hurricanes Katrina and Rita. *Journal of Accounting and Public Policy* 26, 733–748.
- Camodeca, R., Almici, A. & Bernadi, M. 2013. Goodwill impairment testing under IFRS before and after the financial crisis: evidence from the UK large listed companies. *Problems and Perspectives in Management* 11 (3), 17–23.
- Charitou, A., Lambertides, N. & Trigeorgis, L. 2007. Earnings behaviour of financially distressed firms: The role of institutional ownership. *Abacus* 43, 271–296.
- Chen, H., Liu, S., Liu, X. & Wang, J. 2022. Opportunistic timing of management earnings forecasts during the COVID-19 crisis in China. *Accounting & Finance* 62, 1495–1533.
- Chen, H., Tang, Q., Jiang, Y. & Lin, Z. 2010. The Role of International Financial Standards in Accounting Quality: Evidence from the European Union. *Journal of International Financial Management and Accounting* 21 (3), 220–278.
- Cheng, Y., Park, J., Pierce, S. & Zhang, T. 2019, Big bath accounting following natural disasters. Saatavilla: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3305478
- Chia, Y., Lapsley, I. & Lee, H. 2007. Choice of auditors and earnings management during the Asian financial crisis. *Managerial Auditing Journal* 22 (2), 177–196.
- Cimini, R. 2015. How has the financial crisis affected earnings management? A European study. *Applied Economics* 47 (3), 302–317.
- Citron, D. B., Taffler, R. J. & Uang, J-Y. 2008. Delays in reporting price-sensitive information: The case of going concern. *Journal of Accounting and Public Policy* 27, 19–37.
- Congressional Research Service, 2021. Global Economic Effects of COVID-19. [Viitattu 10.7.2023]. Saatavilla: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>

- Dechow, M. & Skinner, J. 2000. Earnings Management: Reconciling the Views of Accounting Academics, Practitioners, and Regulators. Saatavilla: <https://ssrn.com/abstract=218959>
- Dechow, P., Ge, W. & Schrand, C. 2010. Understanding earnings quality: A review of the proxies, their determinants and their consequences. *Journal of Accounting and Economics* 50 (2 – 3), 344–401.
- Deloitte. 2020. Accounting considerations related to the Coronavirus 2019 Disease. [Viitattu 10.2.2021]. Saatavilla: <https://www.iasplus.com/en/publications/global/ifrs-in-focus/2020/coronavirus>
- Deloitte. 2017. IFRS Focus – Spotlight on key judgements and estimates disclosures. [Viitattu 1.4.2021]. Saatavilla: <https://www.iasplus.com/en-ca/publications/ifrs-in-focus/2017/ifrs-in-focus-spotlight-on-key-judgements-and-estimates-disclosures>
- Ding, Y. & Su, X. 2008. Implementation of IFRS in a regulated market. *Journal of Accounting and Public Policy* 27 (6), 474–479.
- El-Mousawi, H. & Kanso, H. 2020. Impact of COVID-19 Outbreak on Financial Reporting in the Light of the International Financial Reporting Standards (IFRS). *Research in Economics and Management* 5 (2).
- Elo, S. Kajula, O., Tohmola, A. & Kääriäinen, M. 2022. Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede* 34 (4), 215–225.
- Erb, C. & Pelger, C. 2015. “Twisting words”? A study of the construction and reconstruction of reliability in financial reporting standard-setting. *Accounting, Organizations and Society* 40, 13–40.
- Evans, M., Houston, R., Peters, M. & Pratt, J. 2012. The Financial Reporting Environment, Reporting Discretion, and Earnings Management: US GAAP vs. IFRS.
- EY. 2020. Five financial reporting issues to consider as a consequence of COVID-19. [Viitattu 9.2.2021]. Saatavilla: https://www.ey.com/en_fi/assurance/five-financial-reporting-issues-to-consider-as-a-consequence-of-covid-19
- EY. 2021. IFRS accounting considerations of the Coronavirus outbreak. [Viitattu 7.7.2021]. Saatavilla: https://www.ey.com/en_gl/ifrs-technical-resources/accounting-considerations-of-the-coronavirus-pandemic-updated-april-2021
- Fang, X., Guo, Y., Mei, B. & Ye, J. 2022. Implementation costs of IFRS 9 for non-financial firms: evidence from China. *Accounting & Finance* 62, 2781–2805.
- Filip, A. & Raffournier, B. 2014. Financial Crisis And Earnings Management: The European Evidence. *The International Journal of Accounting*, 49 (4), 455–478.
- The Financial Reporting Council (FRC), 2020. Company guidance Update March 2020 (COVID-19). [Viitattu 29.12.2023]. Saatavilla: [https://web.archive.org/web/20200401202745/https://www.frc.org.uk/about-the-frc/covid-19/company-guidance-update-march-2020-\(covid-19\)](https://web.archive.org/web/20200401202745/https://www.frc.org.uk/about-the-frc/covid-19/company-guidance-update-march-2020-(covid-19))

- Frost, C.A. 1997. Disclosure policy choices of UK firms receiving modified audit reports. *Journal of Accounting and Economics* 23 (2), 163 – 187.
- Gkouma, O., Filos, J. & Chytis, E. 2018. Financial crisis and corporate failure: The going concern assumption Findings from Athens stock exchange. *Journal of Risk & Control* 5 (1), 141–170.
- Gope, A. & Mitra, G. 2022. Expected Credit Loss Under IFRS-9 and Impact of COVID-19. *South Asian Journal of Management* 29 (1), 166–180.
- Graneheim, U., Lingren, B-M. & Lundman, B. 2017. Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today* 56, 29–34.
- Haaramo, V., Palmuaro, S. & Peill, E. 2001. IFRS-raportointi. Päivitetty 4.7.2023.
- ul Haq I. & Arshi, T. 2022. The Impact of Covid-19 on IAS 1 Presentation of Financial Statements. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/360670120_The_Impact_of_Covid-19_on_IAS_1_Presentation_of_Financial_Statements
- Hasslinger, M., Olbrich, M. & Rapp, D. 2017. Concerned about Going Concern: When do Entities in Liquidation have to be Considered a Non-Going Concern According to IFRS?. *Financial Reporting* 1, 31–61.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2017. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hodgdon, C., Hughes, S.B., Street, D.L. 2011. Framework-based Teaching of IFRS Judgements. *Accounting Education: an international journal* 20 (4), 415–439.
- Hsu, Y-L. & Yang, Y-C. 2022. Corporate governance and financial reporting quality during the COVID-19 pandemic. *Finance Research Letters*, 47.
- IAS 1 Tilinpäätöksen esittäminen, 2020. Teoksessa: IFRS Foundation. IFRS standardit, osa 2. Helsinki: ST-Akatemia.
- IAS 32 Rahoitusinstrumentit: esittämistapa, 2020. Teoksessa: IFRS Foundation. IFRS-standardit, osa 2. Helsinki: ST-Akatemia.
- IAS 36 Omaisuuserien arvon alentuminen, 2020. Teoksessa: IFRS Foundation. IFRS -standardit, osa 2. Helsinki: ST-Akatemia.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). 2016. International Standard on Auditing 570 (Revised) Going Concern. [Viitattu 1.7.2023]. Saatavilla: <https://www.iaasb.org/publications/international-standard-auditing-isa-570-revised-going-concern-3>
- IFRS Foundationin. 2020. IFRS 9 and covid-19 [online]. [viitattu 2.7.2020]. Saatavilla: <https://cdn.ifrs.org/-/media/feature/supporting-implementation/ifrs-9/ifrs-9-ecl-and-coronavirus.pdf?la=en>
- IFRS 9 Rahoitusinstrumentit, 2020. Teoksessa: IFRS Foundation. IFRS-standardit, osa 1. Helsinki: ST-Akatemia.
- IFRS 15 Myyntituotot asiakassopimuksista, 2020. Teoksessa: IFRS Foundation. IFRS -standardit, osa 1. Helsinki: ST-Akatemia.
- IFRS 16 Vuokrasopimukset, 2020. Teoksessa: IFRS Foundation. IFRS-standardit, osa 1. Helsinki: ST-Akatemia.

- The Institute of Chartered Accountants of Scotland, 2006. Principles not Rules: A Question of Judgement. Saatavilla: <https://www.icas.com/news/corporate-and-financial-reporting/policy-and-influence/principles-not-rules>
- International Federation of Accountants, 2016. INTERNATIONAL STANDARD ON AUDITING 570 (REVISED) GOING CONCERN. Saatavilla: [https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/ISA-570-\(Revised\).pdf](https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/ISA-570-(Revised).pdf)
- International Monetary Fund, 2022. World Economic Outlook. Countering the Cost-of-Living Crisis. [Viitattu 1.7.2023]. Saatavilla: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>
- International Organization of Securities Commission. 2020. IOSCO Statement of Importance of Disclosure about COVID-19. Saatavilla: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD655.pdf>
- Kabureck, G. 2016. The case for principle-based accounting. IFRS Foundation net-tijulkaisu. [Viitattu 5.7.2023]. Saatavilla: <https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2016/06/the-case-for-principle-based-accounting/>
- Khurana, I. & Kim, M-S. 2003. Relative value relevance of historical cost vs. fair value: Evidence from bank holding companies. *Journal of Accounting and Public Policy*, 22, 19–42.
- Kothari, S. P., Shu, S. & Wysocki, P. D. 2009. Do managers withhold bad news? *Journal of Accounting Research* 47, 241–276.
- KPMG. 2020. Going concern: IFRS® Standards compared to US GAAP. [Viitattu 9.2.2021]. Saatavilla: <https://advisory.kpmg.us/articles/2020/going-concern.html>
- Käsitteellinen viitekehys, 2020. Teoksessa: IFRS Foundation. IFRS-standardit, osa 1. Helsinki: ST-Akatemia.
- Kythreotis, A. 2014. Measurement of Financial Reporting Quality Based on IFRS Conceptual Framework's Fundamental Qualitative Characteristics. *European Journal of Accounting, Finance & Business*, 2 (3), 4–29.
- Lantto, A-M. 2007. Does IFRS improve the usefulness of accounting information in a code-law country? Saatavilla: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=905218
- Lassoued, N. & Khanchel, I. 2021. Impact of COVID-19 Pandemic on Earnings Management: An Evidence from Financial Reporting in European Firms. *Global Business Review*. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/356349778_Impact_of_COVID-19_Pandemic_on_Earnings_Management_An_Evidence_from_Financial_Reporting_in_European_Firms
- Laux, C. & Leuz, C. 2009. The crisis of fair-value accounting: Making sense of the recent debate. *Accounting, Organizations and Society*, 34, 826–834.
- Lev, B., Li, S. & Sougiannis, T. 2010. The usefulness of accounting estimates for predicting cash flows and earnings. *Rev Account Stud*, 15, 779–807.
- Lin, Z., Jiang, Y., Tang, Q. & He, X. 2014. Does High-Quality Financial Reporting Mitigate the Negative Impact of Global Financial Crises on Firm

- Performance? Evidence from the United Kingdom. *Australian Accounting, Business and Finance Journal*, 8 (5), 19-46.
- Lisboa, I. & Kacharava, A. 2018. Does financial crisis impact earnings management evidence from Portuguese and UK. *European Journal of Applied Business and Management* 4 (1), 692-712.
- Liu, G., & Sun, J. 2022. The impact of Covid-19 pandemic on earnings management and the value relevance of earnings: US evidence. *Managerial Auditing Journal*, 37 (7).
- Makarian, G. 2010. Income Smoothing and Idiosyncratic Volatility. Saatavilla: <https://www.lse.ac.uk/accounting/assets/Documents/LSELUMSMBS-Conference/12-MarkarianMAFGpaper2011.pdf>
- Messner, M. 2009. The limits of accountability. *Accounting, Organizations and Society* 34, 918-938.
- Nurunnabi, M. 2019: Brexit and the Trump Era: The future of IFRS. *Business Horizons* (2019) 62, 319-326.
- Persakis, A. & Iatridis, G. E. 2015. Earnings quality under financial crisis: A global empirical investigation. *Journal of Multinational Financial Management*, 30, 1-35.
- Punkari, T. 2019. Syyskuu 1/2019 - Earnings management. The Institute of Internal Auditors nettijulkaisu. [Viitattu 5.7.2022]. Saatavilla: <https://theia.fi/magazines/syyskuu-1-2019-earnings-management/>
- PwC. 2020. In dept - COVID-19. [Viitattu 9.2.2021]. Saatavilla: <https://uutishuone.pwc.fi/koronaviruksen-vaikutukset-taloudelliseen-raportointiin>
- Rusmin, R., Scully, G. & Tower, G. 2013. Income smoothing behaviour by Asian transportation firms. *Managerial Auditing Journal* 28 (1), 2-44.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2017. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-Kirja: Tammi.
- Sargiacomo, M. 2015. Earthquakes, exceptional government and extraordinary accounting. *Accounting Organizations and Society* 42, 67-89.
- Sariola, M. & Pönkä, H. 2020. Koronakriisin syvyys ja siitä palautuminen. Suomen Pankin nettijulkaisu. [Viitattu 1.7.2022]. Saatavilla: <https://www.eurojatalous.fi/fi/2020/6/koronakriisin-syvyys-ja-siita-palautuminen/>
- Schipper, K., 2005. The introduction of international accounting standards in Europe: implications for international convergence. *European accounting review* 14 (1), 101-126.
- Securities and Exchange Commission (SEC). 2008. Final Report of the Advisory Committee on Improvements to Financial Reporting to the United States Securities and Exchange Commission. Saatavilla: <https://www.sec.gov/about/offices/oca/acifr/acifr-finalreport.pdf>
- Shust, E. & Weiss, D. 2022. Disentangling Relevance from Reliability in Value Relevance Tests. *Sustainability* 2022, 14 (20).
- Skinner, D. 1997. Earnings disclosures and stockholder lawsuits. *Journal of Accounting and Economics* 23 (3), 249-282.

- Taj, S. 2016. Application of signaling theory in management research: Addressing major gaps in theory. *European Management Journal* 34, 338–348.
- Teoh, S., Welch, I. & Wong, T. 1998. Earnings management and the long-run market performance of initial public offerings. *The Journal of Finance* 53, 1935–1974.
- Tokar, M. & Kumar, S. 2020. Applying IFRS Standards in 2020 – impact of covid-19. IFRS In Brief. [Viitattu 1.7.2021]. Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/news/2020/inbrief-covid19-oct2020.pdf>
- Trombetta, M. & Imperatore, C. 2014. The dynamic of financial crises and its non-monotonic effects on earnings quality. *Journal of Accounting and Public Policy*, 33 (3), 205–232.
- U.S. Securities and Exchange Commission. 2003. Study Pursuant to Section 108(d) of the Sarbanes-Oxley Act of 2002 on the Adoption by the United States Financial Reporting System of a Principles-Based Accounting System. [Viitattu 1.7.2021]. Saatavilla: <https://www.sec.gov/news/studies/principles-basedstand.htm>
- Van Staaïj, P. 2022. Where and how should COVID-19 impacts be presented in the income statement and related notes? KPMG: Insights into IFRS – Our latest thinking. [Viitattu 3.7.2022]. Saatavilla: <https://kpmg.com/be/en/home/insights/2022/04/ifrs-where-and-how-should-covid-19-impacts-be-presented-in-the-income-statement-and-related-notes.html>
- Wang, S., Li, S. & Liu W., 2014. Impairment of financial assets: international development, evaluation and research implications. *Accounting Research* 6, 40–47.
- Xiao, H. & Xi, J. 2021. The COVID-19 and earnings management: China’s evidence. *Journal of Accounting and Taxation* 13, (2), 59–77.
- Zhou, W., Wu, L. & Wang, H. 2016. The Consequences of Increasing the Scope of Managerial Judgement in Accounting Standards. *ABACUS* 52 (3), 404–440.

LIITTEET

Liite 1 Covid-19 näkyvyys IFRS-standardeissa

		A	B	C	D	E
A	EY, 2020					
B	Accountancy Europe, 2020					
C	PwC, 2020					
D	Deloitte, 2020					
E	Tokar & Kumar, 2020					
		A	B	C	D	E
IAS 1	Tilinpäätöksen esittäminen	X	X	X	X	X
IAS 2	Vaihto-omaisuus		X	X		
IAS 7	Rahavirtalaskelmat					
IAS 8	Tilinpäätöksen laatimisperiaatteet, kirjanpidollisten arvioiden muutokset ja virheet					
IAS 10	Raportointikauden päättymisen jälkeiset tapahtumat			X	X	
IAS 12	Tuloverot	X	X	X	X	
IAS 16	Aineelliset käyttöomaisuushyödykkeet		X	X		
IAS 19	Työsuhde-etuudet			X	X	
IAS 20	Julkisten avustusten kirjanpidollinen käsittely ja julkisesta tuesta tilinpäätöksessä esitettävät tiedot			X	X	
IAS 21	Valuuttakurssien muutosten vaikutukset				X	
IAS 23	Vieraan pääoman menot					
IAS 24	Lähipiiriä koskevat tiedot tilinpäätöksessä					
IAS 26	Eläke-etuusjärjestelyjen kirjanpito ja raportointi					
IAS 27	Erillistilinpäätös					
IAS 28	Sijoitukset osakkuus- ja yhteisyrityksiin		X	X		
IAS 29	Taloudellinen raportointi hyperinflaatiomaissa					
IAS 32	Rahoitusinstrumentit: esittämistapa					
IAS 33	Osakekohtainen tulos					
IAS 34	Osavuorikatsaukset			X	X	
IAS 36	Omaisuserien arvon alentuminen	X	X	X	X	X
IAS 37	Varaukset, ehdolliset velat ja ehdolliset varat		X	X	X	
IAS 38	Aineettomat hyödykkeet					
IAS 39	Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen					
IAS 40	Sijoituskiinteistöt					
IAS 41	Maatalous					
IFRS 1	Ensimmäinen IFRS-standardien käyttöönotto					
IFRS 2	Osakeperusteiset maksut				X	
IFRS 3	Liiketoimintojen yhdistäminen					
IFRS 4	Vakuutus sopimukset					
IFRS 5	Myytävänä olevat pitkäaikaiset omaisuserät ja lopetetut toiminnot				X	
IFRS 6	Mineraalivarojen etsintä ja arviointi					

IFRS 7	Rahoitusinstrumentit ja tilinpäätöksessä esitettävät tiedot									X
IFRS 8	Toimintasegmentit									
IFRS 9	Rahoitusinstrumentit	X	X	X	X	X				X
IFRS 10	Konsernitilinpäätös									X
IFRS 11	Yhteisjärjestelyt									
IFRS 12	Tilinpäätöksessä esitettävät tiedot osuuksista muissa yhteisöissä									
IFRS 13	Käyvän arvon määrittäminen	X	X	X						
IFRS 14	Regulatory Deferral Accounts									
IFRS 15	Myyntituotot asiakassopimuksista				X	X	X			
IFRS 16	Vuokrasopimukset							X	X	X

Liite 2 Haastattelurunko

Johdantokysymyksiä

1. Minkälainen on koulutuksenne ja tämänhetkinen työnkuvanne?
2. Mitä ovat keskeiset COVID-19 aikaansaamat muutokset ja ongelmat IFRS mukaisessa tilinpäätösraportoinnissa?

Teema 1 – Toiminnan jatkuvuus

1. Tuleeko toiminnan jatkumisen arvioiminen olemaan ajankohtaista yhteisöille?
2. Minkälaisia haasteita pandemia aiheuttaa toiminnan jatkumisen arviointiin?
3. Minkälaista informaatiota vallitsevissa olosuhteissa johdon on harkittava toiminnan jatkumisen arvioimisen kannalta? Ovatko jotkin seikat ratkaisevia päätöksenteossa?

Teema 2 – Arvostus

Omaisuserien arvonalentumiset koskien IAS 36 piiriin kuuluvia eriä

1. Kuinka merkittävästi pandemia näkyy IAS 36 mukaisten arvonalentumistestien määrässä/arvonalentumisten kirjaamisessa?
2. Minkälaisia pandemiasta johtuvia seikkoja voidaan huomioida arvonalentumisen viitteinä ulkoisissa ja sisäisissä informaation lähteissä?

3. Kuinka riski ja epävarmuus saadaan parhaiten kuvastumaan kerrytettävissä olevien rahamäärien arvioinneissa? Tuleeko aikaisemmin käytettyjä malleja jotenkin päivittää?

IFRS 9 Rahoitusinstrumentit

1. Mitkä ovat oleelliset kohdat, joissa C-19 pandemian vaikutukset näkyvät IFRS 9 standardia sovellettaessa?
2. Minkälaisia haasteita näihin kohtiin liittyy, jotka edellyttävät harkinnanvaraisia päätöksiä johdolta?

Teema 3 – Arviointia vaativat kohdat ja esittäminen

1. Edellä mainittujen lisäksi, minkälaisia muita keskeisiä ja raportoinnin kannalta merkittäviä kohtia IFRS raportointi käsittää, jotka pandemian seurauksena vaativat arvioinnin ja harkinnan käyttöä?

(Esimerkiksi: Julkiset avustukset, tuloverot, kovenanttirikkomukset, tuottojen kirjaaminen, vuokrasopimukset, varaukset ja ehdolliset velat, käyttöomaisuus, vaihto-omaisuus.)

2. Voiko C-19 pandemia aiheuttaa muutoksia tilinpäätöksen esittämistapaan, esimerkiksi rakenteeseen tai sisältöön? Minkälaisia?
3. Minkälaista informaatiota yhteisön tulisi (viimeistään) liitetiedoissa antaa pandemian todenmukaisista vaikutuksista? Tulisiko jonkinlaista informaatiota puolestaan välttää epätoden kuvauksen antamiseksi?

Teema 4 – Raportointi ja todenmukainen esittäminen

1. Kuinka merkittävä haaste C-19 pandemia on raportoinnin todenmukaisen esittämisen periaatteelle?
2. Mitä keskeisimpiä todenmukaisen esittämisen haasteita – täydellisyyden, puolueettomuuden tai virheettömyyden näkökulmasta liittyy:
 - Edellisissä teemoissa esiin tulleisiin raportoinnin haasteisiin?
 - Muihin raportoinnin alueisiin?

Liite 3 ISA-570 Toiminnan jatkuvuutta uhkaavat viitteet

Rahoitus/financial

- Nettovelat tai lyhytaikaisten velkojen positio/asema.
- Erääntyvässä olevat määräaikaiset lainat, joiden uusiminen tai takaisin maksaminen ei ole realistinen mahdollisuus; tai huomattava riippuvuus lyhytaikaisista lainoista pitkäaikaisten varojen rahoittamiseen.
- Viitteet siitä, että luotonantajat eivät enää tarjoa taloudellista tukeaan.
- Historiallisten tai tulevan tilinpäätösten osoittama negatiivinen liiketoiminnan rahavirta.
- Tärkeimpien taloudellisten tunnuslukujen epäsuotuisuus.
- Oleelliset liiketoiminnalliset tappiot tai kassavirtaa tuottavien omaisuuserien merkittävä arvonalentuminen.
- Maksamatta jääneet osingot tai osinkoja ei jaeta ollenkaan.
- Kyvyttömyys maksaa velkojille eräpäivään mennessä.
- Kyvyttömyys selvittää sovittujen lainojen ehdoista.
- Aikaisemman luotolla maksamisen sijaan toimittajien maksu suoritetaan toimitusta vastaanottaessa. (change from credit to cash-on-delivery)
- Yhteisö ei saa rahoitusta olennaisiin uusiin tuotekehityshankkeisiin tai muihin tärkeisiin investointeihin.

Operaatiot

- Johdon aikomus lopettaa yhteisö tai lakkauttaa sen toiminta.
- Avainasemassa olevan johdon menettäminen ilman, että menetys korvataan uudella.
- Olennaisen markkinan, avainasiakkaan, toimiluvan(franchise), lisenssin tai pääasiallisen toimittajan menetys.
- Työntekijöihin liittyvät ongelmat.
- Tärkeiden tarvikkeiden puutokset.
- Erittäin hyvin menestyneen kilpailijan ilmaantuminen.

Muut

- Pääomavaatimusten tai muiden lakisääteisten tai viranomaisperusteisten vaatimusten noudattamatta jättäminen, esimerkkinä rahoituslaitosten vakavaraisuuteen ja maksukykyyn liittyvät vaatimukset.
- Yhteisöä vastaan vireillä oleva oikeudellinen- tai viranomaisperusteinen vaade, joka toteutuessaan johtaa vaatimuksiin, joita yhteisö ei todennäköisesti pysty täyttämään.
- Lainsäädännölliset, viranomaisperusteiset tai hallituksen politiikkaan liittyvät muutokset, joilla voidaan odottaa olevan haitallisia vaikutuksia yhteisölle.
- Vahinkojen varalle otetut alimittaiset vakuutukset tai vakuutusten puuttuminen kokonaan.

(International Auditing and Assurance Standards Board, 2016.)